

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FREDERIKSBERG

GENNEM TIDERNE

IV

1952

UDGIVET AF
HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR FREDERIKSBERG
I KOMMISSION HOS GYLDENDAL

FREDERIKSBERG

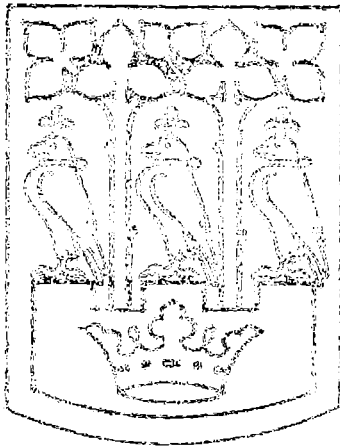
GENNEM TIDERNE

IV

FREDERIKSBERG

GENNEM TIDERNE

IV

1952

UDGIVET AF
HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR FREDERIKSBERG
I KOMMISSION HOS GYLDENDAL

Redigeret af Selskabets sekretær

Brevveksling mellem Camma Rahbek og E. C. Werlauff 1808-1818

Ved BJØRN KORNERUP

DA Revisor *P. H. Boye*, der fra sin Fader, Litteraten *A. E. Boye* i Arv havde taget Pieteten for Bakkehuset og dets Vennekreds, 1881 udgav sin bekendte Bog »Om Karen Margrethe Rahbeks Brevveksling og hendes Correspondenter. Meddelelser af efterladte Breve«, indføjede han heri et Afsnit om Camma¹ Rahbeks Brevskifte med E. C. Werlauff (S. 57-67). Det var med god Grund. Hørte Werlauff end ikke til dem, der hyppigt indfandt sig i den berømte Hjørnestue paa Bakkehuset, saa var han dog højt værdsat som Ven baade af Knud Lyne Rahbek og af hans Hustru. Da der nu ved et gunstigt Tilfælde er dukket op en hel Samling Breve fra Camma Rahbek til Werlauff fra Aarene 1808-1818, vil det være rimeligt at levere en Udgave af dem i Forbindelse med de tilsvarende Breve fra Werlauff.²

Fru Rahbeks Position som en af Tidens flittigste og mest yndefulde Brevskriverinder er vel kendt. Hendes talrige Breve til J. P. Mynster, Christian Molbech og andre er lige saa mange Vidnesbyrd om hendes sjældne Evne til at tumle sin elegante Pen og forlene Behandlingen selv af de mest hverdagsagtige Emner med en egen Tone af Skønhed og Skælmeri. De nedenfor gengivne Breve adskiller sig i saa Henseende ikke fra tidligere offentliggjorte.

Mindre kendt af en større Offentlighed er derimod hendes Korrespondent *Erich Christian Werlauff* (1781-1871). I de Aar, nærværende Brevveksling spænder over, var Werlauff dels Bibliotekssekretær ved Det kgl. Bibliotek, dels Adjunkt (fra 1812 Professor) i nordisk Historie ved Universitetet. Den stilsfærdige, noget ængstelige Lærde havde efter egen Opgivelse for første Gang i Sommeren 1808³ aflagt Besøg

paa Bakkehuset, og han vedblev i den følgende Snæs Aar at være knyttet til Stedets Vennekreds.

Som ovenfor nævnt, og som det med al forønskelig Tydelighed fremgaar af de her udgivne Breve, kunde der gaa lange Tider hen mellem hans Visiter, der var saa sjældne, at »et Werlauffsk Besøg« i det ejendommelige Bakkehussprog omtrent var enstydigt med slet intet Besøg.⁴ Det gjorde dog intet Skaar i Venskabet, og man tør vistnok tage det som et Udtryk for den Ærværdighedens Nimbus, Werlauff allerede i sine yngre Aar var omgivet af, at han – som et Særsyn – undgik at faa heftet paa sig et af de Kendingsnavne, som Bakkehussproget var saa frugtbart paa.⁵

Werlauff selv satte stor Pris paa sin Forbindelse med Bakkehuset. I sine »Erindringer« ser han med Glæde tilbage paa de Timer, han havde tilbragt her, og hvori han havde nydt »den aandrige, elskværdige Kones og hendes høist interessante Mands underholdende Selskab«.⁶ For en Lærd, der i den Grad som Werlauff var fortrolig med en svunden Tids Kultur – og Litteraturhistorie, var det i høj Grad berigende at møde en Skikkelse som Rahbek, der selv paa enestaaende Maade havde levet med i de foregaaende 50 Aars litterære Udvikling, og som i sin tro Erindring havde opbevaret et uudtømmeligt Forraad af Træk til Belysning af denne. Til Fru Rahbek følte han sig derimod draget ved hendes deltagende, sjælfule Forstaaelse af hans Personlighed, – ved hendes »saa siældne Forening af Aand og Hierte«, som han en Gang skrev til hende.⁷

Det var da ikke uden Grund, at Werlauff som gammel kunde gøre Resultatet af sit Bekendtskab med Rahbeks op i de Ord: »jeg tænker ofte med veemodig Taknemlighed paa dette giestfrie og elskelige Huus; et lignende har jeg hverken før eller siden kiendt«.⁸ Sit sidste Besøg paa Bakkehuset aflagde Werlauff i Efteraaret 1828, men Fru Rahbek var da saa svag, at han ikke ansaa det for tilraadeligt at gaa ind til hende⁹ (kun faa Maaneder senere døde hun, den 21. Januar 1829).

Den, der gennemlæser de nedenfor aftrykte Breve, vil maaske ikke finde dem »betydelige« i Ordets sædvanlige Forstand. Indholdet udvider kun i meget faa Tilfælde vort Kendskab til almindelige Forhold i Tiden. Brevene handler mest om Hverdagens smaa Begivenheder,

Fig. I. CAMMA RAHBEK

særlig om de forskelligartede Kommissioner, Fru Rahbek havde i Beredskab til sin tjenstvillige københavnske Ven, og frem for alt om Mulighederne for at faa Werlauff lokket til at aflægge Besøg paa Bakkehuset. Ikke desto mindre er de ogsaa trods deres noget spinkle Indhold af Værdi til Forstaaelse af det egenartede Bakkehusliv. I Forening med andre Vidnesbyrd taler de deres Sprog om den gennemdannede Husfrues litterære Interesser og andre Sysler, men især kan de give en senere Eftertid en levende Fornemmelse af, hvor fjernt Bakkehuset den Gang følte at ligge fra Hovedstaden.

Fig. 2. E. C. WERLAUFF

Lad være, at Werlauff har været en ualmindelig forsagt Natur, tilbage bliver dog Indtrykket af, at det ikke helt har været nogen Spøg en Efteraars- eller Vinteraften at vove sig ud paa Vandring fra Københavns Porte til Bakkehuset. Vejbesværighederne f. Eks. paa det lidet bebyggede Vesterbro har i Datiden været saa store, at de let har kunnet tage Modet selv fra en dristigere Karakter end Werlauff.¹⁰

Den største Tiltrækning ejer Brevene utvivlsomt ved deres Form og Tone. I Fru Rahbeks Epistler genfinder man vel de Ejendommeligheder, som ogsaa præger hendes øvrige Breve, men Werlauffs tegner et Billede af Sider af hans Personlighed, som kun sjældent kommer til Syne. Fra hans Brevveksling med L. S. Vedel Simonsen, J. Chr. Berg¹¹ og andre er hans Udtryksform over for lærde Venner vel kendt, men i disse Breve fra hans yngre Aar til en Dame er det en noget anden Werlauff, der træder Læseren i Møde. Kan Eftertiden end maaske føle sig fristet til jævnlig at smile ad det gammelagtige Præg, som hviler over den blot 30-40 aarige Mand, saa maa den dog bøje sig for den Aandens og Formens Noblesse, der ogsaa i hans brevlige Udtalelser kendetegner Fru Rahbeks stiltfærdige Beundrer og trofaste Ven.

Da det her drejer sig om skriftlige Efterladenskaber fra to saa fremtrædende Aandspersonligheder, er Brevene tilstræbt gengivne aldeles

ord- og bogstavret selv med Bibeholdelse af ikke faa Incurier i Bogstavering og Tegnsætning. En ikke ringe Vanskelighed har Dateringen voldet, idet de fleste af Brevene er udaterede eller kun mangelfuldt daterede. At Fru Rahbek sjældent tilføjede Datum, er en Ejendommelighed, hun har tilfælles med saa mange af ældre Tidens kvindelige Brevskrivere – hun ansaa forøvrigt sine egne Breve blot for Øjeblikkets Børn –, men at ogsaa en saa nøjagtig Historiker som Werlauff baade nu og senere¹² ofte forsømte – eller glemte – at forsyne sine Breve med Datum, er mere mærkeligt. En omtrentlig, men dog gennemgaaende nogenlunde paalidelig, Datering har da maattet findes som oftest ved Hjælp af indre Kriterier.

I vedføjede Noter er der i al Knaphed givet Oplysning om de i Brevene omtalte Forhold og Personer, for saa vidt dette har været Udgifveren muligt.

I

Kbhvn. 22 Mai [1808].¹

De Inkorrektheder der fandtes i det islandske Vers, om hvis Fortolkning De viiste mig den Opmærksomhed at henvende sig [!] til mig, og dem Jeg snarere vil tilskrive Øhlenschläger,² der maaskee har haft en maadelig Udgive for sig, end Dem, hindrede mig ikke fra ved første Øiekast at giette paa en 7 a 800 Aar gammel Øhlenschläger i Island eller Norge som Forfatter. Jeg formodede strax at det maatte findes hos gamle Sturlesen, Navnet Haralldur og Indholdet bragte mig videre paa Spor, Ieg bladede frem og tilbage i de 3 Folianter, og See! i Gaar lønnedes min Umage.

Det findes i 3de Tome S. 174.³ Ieg tør ikke supponere, at De, med al den Interesse for den nordiske Oldtid ieg veed De besidder, bruger en Udgive, der, uagtet den fortrinligste, er i en Format der stundom er afskrækkende for mig der dog lever og røres mellem Folianter. Jeg vil derfor udskrive Anledningen til Verset og en Oversættelse af Verset selv, der lyder som følger:

»Kong Harald (Haardraade) var en deilig og anseelig Mand: hans Haar og Skieg var guult; han havde kort Skieg men lange Knebels-

»barder – – hand var grum og streng mod sine Fiender, og refsede
 »haardelige for hvad somhelst Misgjerning det var. Saa siger Thio-
 »dolf:

*»Forstandig Konge straffer sine
 Undersaattis viiste Ofuermød.
 Jeg troer huer aff Kongens
 Mænd lider for huis hand gjør.
 Stridsmænd de Byrder maa
 Bære, de sielfue sig lafue.
 Harald saa Straffen deeler, at
 En med anden fanger Ret«.*

Fortryd ikke paa, at mit Svar har biet saa længe. Det vilde være mig
 en Fornøielse oftere at kunne tiene Dem med min Smule Islandsk.⁴

forbindtligst
 Werlauff

2

20 Decbr.¹ [1808].

Gode Veninde!

Med dette Navn haaber Ieg De i Fremtiden tillader mig at nævne
 Dem. Deres vennehulde Skrivelse, der røber saamegen Godhed og
 Velvillighed for mig, giver mig den Dristighed, for ikke at sige, be-
 rettiger mig dertil.

Naar Ieg besinder mig, at det er fulde fire Maaneder siden ieg
 sidst var paa Bakkehuset, og at vi dog i dette Melleumrum ikke har
 manglet godt Veir, saa tilstaaer jeg, at »De Aarsag har om mig at tænke
 Allehaande.« Dog burde De heller have søgt enhver anden Grund
 dertil, end den, at Deres Selskab ikke kunde interessere mig. Jeg er
 ikke oplagt synderlig til Forstillelse, og Enhver der kientde mig noget
 nøie og saae mig een af de faae Gange jeg var i Deres Huus, vilde strax
 opdage at ieg der befandt mig i et Selskab, saadant som det kun sielden
 faldt i mit Lod. Dog – jeg vil ikke Kiæde Dem med Complimenter,
 hvor velmeente og grundede disse end ere, men heller reent ud be-
 kiende Hovedgrunden til min lange Udeblivelse, skjønt Jeg veed De
 vil smile ad den, thi den er ingen anden end Ulyst til at gaae den lange

eensomme Vei i disse mørke Aftener fra Bakkehuset. Jeg har et Par Gange bedet Tryde² at lade mig vide, naar han enten selv gik derud eller vidste at andre kom ud herfra Byen, thi naar ieg blot har En eene-
ste i Følge med mig, det være sig Mand, Qvinde eller Barn, er ieg en Helt, men ieg har intet hørt fra ham. Hertil kommer rigtig nok ogsaa, at Ieg tre Gange om Ugen gaaer fra mit Logis ned paa Studiigaarden, for at fortælle en 6 a 7 Personer eet og andet om Oluf Tryggesen, Oluf den hellige etc. det er med andre Ord at ieg tre Timer om Ugen holder Forelæsninger.³ Men at dette til Sommer ikke skal afholde mig fra at besøge Bakkehuus iævnlig, haaber Ieg De med mig skal sande.

Schillers Thalia⁴ var dengang Rahbek begiærede den ikke hiemme. Nu er den hiemkommen og i min Værge. Kunde den følge med Brevet, skulde De have den tilligemed det, men da det ei lader sig gjøre, maae jeg bede Dem have Taalmodighed gandske faae Dage. Jeg skal tage Mod og Mandshierte til mig, glemme mit korte Syn, trodse Frygten for Stiemænd, Beegplaster⁵ og dybe Grøfter, og en Aftenstund vandre ud til Bakkehuset eller og den første Helligdag Veiret bliver nogenledes taaleligt, om Formiddagen. Bogen har jeg taget paa mit Navn; Deres Beviis, som desaarsag ikke behøves, er i øvrigt for mig fuldkommen gyldigt.

Min bedste Hilsen til Rahbek og Carl. Jeg hører at R. er i fuld Arbeid med et Geburtsdagstykke⁶ hvortil jeg ønsker megen Lykke. Dem selv ønsker ieg af Hiertet Helbred og alt Velgaaende; hvad meere ieg kunde have at sige giemmer ieg til mundtlig Samtale. Vægteren, som i dette Øieblik raaber 10, minder mig desuden om at det er Tid at slutte. Lev vel og tænk stundom paa

Deres Ven

Werlauff

Kbhvn. 20 Decbr.

3

Bakkehuset d. 20 Dec: [1808].

Min gode Ven!

Da jeg virkelig troer – hvad min Beskedenhed end kunde have at indvende derimod – hvert godt Ord, De siger mig, saa maatte Deres venskabelige Brev ogsaa glæde mig ret inderligt, og jeg maatte ikke være *mig selv*, hvis jeg ei strax bevidnede Dem min Erkiendtlighed

derfor, saavel som for Opfyldelsen af min Begiæring. Og for at De skal see hvor dristig, Deres Godhed gjør mig, og at De ikke kan kalde Dem min Ven uden ogsaa at maatte finde Dem i, at jeg *bruger* Dem som Ven, saa er jeg næsviis nok til at bede Dem om |: hvad jeg dog virkelig frygter, let kunde være Dem til for megen Uleilighed |: *saa snart mueligt*, at komme en Convolut om Thalia, og skrive uden paa: *Til Hr Pastor Mynster i Spiellerup*¹ |: thi De kan dog vel ikke have noget imod, at det er til en Anden, jeg laaner Bogen, da jeg tør indestaae Dem for, at De skal faae den *uskadt* igien, saasnart den er brugt; og, om Gud under mig Livet, igiennem mine egne Hænder |: og endelig at have den Godhed, at levere eller lade den levere ind til Urtekræmmer Lyngbye i Frederiksberggaden² med Anmodning fra *mig*, at den *ufortøvet* maatte blive befordret ud til Mynster. Nu, jeg har tilendebragt denne lange næsvise Begiæring, faaer jeg – som et ængstelig Gemyt let kan faae – mange Skrupler, da det virkelig dog forekommer mig vel uforskammet, at give Dem saa meget at bestille, og da jeg desuden frygter, at De ikke vil komme *saasnart* herud, naar De intet egentlig Ærinde har. Imidlertid kan jeg dog ikke nægte, at det virkelig er mig magtpaaliggende at Mynster faaer Bogen snart, da jeg for længe siden har givet ham mit Ord paa at skaffe den, og jeg desuden har havt saameget Vrøvl i den Anledning, fordi jeg har forladt mig paa lutter uefterrettelige Mennesker, og ikke strax gjort, hvad [jeg] dog til Slutningen maatte gjøre. Desuden er jeg ogsaa vis paa, at der netop i disse Dage er sikker og paalidelig Leilighed til at faae Bud ud til Spiellerup. Jeg maae derfor dæmpe al Ængstlighed over den Uleilighed, De skal have for min Skyld, og blot forsikkre Dem, at det dog virkelig er med megen Undseelse, jeg saaledes benytter mig af Deres Venskab. Vidste jeg bare, hvor De boede,³ saa kunde jeg dog maaskee faae et Bud ind efter Bogen – endskiøndt det dog vel var usikkert om det traf Dem hiemme – men at sende op paa Bibliotheket, kan jo ikke nytte.

Jeg længes nu dobbelt efter at De skal komme herud, for at jeg ogsaa kan komme til ret at forklare Dem, hvor jeg kunde faae saa megen Dristighed fra som der behøves for at bede Dem gaae mine Ærinder. Men hvor meget jeg end af mange Aarsager længes efter Dem, vil jeg dog nødig, De skal gaae herud en Aften, da De maatte gaae ene hiem, thi hvad Deres Ulyst til at gaae i Mørke paa eensomme Lande-

for at fortælle en Ga' Personer et og andet om Alf Triggelsen, Alf
den hellige etc. det er med andre Ord at jeg tre Tiner om Ugen
holder Forelæsninger. Men at dette til Sommer ikke skal afhol-
des mig ha at besøge Bakkehus isindig, haabe jeg alle med
mig skal fælde.

Shillers Thakid var dengang Rahbek begrebet, den ikke kiemne.
Nu er den kiemkommen og i min Korse. kunde den følge med
Brevet, Endelig alle haue den tilligemed det, naar da det i Lader sig
give, mere jeg beder dem haue Jaalindigthed gandske faae Læge.
Jeg skal tage Mod og Mandthiende til mig, glemme mit korte
Lyn, trofse Frijsen for Strømme, Beejplafere og dybe Grofter,
og en Alkustund vandre ind til Bakkehuse eller og den første
Helligdag Kiset bliver nogenledes kaalelig om Formiddagen.
Bogen har jeg taget paa mit Haand; derer Brevs, og jeg iøvrigt
dererday ikke behøver, for iøvrigt for mig guldkomme gyl-
dige.

Min bedste Vriisen til Rahbek og Carl. Jeg høer at N. er i fuld
Arbeid med et Gebustagsstykke hvori jeg ønsker megen Lykke
dem selv ønsker jeg af Hædter Helbed og all Velgæende, ja
mere jeg kunde rove at give, glemmer jeg til minndelig Samtali
Kogterens, som i dette Preblik raaber 10, minder mig desuden
om at det er Tid at slutte. Lev vel og takk Gæundom paa

Kbhvn. d. 20 Decbr.

Deres Ven

Werlauff.

Fig. 3. E. C. WERLAUFFS HAANDSKRIFT. (Brev Nr. 2)

veie angaaer, da kan jeg meget godt sympathisere med Dem, og jeg skammer mig slet ikke ved at bekiende det, da jeg veed, jeg har Mod, hvor det er Umagen værd at have det, og kun er en lille Cujon, hvor jeg ikke holder det for Umagen værd at være Andet. Jeg vil usigelig gerne lade Dem vide, naar jeg engang *forud* veed at her kommer nogen, hvilket dog undertiden er Tilfældet, thi jeg vil endelig ikke at Deres Godhed imod mig skal blive Dem til et Hoverie-Arbeide, som det vilde være, at trække den lange Vei herfra ganske ene. Men hvordan vi end indrette os, da maae det endelig blive i *Vinter*, De besøger mig, da jeg sandelig er *alt for* syg til at turde tænke paa, hvad der vil skee til Sommer; desuden er Vinteren |: hvor ilde den end handler med mit usle Legeme :| min kiæreste Aarstid, og den hvori jeg helst ønsker mig mine Venners Selskab, ikke fordi jeg da siældnere kan nyde det, men fordi jeg kan nyde det *roeligere*, og altsaa have mere Gavn af det.

Rahbek har rigtig nok været i fuldt Arbeide, men er dog nu næsten ganske færdig med at *befrie Trondhiem*;⁴ derimod er jeg langt fra ikke færdig med at befrie mig selv, det er med andre Ord: at jeg langt fra ikke er færdig med Reenskrivningen deraf, som jeg begyndte paa i Gaar Middags, og som i Dag har givet mig saameget at bestille, at De maae undskylde at denne Epistel er, som den er, thi naar man har siddet og skrevet den hele Dag, saa kan man vel have Lov til at være flau og kiedsommelig paa den Tid, man skal gaae til Hvile.

Torsdag Morgen.

Jeg seer nu med megen Undseelse paa mit ynkelige Avisstykke |: terminus technicus :| og vilde gerne *befrie* Dem for det, dersom ikke min egen Befrielse gav mig saameget at bestille, at jeg nødes til at lade Andre befrie dem selv. Jeg tilføier da blot, at jeg ikke bliver roelig, før jeg af Deres egen Mund erfarer, at De ikke er vred paa mig, fordi jeg gjør Dem Uleilighed med mine Commissioner. Dersom De kunde lægge en lille Seddel ind til Schultzes,⁵ hvoraf jeg Dagen iforveien kunde erfare at De vilde gaae herud, saa skulde jeg nok sørge for, at her skulde komme et Menneske, De kunde følges ind med. Men lad det ikke bie for længe!

Rahbek og Carl⁶ hilse Dem meget, og jeg er alt for egoistisk til, at jeg ikke skulde gjøre Slutningen af Deres Brev til mine Ord, ved at bede Dem, at tænke stundum paa

Deres Veninde, *K. M. Rahbek.*

4

24. Decbr. [1808].

Deres Ønske, kiære Veninde! er opfyldt. Bogen er, vil ieg haabe, nu i Spiellerup.¹ Det første Vi nu igien faae lidt Frost haaber Ieg at see Dem paa een af de foreslagne Maader. Naar De i deres [!] sidste Brev skriver at De er *alt for* syg til at kunne tænke paa hvad der vil skee til Sommer, saa har De dog vel ikke meent det ganske efter Bogstaven; jeg tør i detmindste ikke forklare mig det saa. Sees vi ikke meer i det gamle Aar, da vil jeg i Forveien ønske dem [!] et glædeligt Nytaar, og fornemmelig bedre Helbred end hidindtil; cætera enim de te ipsa sumas, det er udlagt, for Resten er De Dem selv nok.

Min Hilsen til Rahbek og Carl. Lev vel og glem ikke

Deres Ven

Werlauff.

5

Bakkehuset d. 28 Dec: [1808].

Kiære, gode Ven!

Endskiøndt jeg meget vel indseer, at De nu burde forskaanes for mine Breve, saa kan jeg dog ikke give Tid, til vi sees, med at sige Dem hvor rørt og taknemlig jeg er over den venskabelige Beredvillighed, hvormed De har opfyldt min rigtig nok vel næsvise Begiæring,¹ og jeg havde sikkert allerede i Gaar sagt Dem dette, dersom jeg ikke havde haft saa umaadelig travlt med Fuldendelsen af det store Værk, jeg har arbejdet paa i denne Tid.²

Men fordi jeg nu haster med at aflægge min Taksigelse til Dem, maae De ingenlunde troe, at det ikke haster med at komme herud, thi det haster virkelig, og kan aldeles ikke – hvad De sikkert helst saae – udsættes til Sommer.

Det Udtryk i mit sidste Brev, som De har været saa venskabelig og god nok til ikke at ville forstaae efter Bogstaven, var dog *under* og ikke *over*, hvad jeg har tilstrækkelig Grund til at meene, men det kan naturligviis ikke andet end glæde mig inderligt, at Mennesker, jeg har Godhed for, ogsaa have saa megen Godhed for mig, at de heri ikke ville være af *min* Meening.

Heller ikke kan det andet end glæde mig, at De har saa god en Meening om mig, at De troer, Helbred at være det, De fornemmelig maae ønske mig. Imidlertid skylder jeg dog Sandheden at bekiende, at jeg desværre *endnu* ikke, saameget som jeg burde, er i Besiddelse af det Gode, der rigeligen erstatter os Savnet af Helbred, og Alt, hvad der beroer paa udvortes Omstændigheder; men da jeg tillige veed, at jeg ærlig og alvorlig stræber derefter, saa maae mine Venner vel troe at jeg har grebet Klenodiet, thi som jeg ingenlunde kan eller ønsker at kunne bedømme dem upartisk, saa seer jeg ogsaa helst at de behandle mig ligeledes.

Fodposten³ afbryder nu mine alvorlige Betragtninger – hvorved De intet taber – og lader mig kun Tid til i største Korthed at takke Dem for alt Godt i det gamle Aar, ønske Dem Held til det nye, og gientage min Begiæring om *snart* at see Dem.⁴

Deres hengivne Veninde
K. M. Rahbek.

6

Bakkehuset d. 18 Jan: 1809.

Min gode, men dog alt for usynlige Ven!

Job¹ Mynster, der i Mandags kom til Byen, bragte mig i Gaar Eftermiddags Thalia tilligemed mange Taksigelser for Laanet, hvilke jeg herved aflægger til Dem, som den de egentlig tilkommer, og tilføier jeg min Undskyldning for, at jeg ikke strax sendte Dem Bogen ind, da jeg dog veed, at det haster noget. I Morges vilde jeg med Fodposten have sendt Dem den op paa Bibliotheket, men da jeg ikke var vis paa at De var der, ansaae jeg det for sikkert at sende den til Deres Bopæl, som jeg rigtig nok ikke veed, men Fodposten dog sagtens vil kunne finde.

De kom da slet ikke ud til mig, men Veiret har da ogsaa været – næsten uaffadelig – saaledes, at jeg ikke engang burde ønske, De var kommen; havde det ikke været, saa havde De sandelig ikke faaet Roe for mig, thi der har dog i den Tid undertiden været Nogen hos mig om Aftenen, som havde kunnet sørge for, at De uskadt var kommen hjem igien. Men nu tegner dog Veiret noget maneerligere – i det Mindste forekommer det mig usle Stakkel, som Kulden har ilde medhandlet, at *mildere* Veir altid er bedre Veir – hvorfor jeg ogsaa sikkert venter, at De snart melder Dem hos mig, som jeg har bedet Dem om, for at jeg kan være belavet paa en Følgesvend til Dem.² Var jeg en Prindsesse, eller blot en Grevinde, istedetfor at være en stakkels borgerlig Kone, saa havde jeg vist ikke havt nødig at bede Dem selv saa ofte, inden De underdanigst havde fremstillet Dem for min høie Person, men nu maae jeg vedblive at bestorme Dem til De bliver kied af mit Plagerie, og anseer det for mindre Plage at gaee herud.

Skulde imidlertid dette – som jeg rigtig nok befrygter – endnu vare *længe*, saa hav den Godhed engang forinden, at forklare mig indlagte Runner,³ som jeg i Form af et Nytaars-Vers sendte Ole Mynster⁴ Nytaarsdag med Fodposten, og som jeg nu har faaet nogen Frygt for, mueligen kunde indeholde noget, hvorved jeg paa en Maade havde prostitueret mig. Sagtens har jeg det Haab, at det dovne Spetakel ikke gjør sig den Uleilighed at skaffe sig underrettet om Nytaars-Versets Indhold, men hvad han ikke gjør, kan hans Broder,⁵ der ikke er doven, og der desuden har en stor Tilbøielighed til – hvad vi her paa Bakkehuset kalde – *Alvidenhed*,⁶ lettelig falde paa at gjøre. Jeg vil slet ikke bede Dem, ikke blive vred, fordi jeg benytter [mig] af Dem, ogsaa ved mine Galskaber, thi De er for god til at blive vred, og da De dog ikke alvorlig vil tage Dem af min Cultur, saa maae De finde Dem i, at jeg bærer mig lidt galt ad.

Lev forresten vel,⁷ og beviis ikke alleene i Tanker og Ord, men ogsaa i Gierninger |: ved nemlig snart at komme ud til mig |: at De ikke glemmer

Deres hengivne Veninde,

Karen Marg: Rahbek.

7

19. Jan. [1809].¹

Gode Veninde!

Da der hidindtil bestandig er kommet Hindringer i Veien for min evindelige Beslutning at besøge Dem, saa var det mig inderlig kiært at see noget fra Dem, uagtet det med Bogen selv ikke havde hastet saameget som De synes at troe. Ved at tage den tilsendte Runeskrivt i Haanden, troede Ieg i Begyndelsen, at den uden Vanskelighed vilde lade sig læse, saa nysselige og pæne saae de Runer mig ud; men ved nøiere Betragtning fandt Ieg at de ikke udgiordte nogen heel Meening. Endelig, ved at rage om i min Hukommelses Læddiker, faldt Ieg paa at den mueligt kunde være af een i nyere Tider i Sverrig fingeret og med Runer trykt *Hialmars Saga*.² Ieg eftersaae den da i Dag paa Bibliotheket, og See! det var saa. Ordene der ikke tagne af Begyndelsen men omtrent af Midten i Bogen, lyder paa dansk som følger: *En Konge heed Hialmar som regierede over . . .* Hvorledes iøvrigt en Piece med ingen anden Værd, end den en saadan modern Antiqvitet kan have, er kommen til at blive kiendt ia hvad meere er brugt til at excerptere Nytaarsønsker udaf, af Dem, er en Gaade som Ieg inden føie Tid venter besvaret af Dem Selv.

Thi vide maac De da, at ikke allene Frosten men og en temmelig Produkt af Snue og Hoste har hindret mig fra Opfyldelsen af den kiære Pligt at besøge Dem. Men nu er Ieg Gud skee Lov! saa temmelig restitueret og agter da næstkommende Løverdags eller Søndags at tiltræde den længe besluttede og ofte opsatte Valfart til min Veninde paa Bakkehuset om hvis Værd for mig Ieg kun vilde sige lidet ved at sige hun var mig kiærere end nogen Prindsesse eller Grevinde da Ieg sandt at sige har det Held eller Vanheld ikke at kiende nogen saadan Person. Kunde De da nu een af de omtalte Dage, eller en anden Dag (Mandag, Onsdag og Fredag undtagne) naar Veiret er godt, efter Deres gode Tilbud tilveiebringe et Væsen der om Aftenen ogsaa agter sig fra Bakkehuset til Kiøbenhavn, haaber Ieg intet skal være i Veien.

Og da Ieg nu saaledes snart venter at see Dem Ansigt til Ansigt, opsætter Ieg alt øvrigt til den Tid, og nøies med at forsikre Dem, at Ieg baade i Tanker, Ord og Gierning er og forbliver

Deres hengivne Ven

Jeg beder mig ved et Par Ord underrettet om hvilken Dag De vælger, men da Fodposten undertiden kommer sildig paa Bibliotheket og Jeg da maaskee alt kunde være gaaet var det best om De vilde adressere Brevet til mit Logis *Hiørnet af Laxegaden og Svaldergaarden* N° 195. 1ste Sal.

8

Løverdag Morgen. [1809 21. Januar]¹.

Gode Werlauff!

Megen Tak for Deres Brev. Dersom Veiret i Morgen Eftermiddag bliver saaledes at en Reise til Bakkehuset ikke vilde være Dem ubehagelig, vilde det være mig meget kiært at see Dem, og meget beqvemt at skaffe Dem Følgeskab om Aftenen, da netop en Veninde af mig har meldt sig hos [os], og vil af Carl,² som henter hende ud, ogsaa blive fulgt hiem. Vist nok vil jeg paa den Maade ikke faae Leilighed til i saa god Roe, som jeg ønskede, at tale med Dem, men da jeg ikke holder af Opsættelser og Udsættelser, saa seer jeg dog helst at De kommer, og naar De kom lidt tidligt, kunde vi jo nok faae talet noget sammen. Hvad videre jeg nu havde at sige, maae skee mundtlig, da jeg har forsovet mig, og nu ikke kan lade Posten vente. Levvel, til vi sees!

Deres forbundne Veninde
K. Margaretha Rahbek.

[Udskrift:] ST. Hr Doctor og BibliothekSecretair Werlauff. *Hiørnet af Laxegaden og Skalder-Gaarden* N° 195. 1st. Sal.

9

Bakkehuset d. 6 Febr: [1809].¹

Kiære, gode Ven!

De kunde gjøre mig en usigelig stor Tjeneste, dersom De endnu i Dag, eller scenest *i Morgen*, vilde umage Dem op til Brummer² for at undersøge, om han ikke skulde have en eller anden ny *spansk* Bog – helst en videnskabelig, for E. mathematisk – der kunde have nogen Interesse for min Fader.³ Jeg skulde selv have foretaget denne Under-

søgelse i Gaar, da jeg kom fra Kirke, men fik ikke Tid dertil; og nu da jeg vilde have Rahbek dertil, siger han, at De eller jeg forstaaer den Ting bedre end han. Det er min Faders Fødselsdag paa Onsdag,⁴ og jeg pleier altid til den Dag at finde en spansk Bog det kan moere ham at læse. Opdager De nu noget, saa er De vel saa god, at underrette mig derom i *Morgen* i et Par Ord, som kunde aflægges paa Dagens⁵ Comptoir; i det mindste kunde De dog maaskee skaffe mig lidt Underretning, om hvad der er, og da jeg saa selv kommer ind paa Onsdag Formiddag, kan jeg hente Bogen, som De giver mig Underretning om. Er der ikke noget godt Spansk, saa kan jeg ogsaa være tient med Portugisisk.

Bliv nu blot ikke vred over at jeg gjør Dem Uleilighed, og vær overbeviist om, at jeg med Glæde vil udrette for Dem, hvad jeg duer til.

Fastelavns-Langeländeren⁶ – som har staaet paa Naale, medens jeg har styrtet disse Par Linier sammen, – vil gierne afsted; altsaa maae jeg slutte med det Ønske at Veir og Føre snart maae blive saaledes, at jeg tør haabe at see Dem.

Deres K: M: R.

[Udskrift:] S. T: Herr Prof: Werlauff.

IO

7. Febr. [1809].

Det gjør mig ondt, at jeg ikke efter Ønske har kundet udrette den Commission, hvormed min kiære Veninde har glædet mig. Brummer¹ svarede mig at han *slet intet* Spansk eller Portugisisk havde. Han har rigtig nok intet godt Øie til Kgens Bibliothek eller til mig, men dog troer jeg ikke, han vilde have nægtet at sælge om han [havde] havt noget sligt. Bonnier² havde intet videnskabeligt paa noget af disse Sprog. Hvad han troede at have, thi hans Sager ere som bekiendt ikke i den bedste Orden, var æsthetiske og heraf kunde han kun hitte en tydsk Udgave af *Calderones Theater*³ 2 voll. som skulde koste 20 Rbd. og en spansk Roman af Qvevedo Villegas,⁴ *Vida del Gran Tacuno*, trykt i Gotha 1811. Begge disse har De formodentlig alt. De forsikrede tillige at de aldrig forskrev spansk-portugisiske Bøger, mindst videnskabelige, med mindre de bleve bestilte.

Gid jeg altsaa maae blive heldigere med Deres næste Commission, naar De engang foranlediges til at paalægge mig en saadan, som jeg da beder ingen Betænkelighed maae afholde Dem fra; og Gid de nedre Regioner snart maae blive saaledes beskafne, at De kan faae at see

Deres uforanderlige

W.

I I

1ste Martii 1809.

Bedste Veninde!

Da den iævnlige Tøe og deraf følgende afskyelige Føre ikke lod mig haabe saa snart at kunde besøge Dem, havde ieg alt længe besluttet, ved Hielp af den tienstagtige Fodpost, at begynde en skriftlig Samtale med dem [!], for at erfare hvorledes det stod sig med Deres Befindende og andet som kunde interessere os begge. Men da Ieg, som De formodentlig alt har mærket, i en temmelig høi Grad besidder den Feil *at opsætte* og desuden i denne Tid har havt en deel at bestille, saa blev det til Dato ved det blotte Forsæt. Nu derimod, da Ieg har Deres sidste Skrivelse¹ liggende for mig, kan det ikke længer falde mig ind at opsætte den kiære Pligt at besvare den, og De skal, vil Gud! faae begge disse Sider fuldskrevne; noget De vist vilde skionne paa, naar De vidste, hvor træven en Brevskriver Ieg ellers er.

Hvad Deres Commission angaaer, Gode Veninde! da gjør det mig ondt, at ieg ikke kan tiene med noget portugisisk² Lexicon. Vi have naturligviis ikke mange portugisiske Bøger, mindst nye, og blant disse kun to Lexica, hvoraf det eene bestaaer af en halv Snees Folianter og det andet af en Deel Qvartbind; begge ere meget gamle og det sidste portugisisk og latinsk. Begge vilde blive for volumineuse at transportere saa lang en Vei og benyttes desuden iævnlig paa Bibliotheket af een eller anden af Translateurernes Legio. Hosfølgende er hvad ieg kan erindre mig nogensteds at findes om Camoens³ paa tydsk; paa fransk haves en prosaisk Oversættelse af *La Harpe*⁴ med nogle Anmærkninger, som skal være til Tieneste om De ønsker den. Ellers forekomme disse Tydskere mig ganske maneerlige og meget lidet alvidende;⁵ dog – ieg siger som de ypperste Præster til Judas – see Du der til!⁶

Det glæder mig at Rahbek igien er bleven rask og jeg haaber at hans

Jern-Constitution vil hielpe ham til at bære mangel Modgang som vilde sønderknuse een af os andre. Ieg kan ellers desværre meget godt sympathisere med ham, hvad Aarsagen til hans mørke Lune angaaer. Uagtet Ieg har langt til ieg bliver 48 Aar, saa maae Ieg dog ofte med et tungt Hierte tilstaae mig selv, at Udsigter som for ikke saa lang Tid siden smilede saa blidt, i Tider, som den nærværende, have skrækkelig formørket sig. Naar man nu oven i Kiøbet ofte skranter, saa faaer naturligviis det onde Lune lettere Indpas end det ellers vilde faae.

Ieg hørte for kort siden at Carl skulde være Bibliothekar hos Arveprindsen.⁷ Hvis saa er, gratulerer Ieg ham af ganske Hierte, forudsadt nemlig, at han selv finder det for noget som er værdt at tage mod Gratulation for, men Dem, Veninde! condolerer Ieg. Hvor tungt vil det ikke falde Dem, at savne et Menneske som De i saa mange Aar har været vant til at see om Dem, en Broder! Især vilde dette Savn blive Dem føleligt, om Rahbek ofte skulde skrante eller hans Melankolie tiltage.

Er det sandt at Øhlenschläger kommer hiem til Sommer og skal være Professor i Mythologien ved Kunstacademiet.⁸ Det var nok netop en Plads for ham; maaskee han kan gjøre noget meere for at hæve dette Institut, end der hidindtil er gjort.

Da De i Deres Skrivelse ikke taler om noget Ildebefindende, haaber Ieg at De efter Omstændighederne befunder Dem vel. Ieg har, siden mit sidste Besøg hos Dem befundet mig meget rask, især naar det ikke har frosset. Den Kulde, vi nu have, incommoderer mig ikke nær saameget og Ieg haaber at De inden kort Tid skal en Aftenstund see hos Dem

Deres Ven
Werlauff.

Ieg skal bede at De ikke sender Bøgerne tilbage paa K. Bibl. men hiem til mig selv.

I 2

Bakkehuset d. 6 Mart: 1809.

Min gode Ven!

Deres Beredvillighed i at opfylde mine Ønsker, og den – virkelig ogsaa paaskiønnede – Godhed at skrive et saa *langt* Brev |: jeg kan dog herved ikke undlade at anmærke, at De en anden Gang ikke maae prale af Deres Brevs Længde, før det er fuldendt, thi denne Gang lovede De dog meer, end De holdt, hvilket iøvrigt ikke formindsker min Taknemlighed, da jeg anseer det jeg fik for Meget |: til mig, havde rigtig nok fortjent, at jeg før havde takket Dem derfor, men da jeg gjerne tillige vilde underholde mig lidt med Dem, om et og andet, saa har jeg af Mangel paa en Smule Roe udsat det til nu, da jeg – ingen Roe har. Imidlertid er jeg dog overbeviist om, at De ikke tvivler om min Taknemlighed, om jeg end ej yttrer den i Ord, og vist nok er den ogsaa i mit Inderste langt varmere og bedre, end mine tossede Ord formaae at sige det.

Tydskerne De sendte mig, vare – som De sagde – ganske maneerlige, især Bouterwek¹ |: skiøndt han hører til den alvidende² Slægt |: som jeg med Opbyggelse har læst mere af, end det var min Agt at læse. Bertuch³ har mindre behaget mig, og hans Oversættelse kan jeg slet ikke komme tilrette med, som jeg overalt sielden kan komme tilrette med nogen Oversættelse, hvorfor jeg ogsaa kun takker for Tilbudet, men ikke bryder mig om La Harpe,⁴ hvem jeg desuden ikke venter noget Tilfredsstillende af. Jeg vil nu hverken bryde mig om Oversættelser eller Lexicon, men frisk væk læse min Camoens,⁵ og bilde mig ind, at jeg er alvidende nok til at forstaae ham, thi derpaa kommer det fornemlig an, troer jeg. Da jeg ikke har troet, at det hastede saameget, har jeg ikke ilet med at sende Bøgerne tilbage, men jeg skal nok sende Dem dem i en af Dagene.

Det er smukt nok af Dem at *love* mig – thi det viser dog De har det Forsæt – at ville komme ud en Aften til mig, men jeg udsætter dog min Tak til jeg er saa lykkelig at see Dem.⁶

Carls Ansættelse⁷ er ganske rigtig, og jeg takker for Gratulationen, endskiøndt jeg heller vilde, det var til et Præstekald De gratulerede. Hvis det var min Skik at see en Smule hen i Tiden, vilde det vist nok

være mig tungt at tænke paa vor Adskillelse; men da dertil er et Par Maaneder endnu, tænker jeg: den Tid, den Sorg.

Naar jeg i mit sidste Brev ikke har talet om noget Ildebefindende, da er det ikke, fordi jeg mangler Anledning dertil – thi jeg har endnu aldrig til dagligt Brug følt mig svagere og uslere – men fordi jeg gierne undgaaer at falde Andre besværlig med Fortællingen derom. Det er mig kiært, at De ikke har haft nogen Uleilighed af den sidste besværlige Bakkehuus-Reise, og at De befinder Dem rask. De vilde vist befinde Dem endnu bedre, naar De gjorde Dem mere Motion, især naar De gik ofte til Bakkehuset, thi vor Egn er sund og Posthuus-Snak – som vi opvarter Folk med – er ogsaa ret gavnlig for Mennesker, der ellers kun faaer lidt af den, og fremfor Alt er det gavnligt at omgaaes Mennesker, der holde saameget af Dem, som *vi*. Naar Job Mynster⁸ læste Slutningen af denne foregaaende Periode, vilde han beskyldte mig for at skrive *Kiærestebreve*⁹ til Dem, og – da Rahbek kalder ham min Kiæreste – frabede sig Sligt, men da jeg haaber, at De er saa skikkelig ikke at sende dette Brev til Spiellerup, saa kunde jeg have Lyst til at slutte mit Brev endnu mere kiæresteagtig, dersom ikke den fordømte Fodpost stod, og gjorde mig det reent umueligt at udtrykke mig noget kiæresteagtig. Jeg maae derfor slutte ligefrem, og forresten bede Dem undskyldte mine Ords lyriske Uorden, der langt overgaae mine Tankers Uorden.

Deres forbundne og hengivne
K. M. Rahbek.

I 3

Bakkehuset d. 9 Mart: 1809.

Gode Werlauff!

Vær ikke vred over, at jeg saa seent sender Dem Bøgerne tilbage, og bliv endelig ikke kied af mig, saa at De en anden Gang ingen Lyst har til at hielpe mig. Jeg har virkelig i adskillige Dage ventet paa Leilighed til at faae et ordentligt og sikkert Bud til Khavn, hvilket ikke altiid er saa let en Sag for mig, da jeg undseer mig ved idelig at benytte mig af mine Venners Tjenstagtighed i at ville gaae mine Ærinder. Nu takker jeg Dem uendelig meget for Laanet, og længes efter at høre af Deres egen Mund, at De ikke er vreed.

I Forgaars, da Veiret var saa smukt, troede jeg halvveis at det havde kunnet falde Dem ind at gaae herud. Nu bliver Veiret igien saa barskt, at jeg slet ikke anseer det for nogen Muelighed, at see Deres Løvte om at komme herud en Aften saa snart opfyldt.

I dette Øieblik bragte Carl mig en Hilsen fra Dem, hvilken fornøiede mig meget, og som jeg takker for.

Skulde Veiret imod Formodning blive saa godt, at De kunde faae Lyst til at gaae herud en Aften,¹ saa kan jeg trøste Dem med, at De let kan faae Selskab til at følges ind med, da Rahbek – der næsten uden Undtagelse kommer hiem hver Aften, det vil sige: *betiids* – altid bringer en Adjutant ud med sig, som skal ind igien inden Porten lukkes. Men om jeg end ikke – hvad jeg desværre frygter – tør vente Dem *med den første Svale*, vil jeg dog trøste mig selv med, at De alligevel ikke ganske glemmer

Deres hengivne Veninde,
K. M. Rahbek.

Jeg har glemt at sige Dem, at Oehl: rigtig nok har søgt eller – rettere – søger om at blive ansat ved Kunstacademiet,² men at jeg har stor Grund til at formode, det ikke vil lykkes ham, da Abildgaard attraaer den Post.³ I visse Henseender var det upaatvivleligen saare gavnligt at have en Oehl: der, men jeg tiltroer ham dog alligevel ikke den Gave, at kunne virke paa ganske *raae* Mennesker, og jeg ønskede derfor heller, at Regieringen vilde give ham Penge, indtil den kunde skabe en Post, der vilde convenere ham *ganske*, hvilket jo ikke kan være saa vanskeligt, synes mig. Efter hans seeneste Breve have vi Ret til at vente ham med den første Vaarsoel, men jeg kiender for vel hans Tilbøielighed til at groe fast et Sted, og hans Frygt for at reise, til, at jeg skulde troe paa hans Hiemkomst, før jeg seer ham.⁴

[Udskrift:] S. T. Hr. Doctor og Bibliothek Secretair Werlauff. Hjørnet af Laxegaden og Sqvalder-Gaarden N° 195 1ste Sahl. Hermed en Pakke.

I 4

28 April [1810].¹

Kiære, gode Veninde!

Hvorledes vil De vel nu modtage Opfyldelsen af et Løvte, jeg – for hvor lang Tid siden gider ieg ei eengang erindre – gav Dem paa deres [!] venlige Bakkehuus, om at forsyne Dem med nogen spansk² Lecture? Undskyldninger vilde ikke hielpe mig stort; thi uagtet jeg kunde sige Dem at jeg i de første 14 Dage efter den Tid havde at bestille med et Par store Bogauktioner, og siden maatte i nogen Tid holde mig inde for at undgaae en Feber der vilde i Færd med mig, saa veed de [!] dog, at der sagtens kunde være en Dag imellem da jeg kunde og burde tænke paa at holde mit Ord. Jeg vil altsaa, som andre Børn, ligefrem begynde med at bede om Forladelse og love meere Efterrettelighed for Fremtiden.

I øvrigt har jeg ved nøiere Eftersyn bemærket vor spanske Rigdom ei er saa stor som jeg havde troet. – Af Digtere og saadant som jeg troer kunde interessere Dem have vi ikke meget, og det vi have er gammelt, som De formodentlig alt kiender; jeg troer ikke vi have noget yngre end 1790. Imidlertid sender jeg hosfølgende som en Prøve, det skal være mig kiært om De ikke har læst den før.

Om Deres Befindende, som jeg haaber i dette blide Foraar er efter Ønske, skal jeg med det allerførste mundtlig erkyndige mig. Hils Rahbek, og vær De selv, bedste Veninde! ikke vreed paa

deres [!] altid hengivne
Werlauff.

I 5

Bakkehuset d. 12 Maji 1810.

Kiære Werlauff!

Det er med ret megen Undseelse, jeg i dette Øieblik opdager, at det er fulde 14 Dage siden De var saa god at fornøie mig baade paa Spansk og paa Dansk, og jeg kan desværre! ikke anføre noget til min Undskyldning for, at jeg endnu ikke har takket Dem for Deres Godhed, uden dette, at jeg i Begyndelsen ventede Dem hver Dag, og siden har havt saa travlt med at see efter Haandværkere – som jeg i denne

Tid har hele Gaarden fuld af – at jeg derover har bildt mig ind, at jeg gjerne kunde have Lov til at glemme, hvad jeg skylder Dem og alle mine øvrige Venner. Imidlertid har jeg dog slet ikke glemt, at De, uagtet De kun besøger mig *halvaarsviis*, vedbliver at tænke paa mig, og sørge for min spanske Siæl, hvorfor jeg ogsaa i mit Hierte – hvor jeg giemmer det Bedste, jeg har for mine Venner – allerede har takket Dem mangfoldige Gange i de forløbne 14 Dage.

Hvad Deres Valg angaaer, da er jeg meget tilfreds dermed, thi efter det Lidet, jeg af Buchholz's Læsebog¹ kiender til Digtet, behager det mig ret vel. Endnu har jeg desværre! ikke havt Leilighed til at begynde paa at læse det, da jeg – som sagt – har meget travlt, og jeg desuden stikker midt i et Par andre store Bøger, jeg først maae være færdig med; men det haster vel heller ikke, da deslige Bøger jo ikke efterspørges meget.

Nu venter jeg – tvertimod hvad man har Ret til at vente af denne Maaned – at Veiret snart vil blive mildt, og at vi oven paa den *gule* Vaar vil faae en *grøn* Vaar, der skal lokke Dem ud paa det *venlige Bakkehuus*, som De er saa god at kalde det. Men De kan lokkes meget uden dog at komme, derfor har jeg udtænkt et Huusraad, hvorledes jeg ganske sikkert haaber at faae Dem i mine Bakkehuus-Snarer.² Viis nu Deres Sagacitet ved selv at udfinde, hvilket mit Huusraad kan være, thi da jeg har en Fodposte-Unge over Nakken paa mig, kan jeg ikke give mig Tid til at sige Dem det, om jeg ogsaa vilde.

Jeg vil haabe, at De lægger Mærke til, at jeg har opdaget Deres Brev – Format³ |: De ynder vel de smaa Formater, fordi De ellers har saameget med Folianter at bestille :| men De maae undskylde, at jeg ikke bruger den saa peent som De.

Lev nu vel, og vær inderlig takket for det Tilsendte!

Deres hengivne
Veninde, K. M. R.

16

d. 15de Oct. 1814.¹

Bedste Veninde!

Jeg kan ikke beskrive Dem, hvor glad og bevæget jeg blev, ved endelig, efter saa lang Tids Forløb, engang igjen at modtage et Brev fra Deres Haand og med hvor blandet en Følelse jeg læste det. Jeg var bereedt paa en mild Bebreidelse, ja endog paa en lille venskabelig Skose, thi det havde jeg i det mindste fortient; ogsaa Yttringer af den vennehulde Varme hvormed Deres Hierte omfatter hver den De troer Deres Godhed ikke ganske uværdig, ventede jeg uden egentlig at fortiene dem, og med Glæde vilde jeg have kysset den velsignede Haand der slog og lægede paa eengang. Men hvor beskiæmmet, hvor rørt, jeg siger det med Sandhed, næsten til Taarer rørt blev jeg ikke, da jeg fandt, at De med saa megen Selvfornægtelse tillægger Dem selv en Brøde, der hviler paa mig eene og beder mig om Forladelse for noget hvori De er aldeles uskyldig. Vel har altid, naar i mangen eenlig Stund jeg mindedes fraværende Venner og svundne Glæder, min Tanke dvælet ved Dem og de Øieblikke jeg tilbragte hos Dem, som een af mit Livs behageligste Erindringer. Vel har jeg altid hos Dem æret og elsket den saa sieldne Forening af Aand og Hierte – jeg veed De tager dette ikke for Smiger – men dog føler jeg kun alt for vel, at denne *indvortes* Følelse, saa reen og uforandret jeg end er mig bevidst at den stedse har været, ikke for min egen Samvittigheds Domstol kan retfærdiggjøre hiin Mangel af *udvortes* Tegn paa Hengivenhed, som De saa beskeeden, men vist uden Grund, tillægger Dem selv. Mig er det altsaa, hvem det paaligger at bede Dem om Forladelse, fordi et Sammenstød af flere – maaskee ugrundede – Betæneligheder have afholdt mig saa længe fra en Kreds, der altid var mig kjær og agtværdig og hvori *De* er Sielen. Men, da nu Deres vennehulde Skrivelse lader mig haabe, at De ikke bærer noget Nag til *mig*, som egentlig ogsaa har været den lidende, saa giver jeg Dem fuldkommen Ret i, at det aldrig meere – fysisk Hindring fraregnet – vil kunde være mig mueligt, endog kun $\frac{1}{10}$ af den Tid der er forløben, siden jeg saae Dem sidst, at blive borte fra Dem og Deres Bakkehuus. Den første Aften Examensvæsenet² tillader mig det, iler jeg ud for i Deres venlige Øie at læse selv min Tilgivelse og

af Deres Haand at nyde den Kop Theevand, der altid smagte mig saa godt, og som jeg, ak! saa længe, har maattet savne. Imidlertid haaber jeg paa Onsdag eller naar Deres Leilighed tillader det, at see dem [!] paa Bibliotheket, dog at jeg i Forveien faaer det at vide. Jeg mindes godt, at De alt for omtrent 6 Aar siden lovte mig at komme derop, og den behagelige Forretning at være *Deres Cicerone*, overlader jeg ingen anden.

Hils den gode Rahbek paa det venligste. Det gjør mig ondt at erfare, at Medmenneskers Lumpenhed nu og da gjør Brud paa hans ellers saa gode Humeur.³ Seer han ellers nu, ligesaa gierne som tilforn, gode Venner hos sig? Hvor vilde jeg ikke ønske ham noget af min Venindes Resignation, og Hende noget af hans physiske Velbefindende. Dog kunde De og Deres Venner trøste sig ved, at Forsynet i saa fuld Maade har givet Dem det indvortes Gode, der formaaer, om ikke just aldeles at erstatte Mangelen af det vigtigste udvortes – Sundhed – saa dog at forleene Styrke og Taalmodighed til at finde sig i hiint Savn.

Jeg takker Dem for den overbærende Godhed, hvormed De omtaler mine gamle Breve, hvis eeneste Fortieneste bestaaer i at de ere komne fra Hiertet. Ogsaa jeg tager stundom Deres Breve frem,⁴ nyder dem igien, og glæder mig ved Tanken om det forbigangne.

Lev nu inderlig vel, kiære, gode Veninde! indtil jeg snart bliver saa lykkelig, mundtlig at gientage for Dem, hvad De alt veed, at jeg stedse har været og er

Deres uforandrede og uforanderlige Ven

Werlauff.

I 7

Tiirsdag Aften. [1814 18. Oktbr.].¹

Gode, elskværdige Ven!

Med Deres *nydelige* Brev for mig – der seer ud som Blade af en *ziirlig* trykt Bog – maatte jeg vel være angst for at tage fat paa mine jammerlige Kragefiær,² dersom ikke dette nydelige Brev indeholdt saa mange velsignede Ord, lige saa skikkede til at indgyde al muelig Tillid, som uskikkede til at frembringe den allermindste Frygt. For disse velsignede Ord, kan jeg jo heller ikke takke Dem snart nok; og det er ikke min Skyld, at De ikke faaer Takken før. Blandt det meget der har

rørt mig i Deres kiære Brev, er især det: at De selv troer det umueligt, at De nogensinde oftere kunde blive saa længe fra mig. Og maae dette ikke vel røre *mig*, hvem det sandelig ikke er ligegyldigt, om de Hierte, jeg binder til mit, *let* eller *vanskelig* kunne igien løsrive sig derfra? Jeg har kun een Rigdom: et Hierte fuldt af Kiærlighed. Af denne Rigdom giver jeg saa gierne til Enhver, der vil modtage; og har jeg end stundum, i et mismodigt Øieblik, sukket over, at Gud ikke havde givet mig *andre* Gaver, end *de*, hvormed det syntes mig, som kunde jeg Intet udrette: saa har jeg dog langt oftere med inderlig Taknemlighed følt og erkjendt, at *han* fra hvem al god og fuldkommen Gave kommer,³ gav ogsaa mig det, der var mig tienligst: det hvori jeg kunde søge min egen Trøst, og hvormed jeg ogsaa kunde trøste og glæde Andre. De vil ikke misforstaae disse Ord, da De saa vel har forstaaet den, fra hvis Hierte de komme. Det er vel og en ganske tilgivelig Glæde, den som Tanken om ikke at have levet *forgiæves* paa Jorden, fremkalder hos den, hvis Liv vel maae forekomme de Fleste frugtesløst. Men desværre er denne Glæde ikke ganske ublandet; thi hvor tydelig jeg end har erkjendt Guds Hensigt med mig; saa har jeg dog ikke altid gjort det Gode, uden at blive træt. Naar Verden syntes mig for *kold*, saa blev jeg mangen Gang selv kold, og jeg var daarlig nok til at mene, at jeg havde Ret til at indslutte det Bedste ∴ Kiærligheden i min egen Barm. Dog Gud være lovet! at saadanne Anfægtelses-Tider kun ere faa og hastig bortilende, og at deres Tal, hvori det Gode seirer, er uendeligen større, og egentlig *det Varige* hos mig. Derfor har jeg ogsaa fundet den Roe, jeg ønsker at besidde; thi en større, den nemlig, hvortil udfordredes, at jeg kunde hærde mit Hierte mod Andres Nød – selv om dette ikke er *Nød* i *mine* Øine – den skjøtter jeg ikke om.

Tak for Deres venskabelige Forespørgsel om Rahbek. Lidt kom jeg ellers i Knibe, da han læste, hvad De har skrevet ham vedkommende; thi han vil ikke gierne, Andre skulle meene, at Lumpenhederne gaae ham saa nær til Hierte, som det dog desværre for mig er tydeligt nok at see, de gjøre. De har ellers ganske Ret i at ønske, at Rahbek og jeg kunde deele lidt med hinanden det, vi have Overflødighed af.

At jeg med Glæde seer den Dag imøde, da jeg engang igien skal have den Lykke at skienke en classisk | : saa siger Brønsted : | Kop Thee til Dem, behøver jeg vel ikke at forsikkre Dem. Gid nu bare Examen,

Regn og Slud etc: vare forbi; og gid jeg saa ogsaa vidste i Forveien, naar De kom, for at her kunde være lidt comfartabelt til Dem, hvilket ikke saa let vilde være Tilfældet, dersom De uheldigviis kom netop i de Dage, da jeg for Reengjørning bliver nødt til at flytte ud af denne varme Stue. Desuden maae jeg ogsaa vide naar De kommer, for at jeg kan besørge saadanne Triumpfbuer opreiste, som Grækerne – Brønstedts⁴ og min⁵ – vil oprejse til Ære for mig, naar jeg den 26 Oct: holder mit Indtog hos »den stærke jydsk Mand, der læser Græsk med en Forstand«. ⁶ Dog hvorom Alting [er], saa har jeg dog endnu saa mange ἀνθια – for ikke at sige Anthosser⁷ – i min Have, at jeg i det Mindste kan binde en *Krands* til Dem.

Nu kommer endelig tilsidst, hvad jeg vel egentlig burde begyndt med, eller rettere, hvad jeg burde have meldt Dem i Dag, dette nemlig: at De i ingen Henseende maae genere Dem Hvad mit Besøg paa Bibliotheket angaar. Kommer jeg i Morgen, som jeg endnu slet ikke veed, saa bliver det kun en ganske *kort* Visit – ventelig imellem 11-12; og er De der da ikke, saa bryder jeg mig om ingen Ting, uden maaskee sige God Dag til Molbech. Jeg venter ikke at faae noget at see, uden i det Høieste Physionomiet af det Hele; og jeg faldt egentlig kun derfor paa at gaae derop, fordi jeg dog skulde til Byen, og jeg ellers aldrig kommer ind, uden om Søndagen. Rimeligere var det ellers, at jeg paa Grækerens Fødselsdag – som er paa Onsdag 8te Dage – tog Bibliotheket i Øiesyn, men jeg veed endnu ikke, om dette vil kunne skee.

Mange Ting havde jeg vist endnu at sige; men da jeg i Dag har været saa usædvanlig syg, og befunder mig kun slet endnu: saa vil jeg udsætte Alt til mundtlig Samtale, og kun endnu en Gang takke Dem for Deres nydelige og velsignede Brev, og bede Dem undskylde dettes Usselhed.

Deres uforanderlige K: M: *Rahbek*.

I 8

1. Jan. 1815.

Bedste Veninde!

Min inderligste Tak for Deres Godhed, Deres Overbærelse, Deres Elskværdighed i det henrundne Aar! Maatte det alt ogsaa i det begyndte udgiøre endeel af min Lykke og maatte jeg stedse vide at vise mig den

Yndest værdig, der til min sidste Stund skal følge mig som een af mine kiæreste Erindringer!

Dette Ønske gielder egentlig mig selv; og hvad skulde jeg vel ønske Dem, min Veninde! De har det væsentlige af det der udgjør vor sande Lykke og det De mangler, har Forsynet udrustet Dem med en sielden Kraft til at undvære. Altsaa – Gud lade denne Kraft ingensinde forlade Dem, men Han lade Dem og, saa lidet mueligt, faae Anledning til at bruge den; Han lade Deres lyse Øieblikke i dette og følgende Aar, blive mange og varige og de mørke ikke flere end vi Mennesker netop behøve, for maaskee tilgavns at føle og paaskiønne hiine.

Disse Følelser nærer vist enhver af Deres Venner paa denne Dag, men om end nogen skulde vide at tolke dem varmere og ziirligere end jeg, saa komme de dog vist ikke oprigtigere fra nogens Hierte end fra mit. Det veed De kiære Veninde. Snart haaber jeg at see Dem. Jeg kysser Deres Haand og henlever

Deres uforanderlig hengivne
Werlauff.

Jeg veed De tegner gierne; maatte De ikke finde medfølgende Tegneredskaber aldeles ubrugelige. Vær saa god at overbringe Rahbek mit inderligste, broderligste Nytaarsønske. Tilfældige Omstændigheder hindre mig fra at tilføie dette en *Bog*, men jeg veed at han forsmaaer den ikke om den end kommer en Smule post festum.

19

9. Jan. [1815].¹

Kiære, jegode Veninde!

Da der vel endnu torde gaee nogle Dage hen, inden jeg mundtlig vil kunde takke Dem for Deres sidste venlige Epistel, maee jeg gjøre det skriftlig. Jeg har i adskillige Dage været stærk forkiølet og har desaaarsag maattet holde mig inde. En fuldkommen roelig og glad Aandsstemning faldt saare sielden i mit Lod; saameget lettere bliver jeg da nedstemt, naar jeg feiler noget, især naar mit Bryst bliver angrebet som dennegang har været Tilfældet. I et saadant melankolsk Lune befandt jeg mig just, da Molbech² i Løverdags Aftes bragte mig Deres veder-

qvægende Brev, det blev giennemstavet, læst, atter læst og – jeg gik langt muntre til Sængs end jeg vist ellers vilde have gjort. Uagtet De nu ikke egentlig kunde vide at Deres Brev vilde komme paa saa beleilig en Tid, skylder jeg Dem dog ikke mindre Tak derfor; slig balsamisk Virkning har heller ingen *Vens* Brev.

Deres Udtalelse om den tilsendte Ubetydelighed viser mig, at De meer see[r] paa Hiertet hvorfra Gaven kommer end paa denne selv, der vist nok kunde have været bedre. Imidlertid gør min Egoisme mig saa uforskammet, at den endog bringer mig til at bede Dem ikke at glemme, hvad jeg veed De heller ikke gør, deres Løfte om en Tegning,³ den være nok saa lille, fra Deres Haand.

Endnu er jeg ikke saa rask, at jeg tør vente, især ved den Vending Veiret nu har taget, saa snart at kunde gaae ud om Aftenen. At jeg ikke opsætter det længer end høi[s]t nødvendigt, veed De. Ak! var dog ikke det svælgende Dyb befæstet mellem Os.

Den Bog jeg i mit Brev omtalte var ei den R. meener. Denne havde jeg i Onsdags taget ud paa Bibl. for at sende R. den, da Nyerup⁴ i det samme sendte et Beviis op for den; jeg troer vist det var for Rahbek og lod N. faae den. Hos ham, som hurtig bruger Bøger, kunde R. da faae den, ellers troer jeg vi har en Udgave til.

Lev nu inderlig vel, min kiære, elskværdige Veninde, og indtil vi sees Ansigt til Ansigt, tænk nu og da paa

Deres altid hengivne
Werlauff.

Er der nogen Incorecthed i disse Linier, da skriv dem paa min Upasseligheds Regning.

20

15. April [1815].¹

Bedste Veninde!

De har saa ofte, halv maaskee for Alvor og halv for Spøg, ønsket, at De var min Tante. Denne Lykkø er nu bleven *mig* til Deel, i det jeg fra sidste 13de April er forlovet med Deres Broderdatter, min kiære Wilhelmine.²

Blandt de Følelser som hun og jeg deele med hinanden, er ogsaa

inderlig Hengivenhed for *Dem*, min ædle Veninde; derfor er jeg stolt af det nøiere Forhold hvori denne Forbindelse bringer mig til Dem og jeg nyder i Haabet de Glæder, som vort Samliv, saalænge Forsynet under Os det, vil kunde skaffe Os alle tre.

Jeg er ikke aldeles sikker paa, om De ikke, naar De faaer dette Brev, maaskee alt veed det heele fra andre Kanter, men jeg venter dog Deres Tilgivelse for at De ikke før veed det fra *mig selv*, naar jeg forsikrer Dem at *De er den første*, hvem jeg skriftlig eller mundtlig gjør deelagtig i min Lykke.

Hils min gamle, elskede og agtede Ven og Broder Rahbek! Jeg veed at han tager Deel i mit Vee og Vel, ligesom jeg i hans.

I Deres vennehulde Erindring anbefaler jeg min Elskede og mig. Jeg kysser Deres Haand og henlever

Deres uforandrede og uforanderlige

Ven

Werlauff.

Jeg skal bede Dem saa lidet mueligt at tale derom til nogen. Naar det alt for hastigt bliver bekiendt, har Folk intet andet at tale om. Mine længes meget efter at see og tale med sin kiære Tante. Den første Løverdag, Veiret er godt, seer De Os altsaa.

2 I

Tirsdag Morgen. [1815 18. April].¹

Kiæreste Werlauff!

Uagtet jeg først i Gaar Middags fik Deres Brev, havde jeg dog iforvejen kun en Ahnelse, men slet ingen Vished om den glædelige Nyhed, det indeholdt, og det er ogsaa *mig* kiært, at jeg har Efterretningen fra *Dem selv*. Derfor iler jeg ogsaa at takke Dem for Deres venskabelige Opmærksomhed, og skriver *allerførst* til Dem, uagtet mit Bord er fuldt af Breve, hvorpaa der skal svares og hvorfor der skal takkes; og uagtet jeg desuden har 3 Ansøgninger at skrive, som alle burde være skrevne for flere Dage siden.

Jeg behøver neppe at sige Dem, kiære Werlauff! at jeg nu, efter hvad der er skeet, længes dobbelt efter den saa længe savnede Glæde,

engang igien at trykke min kiære Wilhelmine til det Hierte, der slaar saa varmt og kiærligt for hende, og fra hvis Inderste opstige de oprigtigste Ønsker og Bønner til Himlen for hendes Fremtids Vel. At de Ord, jeg saa ofte sagde i *Spøg*, dog vare *alvorlig* meente, kan jeg ikke selv betvivle, nu jeg erfarer hvilken Virkning mit Ønskes Opfyldelse har havt paa mig; og jeg haaber heller ikke at behøve at forsikre Dem, at det er med den inderligste Glæde, og ikke uden en Slags Stolthed, jeg nævner mig *Deres* Tante. Og De behøver vist heller ikke at overtale mig, til at finde mig i denne *Hæderstitel*, som jeg, i Begyndelsen da Mynster var bleven forlovet, maatte med Fanny Münter,² der var alt for beskeden, til at turde være *min* Tante, hvilket hun dog imidlertid nu godt har lært. *Deres* og *min* gode, elskværdige Mine beder jeg Dem hilse tusinde Gange fra mig; jeg skal, saasnart jeg faaer nogle af de mange Breve, jeg har at skrive, fra Haanden, ogsaa skrive til *hende*; thi foruden min hiertelige Lykønskning, fortienner hun dog ogsaa nogle kiærlige og taknemlige Ord, fordi hun er øm og kiærlig nok til ikke at agte paa den *Adskillelse*, som kun er *udvortes*; men ærer de hellige Baand, hvormed Gud selv omslynger Hierterne, og forener Alt hvad der hører sammen. Lad os altid holde fast ved dette Kiærlighedens skønne Baand, der usynligt forener vore Hierter; thi saavist som Livets egentlige Kilde er dybt i vort Hierte: saa vist kan kun hvad der udgaaer *derfra*, give Livet sandt og varigt Værd. Alt dette kunde være sagt langt smukkere, men ikke af fuldere Overbeviisning, end jeg her har sagt det. De vil venskabelig tage tiltakke med dette upyntelige, men velmeente lille Brev, og vist saasnart de udvortes Omstændigheder tillade det unde mig den Glæde mundtlig at lykønske Dem og min kiære Mine. Rahbek skriver nu selv et Par Ord til Dem, og jeg vedblev gierne saalænge at skrive, dersom jeg ikke havde en kiær Onkel og Tante,³ og Fru Brun,⁴ som alle fortiene, at jeg besvarer deres velsignede, kiærlige Breve. Jeg maae derfor indskrænke mig til at slutte med den Forsikring, at jeg virkelig er meget lykkelig over ikke længer at behøve at sige: »Hvem der dog var Werlauffs Tante!«

Deres

hengivne *ny* Tante og *gamle* Veninde

K: M: R:

E. Sk. Jeg maae dog berømme den Bedres c : Doctor Petersens⁵ *Taushed*; han vilde paa ingen Maade sige mig den Nyhed, som skulde meddeele mig af et Brev, som han undrede sig over, jeg endnu ikke havde faaet i Søndags Aftes, og da jeg blandt det Meget jeg giættede, ogsaa traf det Rette, gav han mig dog ikke med en eneste Mine tilkiende, at jeg havde truffet det. Det er ellers forunderligt nok, at jeg ikke i Fredags, da jeg var i Byen, og talte med mange Mennesker, og kom meget vidt omkring | : saagar ud paa Frederiks-Hospital, hvor De vel veed, at jeg har en kiær Syg,⁶ der har voldt mig megen Ængstlighed i denne Tid : | ikke fik mindste Nys om det, jeg ogsaa kan kalde *min* Lykke.

22

Bakkehuset d. 17de Maj [1815].¹

Kiæreste Werlauff!

Rahbek beder Dem, jo før jo heller at sende ham det Belovede, da der iles stærkt med Trykningen af Minerva,² saa at han let kunde komme i Knibe for Manuskript; thi Løfterne kan han dog ikke sende i Trykkeriet. –

Jeg saae et rørende Syn i Løverdags Eftermiddags, nemlig *Udgiveren* c : Secretair Molbech,³ med sin Gule-Erte-Frakke, sidde hos Kudsken paa en stor Holsteensk-Vogn fuld af Damer, der reiste til Frederiksborg. Dette kunde nu være meget fornøieligt; men det gjorde mig dog lidt ondt for ham, da jeg vidste at den Dame, som fornemmelig havde Deel i at han kom med paa dette Togt, dog kun havde inviteret ham, for at faae, hvad Langelænderen⁴ kalder: *Spænd* af hans Selskab. Forresten har dog samme Udgiver baaret sig meget flaut ad med den sidste Athene,⁵ og jeg under ham af Hiertet, at dette er blevet sagt ham ret fyndigt af to *Damer*, nemlig af Fru Brun og Ida,⁶ der ligesom jeg forargede sig over, at hendes Moder havde inviteret ham til den himmelske Concert.⁷ Dersom ellers Molbech havde hørt, hvad Ida sagde her i min Stue, Dagen efter Concerten, om ham: saa vilde han vist ikke udføre sit Forsæt, at forliebe sig i hende i Sommer, hvilket ogsaa kun ville være frugtesløst for ham og kiedsommeligt for den stakkels Ida, der ikke trænger til Tilbedere; men nok til En, det var værd at tilbedes af.⁸

Det gjorde mig ret ondt, at De og Mine maatte gaae herfra i det onde Veir,⁹ og at De siden ikke har forsøgt – som andre Kierester have gjort i disse smukke Pintzedage – at gaae hertil og herfra i godt Veir. Vel har jeg ikke manglet Besøg i denne Tid, end ikke af dem, som ere mig kiære; men De og Mine ville dog aldrig kunne synes mig overflødige, om De end traf mig omringet af mine Kiæreste. Desuden maae De erindre, at jeg sidst blev saa overrasket af et længe savnet kiært Syn, saa jeg ikke ret vidste at skikke mig i det, saa at jeg dobbelt trænger til at det gientages for mig. Kom derfor snart med den gode, velsignede Mine, og forfrisk – eller forfriisk som Grækeren¹⁰ siger – dermed Deres stakkels syge Tante, der knap kan hænge sammen i denne dimlende Tid.¹¹

Rahbek hilser Dem og Mine, og ligesaa gjør jeg, tilføiende at Jordbærene voxte deiligt; men at de – som Assebarnet¹² sagde – endnu ikke er *sprunget ud*.

Deres

hengivne Veninde K: M: R:

[Udskrift:] S: T: Herr Professor Werlauff.

23

Onsdag Aften. [1815 22.-23. Novbr.].¹

Kiære Werlauff!

Da jeg først i Aften har faaet *Vished* om, at jeg nu med fuld Ret tør give mig det Navn, jeg saa længe har ønsket, og er saa stolt af at bære, |: nemlig Navnet: Werlauffs Tante :| saa vil det heller ikke undre Dem, at jeg endnu ikke har gratuleret Dem og Deres gode, elskværdige Wilhelmine. Men da det dog let turde hænde, at flere Dage kunde gaae hen – thi jeg er desværre i denne Tid, en større Skrantning, end sædvanlig – inden jeg personlig kan indfinde mig hos Dem: saa kan jeg ikke i Aften lægge mig til Hvile, inden jeg skriftlig har sagt Dem et Par Ord. Gud veed hvorledes disse blive; thi jeg mærker allerede, at Taarene staae mig i Øinene |: maaskee til Straf, fordi jeg nyelig sagde til min gode Onkel Job, og hans Fanny, at jeg ikke *let* kunde *græde* :| blot ved den Tanke, at al min Glæde, over to Mennesker, der

ere mig inderlig kiære, synes mig selv heel underlig, da den dog neppe vil bringe mig Andet, end – et *Navn*. Dog, om end saa var, som jeg ikke troer var *Ret*, thi der er sandelig *Adskillelse* nok i Verden, blandt dem, der *burde* høre sammen: saa vil jeg dog ikke ansee min Glæde for *tom*, ikke sørge over, at mit Hierte er kiærligt nok til at kunne elske mine Venner saa *uegennyttig* som jeg virkelig kan.

Torsdag Morgen.

Jeg begyndte saa sildig i Aftes, at jeg strax maatte holde op igien; og hvis jeg i disse faa Ord har sagt Noget, De ikke synes om: beder jeg Dem at tilskrive det en maaskee alt for veemodig 'Stemning, som hos mig er temmelig undskyldelig, da det kun er yderst siælden, jeg hengiver mig til den. *Dem*, gode Werlauff! frikiender jeg *ganske* for Alt, hvad der i vort Venskab har maattet være mig ubehageligt; thi jeg har nu alt for længe kiendt Dem ikke allene, som et af [de] ædlest, elskværdigste Mennesker, jeg i mit Liv har mødt; men ogsaa som et af de *forstandigste* Mennesker: et Menneske, som ikke kun *har*, men ogsaa *bruger* Forstanden; og jeg har stedse erfaret, at med *Saadanne* kunde jeg altid let enes om Alt, hvorum skikkelige Mennesker bør enes. Men tidlig vant til – hos *mig selv* som hos *andre* – ikke at kalde *Ondt*: *Godt*, maae det dog bedrøve mig, naar jeg seer, hvor let *han* – som jeg vil kalde Ingemanns *Mundskiænk*, for ikke at give ham sit rette Navn² – der driver sit onde Væsen allevegne, kan faae Indpas, selv hos gode Mennesker; og maae jeg dog ikke vel lade det bedrøve mig, naar det dog saa ofte har bragt mit Hierte til at bløde? O sandelig! naar saadanne sørgelige Tanker fremstille sig for mig: da væbner jeg mit Hierte mod Menneskehad og Bitterhed, og jeg seer da med Haab og Tillid hen til bedre Tider og en bedre Verden, hvor det som hører sammen, ikke vil kunne adskilles.

Tilgiv nu ethvert *alvorligt* Ord, jeg her har nødte Dem til at læse, og vær overbeviist om, at om jeg end var *ganske udelukt* fra al udvortes Deeltagelse i Deres, og min gode Wilhelmines Lykke: saa vilde dog ikke let Nogen kunne tage *inderligere*, og *hierteligere* Deel deri, end jeg. Vil De sige Wilhelmine, at da Rasmine Petersen³ fortalte mig, at hun havde bundet *Mine Hegers Brudekrands*, gjorde det mig inderlig ondt, at jeg ikke havde vidst, *naar* den skulde bindes, fordi jeg dog saa

gjerne med egen Haand havde bundet, om det endog blot havde været et Par Blade i den. Vil De fremdeles sige hende, og Dem selv at | : i det Haab, ikke at være uvelkommen :| hun og De ville see mig, den første Dag, jeg befinder mig lidt taalelig; og at blandt de *mangfoldige* Steder, hvor jeg *snart* burde lade mig see, vil det *første Sted* være hos Dem, uagtet det virkelig *burde* være hos *Fr: Brun* og *Ida*⁴, der ofte handle langt ædelmodigere imod mig, end mine ældste og nøieste Venner, og af mig taale den Mangel paa Opvartning, som de ellers kiende saalidet til. Thi kan jeg dog forlange mere, end at naar jeg møder dem ved Enden af vor Allee, | : og n. b. meget godt kan indsee, at det er *mig*, de ville besøge :| efter i adskillige Uger ikke at have seet dem; og jeg ikke engang holder stille for at *hils*e paa dem, men kiører dem ganske *raskt forbi*: de dog desuagtet to Dage derefter komme igien til mig, uden at forlange, at jeg *først* – som dog billig var – skulde komme til dem? Og naar de selv personlig komme med den ene Indbydelse efter den anden, og dog finde sig i bestandige Afslag: kan jeg saa forlange mere Overbærelse af mine nøieste Venner; og maae jeg ikke vel kalde det *ædelmodigt* af Saadanne, der leve i idelig Adoration? Men her kommer atter – som jeg nyelig erindrede – Fordeelen af at have med saadanne Mennesker at bestille, som ville *bruge* deres Forstand.

Rahbek har bedet mig hils Dem og Wilhelmine, at saasart, han erfarer, hvor Deres Bopæl er: saa tager han sig den Frihed, at hils paa Dem, og aflægge den Gratulation, som indtil videre nu sendes Dem ved mig.

Undskyld nu mit alt for lange Brev, hvori der staaer Meget af, hvad der ikke burde staae, og desværre vist kun Lidet af, hvad der egentlig burde staae; men jeg er syg og har desuden skrevet dette i temmelig megen Uroe. Dog har det, at tænke paa Dem og Deres elskværdige Wilhelmine *opvarmet* mig saaledes, at jeg mindre har følt den slemme Kulde, som jeg slet ikke kan taale.

Deres

hengivne K: M: Rahbek.

Jeg har jo reent glemmt, at jeg er Deres *Tante*; men De maae endelig ikke *reent glemme* det.

24

28. Nov. [1815].¹

Kiæreste Veninde!

Med denne Benævnelse der kommer fra mit inderste Hierte vil jeg nu og fremdeles heller kalde dem, end med et fremmed Slægtskabsnavn, der ikke formaaer at giøre hiint Dem meere hengivent, end det, alt udvortes Skin uagtet, stedse har været. Faae, saare faae ere eller have været det saa nær som De, kun *een* er det nærmere. Denne Indledning, der næsten bringer mig Taarer i Øinene, være Dem Svar paa det meget *alvorlige*, Deres kiære Brev indeholder.² Jeg og min Wilhelmine have nydt det meere end eengang og uagtet hun ikke har ladet sig mærke dermed, tør jeg dog sige, at det har rørt hende ikke mindre end mig. De, dyrebareste Veninde, har aldrig misforstaaet mig, De har *forstaaet* mig, som kun faae have det, og jeg troer ogsaa at jeg *forstaaer* Dem. Men – – – hvad en indvortes Følelse drager sammen, kan og bør, naar vi selv vilde det, *intet* adskille.

Jeg og Mine takke Dem for Deres venlige Lykønskning og venter Dem med inderlig Længsel. Maatte Vi kun faae nogen Nys om Deres Ankomst, for at vi ikke uheldigviis skulde være ude. Visiter og Gratulationer have vi havt nok af, men at ingen vil være Os kiærere end Deres, er De overbeviist om, det veed jeg. Den første Løverdags,³ Veiret er taaleligt, seer De mig og skal da mundtlig høre af mig, at jeg er, som jeg altid har været, Deres

til Døden uforanderlig hengivne
Werlauff.

25

Torsdag Aften. [1815 30. Novbr. – 1. Decbr.].¹

Min gode, kiære, elskværdige Ven!

Uagtet det alt er Nattetid, og jeg er saa betynget af Snue, at jeg umuelig vil kunne sige Dem noget Fornuftigt: kan jeg dog ikke undlade i et Par Ord – saa gode som jeg kan tilveiebringe dem – at takke

Dem for de *velsignede Ord*, Rahbek nyelig bragte mig, og som virkelig have vederqvæget mit Hierte. Thi jeg vil tilstaae Dem, at jeg ikke har været ganske uden Frygt i Henseende til mit *alvorlige Brev*; og for sil-dig indseet, at det dog ikke egentlig var den Tone, der var den passende, at tiltale en lykkelig ung Ægtemand i. Ogsaa veed jeg meget vel, at *min* Tone overhovedet, ved de Leiligheder, hvor mit Hierte tager inderlig Deel i Noget, ikke er saaledes, at jeg maae vente den vil forstaaes af *Mange*; men dette forlanger jeg heller ikke; og jeg er saare lykkelig ved, at jeg, blandt de *Faa*, der have Evne, som Villie til at forstaae denne lidt underlige Tone, tør tælle *Dem*. Jeg er ikke venneløs i Verden: mange ædle, gode Mennesker tør jeg kalde *mine Venner*, og jeg feiler vist ikke i at bruge denne Benævnelse, efter hvad i Almindelighed forstaaes derved; men hvormegen Glæde dette end altid har bragt, og endnu daglig bringer mig: dette kan dog ikke lignedes ved den Glæde, jeg føler ved at vide mig elsket af de *faa* Ædle, som mit Hierte *selv* har kaaret sig, de, om hvilke jeg med fuld Overbeviisning veed, at de leve for de samme værdige Bestræbelser, som jeg selv lever for. Thi kun de, der ville det *Samme*, og altsaa nødvendigen maae være enige i *Hovedsagen*, kunne være *Venner* i Ordets høieste, ædleste Betydning, og nyde Venskabs ædleste Løn. Og naar nu vi, gode Werlauff! ikke misforstaae, men saa vel forstaae hinanden; naar vi saa let kunne enes i at adskille det Væsentlige fra det Tilfældige, og ikke give *dette* den Vigtighed, som kun tilkommer *hiint*; naar en indvortes Følelse drager os sammen til Trods for hvad der udvortes truer at adskille os: saa tør jeg vel sige og mene om os, at vi just ikke er Hverdagsvenner. Og er dette, som det er, hvor glad maae jeg da ikke være, ved at vide den gode, elskværdige Wilhelmine, der fra hendes Barndom af altid har været mig saa kiær, elsket af Dem, som jeg veed hun er det?

Fredag Morgen.

Da jeg i Aftes var kommen saavidt kunde jeg ikke skrive længer, saa rørt var jeg ved med den inderligste Glæde, at tænke paa Dem og den gode Wilhelmine: paa hvormeget *De* kan og vil være for hende, og hvormeget *hun*, den gode, kiære Pige, ogsaa kan og vil være for Dem. Jeg tør vel sige, efter 17 Aars Erfaring,² at det er et sødt Baand, det der *saaledes* forener gode Mennesker; og jeg kan heller ikke tvivle paa, at jo

Fig. 5. KNUD LYHNE OG CAMMA RAHBK

De og Wilhelmine vil føle dettes Sødhed i Glæder og Sorger, som jeg har følt det i saa lang en Række af Aar. Jeg længes derfor ogsaa inderlig efter i deres eget Hiem at kunne lykønske et Par Mennesker, som jeg vist tør haabe under alle Omstændigheder ville blive lykkelige i den Forening de have indgaaet; men da det dog endnu, tvertimod mine Ønsker, vil kunne vare nogen Tid, inden jeg med min nærværende slemme Forkiølelse tør vove mig ud: saa beder jeg Dem og Wilhelmine ikke vente mig *alt for snart*, og have Overbærelse med mig – som saa mange Andre have og vilde have – ifald jeg lader dem vente *alt for længe*.

At jeg ret af Hiertet ønsker godt Veir til den *første Løverdags*,³ og uagtet mit Had til *Frost* gerne vilde, det skulde blive *Frost i Morgen*: dette behøver jeg vel ikke at sige Dem. Jeg kunde virkelig behøve engang imellem at tale med *Dem*, især i denne Tid, da jeg vel ikke mang-

ler Nogen at tale med, men dog for det Meeste kun see saadanne, som jeg maae tale for, istedet for at de burde tale for mig. Og jeg kan bestemt sige, at naar jeg undtager 3 Mennesker: Onkel Job, Fr: Brun og Løven 3: Brandis⁴: saa kunne alle de Øvrige, som for nærværende Tid komme til mig, ikke egentlig giøre Fordring paa, at jeg skal ville høre, hvad de have at sige mig.

Rahbek beder mig hilse Dem og Wilhelmine, at han i en af Dagene – dog ikke *i Dag* – vist kommer op til Dem, og jeg beder Dem undskylde, at, da jeg har overladt den unge Digter Grebieh 3: Heiberg⁵ Kragernes Fiær,⁶ jeg da selv – som De seer – maa benytte mig af deres Tæer. Jeg omfavner Wilhelmine i Tankerne, og er hendes og

Deres ganske hengivne Veninde K: M: R:

26

Fredag Aften [1816? før April].¹

Kiæreste Werlauff!

De maae ikke troe, at jeg har biet 8te Dage med at sende Mine hendes Strikketøy, for at kunne sende det en *Løverdag*; thi ihvorvel De rigtig nok har bragt mig til at holde mere af Løverdagen, end jeg tilforn har gjort: saa maae jeg dog tilstaae, at jeg ikke troer, jeg nogensinde vil gaae saa vidt heri, at jeg indskrænker mig til blot om Løverdagen at tænke paa Dem og Mine. Gierne havde jeg Dagen efter Deres sidste kiære Løverdags-Besøg selv bragt dette Strikketøy, som jeg forresten helst havde beholdt som et Pant, den kiære Mine selv skulde løse; men den Dag havde jeg saa travlt med alle mine Syge; og da jeg kom saa tidlig afsted om Morgen, glemte jeg ogsaa at give Stine² det med, ligesom jeg ogsaa glemte det de følgende Dage fordi jeg havde giemt det. Først nu i denne sildige Aftenstund – da Egernet³ allerede nogen Tid har været i Seng – kan jeg komme til at forklare min Seendrægtighed, og tillige – skiøndt dette kun i største Korthed – betroe Dem en Løve-Idee,⁴ jeg har faaet med Dem i denne Tid, men som jeg rigtig nok frygter, De ikke vil entrere i. Denne er nemlig ikke meer eller mindre, end at jeg vilde forføre Dem til at paatage Dem en lille Løve-Unges⁵ Opdragelse og Underviisning. Jeg blev i Søndags anmodet om,

enten at skaffe en duelig Lærer til bemeldte Løve-Unge eller recommendere en Skole eller anden Indretning, hvor man kunde sende ham hen; men da jeg holder meget af den lille Løve, raader jeg af al Magt fra at lade ham blive hiemme iblandt de ældre Løver, som hver paa sin Viis, ved at ville opdrage ham, kun fordærve ham; og jeg veed ingen Redning, hvis ikke en Mand, som De, vil tage sig af ham. Løve-Ungen er af Naturen meget begavet og dertil saa god og lærvillig som det er mueligt at være; men han er dog en Løve, der absolut maae tæmmes Noget, hvis Løve-Kraften ikke skal tage fornyet Overhaand. Den gamle Løve er saare indtaget af min Idee; men jeg har naturligviis slet ikke givet ham noget Haab, da jeg nok kan begribe, at De kan have mange Skrupler; og jeg desuden kun en eneste Gang, og det endda kun meget løseligt har hørt Dem tale om, at De nok vilde tage en Dreng i Huset, naar De kom til at boe hos min Broder, saa De fik mere Plads. Men der kan da aldrig være noget forseet i at jeg spørger Dem, om De kunde ville entrere i dette Løve-Forslag, samt hvilke Deres Betingelser i saa Fald vare.

Løverdag Morgen.

Til det jeg i Aftes – rettere i Nat – skrev maae jeg endnu tilføie, at jeg ønsker mig saasart som mueligt underrettet om Deres Meening i Henseende til denne Løve-Plan. Jeg kommer med Guds Hielp til Byen i Eftermiddag; men jeg seer ikke hvorledes jeg skal overkomme at komme til Dem og Mine; thi jeg har maattet forpligte mig til at være et Par Timer hos min stakkels, syge Græker⁶ – der dog nu, Gudskeelov, er i Bedring – som daglig sender Bud efter mig og ligger i Sengen og skriver med Blyant: vien presto, cara Signora Rahbek, e porta del ristoro a lui, che con impazienza L'attende, non lo lasciar attender lungo tempo, poiché questo ê, v'assicuro, tirannia⁷ etc: etc: De seer altsaa selv, hvor nødvendigt det er at jeg kommer; var det kun *cru-delta*⁸ jeg gjorde mig skyldig i, saa kunde jeg endda nok bære det; men *tirannia* er mere, end jeg bør lade mig beskyldes for. Derfor maae jeg desværre afsted; men da jeg har Vogn herude fra; og jeg desuden dog maae see til min Tante, og min Fader, som jeg ikke har været hos, siden den Dag jeg var de Par Minuter hos Dem: saa bliver der atter denne Gang ikke at tænke paa at komme til Dem og Mine, thi naar

jeg nu kommer vil jeg dog være en Times Tid hos Dem. Men maaskee, at De kunde gjøre et lille Løb op hos vor gode Ven, Brønsted,⁹ saa vi der kunde tale sammen om Løve-Væsenet; Imellem 5 og 7 er jeg der vist, haaber jeg.

Nu har jeg ikke Tid til at sige Dem mere denne Gang. Lev nu vel og omfavn den søde Mine fra mig, og undskyld dette ynkelige Løverdags Besøg.

Deres

hengivne K: M: *Rahbek.*

E. S. Egernet, som hilser venligst, sender Dem Deres lille Stump Papir tilbage, fordi han troer, at det der staaer paa den anden Side kan være Dem af nogen Betydenhed.

27

Tirsdag Morgen [1816 April].

Kiære Werlauff!

De maae endelig *snart* lade mig vide, om De vil, eller ei, tage Dem af min Løve-Unge,¹ at jeg kan give Brandis bestemt Svar; thi han vil slet ikke foretage noget Andet med Drengen, før han veed, at De ikke vil have med ham at bestille. I Løverdags, da Fru Brandis² var hos mig, lovede jeg hende afgjørende Svar, om et Par Dage; thi jeg havde vist tænkt, at jeg var kommen til Byen i Gaar, og saa vilde jeg selv talet med Dem. Nu skeete dette desværre ikke, og jeg tør ikke udsætte Sagen længer, da jeg har Løven paa Halsen af mig dagligen. Jeg beder Dem derfor herved, om et Ja eller Nei, hvormed jeg kan expedere disse Løver. Gid De kunde og vilde tage Drengen! Dette ønsker jeg naturligviis især for *hans* og Forældrenes Skyld; men jeg troer ogsaa, at burde forsikkre Dem, at De og Mine vist vilde faae Fornøielse af ham; thi det er virkelig en siælden rar Dreng.

Hils Mine tusinde Gange, og vær ikke vred at jeg gjør Dem Uleilighed med denne Løve-Affaire.

Deres

hengivne K: M: *Rahbek.*

[Udskrift:] | S: T: | Hr. Professor Werlauff.

28

14de April [1816].¹

Tusend Tak, bedste Veninde! for Deres vennehulde Amindelse af en Yttring, som næsten var gaaet mig selv af Tankerne. Vist nok kunde jeg, i min nye Boelig,² hvor jeg faaer lidt meere Plads end jeg just behøver, nok ønske et ungt Menneske i Huuset, men *deels* vilde jeg helst have een, hvis Forældre vare udenbyes, *deels* tillader min Tid mig heller ikke at tage nogen som behøvede synderlig Dannelselse eller Tilsyn af mig selv. – Jeg tør derfor, efter alvorlig Overveielse, ikke modtage Deres gode Forslag, saa kiært det ellers under andre Omstændigheder vilde være mig at komme i Kiendskab med den gamle Løve; og jeg troer sandt at sige heller ikke, at nogen af Os vilde være synderlig tient dermed, da jeg neppe føler mig skikket til at tæmme en Kattekilling end sige en Løveunge.

Men – desuagtet min varmeste Tak for denne nye Prøve paa et Venskab, der stedse vil udgiøre en vigtig Deel af min jordiske Lykke.

Mine takker for sidst og beder kiærligst at hilse. Vi haabe snart at see Dem igjen. Hilsen til min gode Rahbek og til Dem selv, dyrebare Veninde, fra

Deres troefaste

Werlauff.

[Udskrift:] S. T. Frue Professorinde Rahbek! Bakkehuset.

29

Løverdags Aften [1816 August].¹

Kiære Werlauff!

Kun af Deres elskværdige Godhed kan jeg haabe Tilgivelse for min uforsvarlige Seendragtighed først i Dag at foretage det lille Arbeide, som De har giort mig den Ære og Fornøielse at overdrage mig. Noget kan vel siges til mit Forsvar, da jeg utallige Gange har taget Deres Bog i Haanden, men lige saa ofte har maattet lægge den igjen, fordi *her* aldrig er Ro til Noget. Dertil kommer end videre, at jeg for nogen Tid siden var saa dristig at laane Bogen ud til den gamle Løve² |: der in-

teresserer sig meget for Alt, hvad der angaaer Deres Guldmager, og som derfor ogsaa har bedet mig sige til Dem, at det vilde være ham en stor Fornøjelse, ifald De vilde komme til ham, da han sikkert troede at kunne give Dem Oplysninger om Personen, ifald De ellers behøvede dem :| og først i Gaar selv hentede den hos ham.

Hvad forresten det lille oversatte Stykke angaaer³, da maae jeg begynde med at gjøre Dem Undskyldning for mit Brun-Neergaardske Dansk.⁴ Jeg formodede, at det kun kom an paa *ordret* at oversætte det; og dette har jeg samvittighedsfuld iagttaget.

Faa Ting maae jeg dog gjøre Dem opmærksom paa, dette nemlig, at Christianestat umuelig kan være Christianshavn, da *Guldhuset* har sit Navn fra Borri's Tid. Rahbek mener, at Rosenborg Qvarteer dengang maaskee kaldtes: Christianstat;⁵ men De vil jo let kunne skaffe Dem Vished om denne Sag. Mig confunderer derimod Husene af Tømmer, som jeg aldrig har vidst, man egentlig brugte i Danmark.

Men hvorom Alting er, saa tilgiv Deres stakkels Oversætterinde, og skiænd i det høieste paa hende – thi det fortæner hun ærlig – men gif hende dog ikke Afsked, thi det var Synd.

Hils den gode, kiære Mine⁶ tusinde Gange fra Onkel og Tante, og skaf mig snart en Løverdag, der kan fortæne de store Bogstaver⁷ denne Uværdige har faaet!

Deres

hengivneste Veninde *K: M: Rahbek.*

Mange Hilsener til min Broder, Broderkonen, og alle mig bekiendte og ubekiendte Niccer og Neveuer!

Seer De vor gode Ven Brønsted⁸ inden jeg seer ham eller faaer Leilighed at skrive til ham, saa tak ham for det mig Tilsendte; men sig ham dog tillige, at jeg nok skal lægge mig efter at forsvare Frue-Pige-Jensen i Danfana⁹, og at det skal være mig, hvad Langelænderen¹⁰ kalder: Spænd, ifald jeg kan faa ham og Flere til at troe, at jeg gjør dette af Taknemlighed over Elegien.¹¹

30

3. Sept. [1816].¹

Bedste Veninde!

Tak for den Oversættelse hvormed Deres Godhed hialp paa mig og dobbelt Tak for de venlige, peene, svævende Linier hvormed De ledsagede den. Jeg havde alt personlig takket Dem, dersom jeg ikke vilde opsætte mit Besøg, indtil jeg kan have min Guldmagerafhandling med mig, som jeg er i Færd med at reenskrive, et Arbeide som gaaer langsomt, da jeg kun kan gjøre det paa Bibliotheket. Uagtet jeg ikke troer at Gamle Brandis kan give mig nogen nye Oplysning om min Guldmager NB. som jeg kan bruge efter min Plan, saa vilde det dog være mig kiært at tale med ham derom, og, om ei før, saa naar Piecen engang er trykt, skal jeg deraf tage Anledning til at gjøre hans personlige Bekiendtskab.

Mine hilser venligst. Hun længes meget efter en Løverdag, da hun kan see sin kiære Tante, men hun længes dog neppe saameget, som den samme kiære Tantes hengivneste

Werlauff.

31

Bakkehuset d. 3. Dec: [1817 eller 1818?].¹

Kun som en venlig Morgenhilsen skulle disse Par Ord, jeg nu kan skrive til Dem med min Langelænder, være at ansee; og jeg haaber ogsaa sikkert, at de som en saadan ikke ville blive Dem uvelkomne, endskiøndt de forresten Intet kunne sige Dem. Hvad er vel ogsaa rimeligere, end at jeg, paa den første Vinterdag, efter en for mig alt for *forfriskende* ∴: kold Nat, tager min Tilflugt til noget *Opvarmende*? og dette er sandelig *De*, min gode, kiære Ven, fordi jeg *veed*, De ikke som de Mange, men som de faa Udvalgte *af Hiertet* have Rahbek og mig kiær, hvad enten De af udvortes Omstændigheder lade Dem afskrække fra at komme til os, eller, som paa den senere Tid, oftere glæde os med Deres Nærværelse. For dette Sidste er jeg Dem virkelig taknemlig; men vil dog ikke at min Tak skal være at ansee som en Forpligtelse for Dem til at fortiene ny Tak. Thi jeg elsker formeget min egen Frihed til at

jeg skulde ville gjøre Nogen Skaar i deres; og kun hvad der flyder let og utvunget er *mig* kiært. Kom derfor kun, naar Lysten driver Dem, og vær overbeviist om, at De *altid* er mig og Rahbek inderlig velkommen; og om jeg end kunde ønske, at De vilde give mig Leilighed til engang at gjøre, hvad der i det spiellerupske Sprog kaldtes: *Figurer*² af Dem, for ved udvortes Tegn at vise den Priis, jeg indvortes sætter paa Dem: saa vil jeg dog ogsaa taalmodig finde mig i, om De fremdeles gjør mig dette reent umueligt. Dette er Alt hvad jeg i denne Skynding, og med mine umaneerlige Kragefiar kunde og vilde skrive. Forresten ønsker jeg Dem at De maae befinde [Dem] bedre end jeg, der vel efter mit Befindende at slutte kunde have Grund til at troe, at jeg gaer med den langbergske Feber i Kroppen, som jeg ogsaa troer Molbech³ har og fortienner at have.

Lev nu vel til vi sees og, undskyld dette Hastværksbrev!

Deres

forbundne K: M: *Rahbek.*

[Udskrift:] S: T: Herr Professor Werlauff.

32

8. Martii [1818].

Bedste Veninde!

I Gaar Morges Kl. 8 blev min kiære Kone lykkelig forløst med en Dreng¹ og begge befinde sig vel. Jeg veed hvor varm Deel De tager i alt hvad der angaaer mig og de[!] vil derfor ikke tage fortrydeligt op, at De fra mig, som i sidste Nat ikke har sovet meget, kun faaar disse faae og ilende Linier. Jeg længes nu kun efter et manerligt Løverdags Veir for at kunde gjøre – endelig engang – et Bakkehuusbesøg og omfavne min kiære Grandtante, som imidlertid bedes nu og da at tænke paa sin hengivneste

Werlauff.

Hils den gode Rahbek! Beed ham, om mueligt, underrette mig om hvilken Devise der *rimeligviis* vil komme til at betegne den lykkelige Forfatter blandt Dan. Ranzaus Lovtalerer.² Jeg skal bruge det med Discretion.

33

Udat.¹

Bedste Veninde!

Tak for Billetten. Jeg mærker at Deres Hukommelse er bedre end min; thi jeg havde ganske glemt Deres gode Løfte, men glæder mig usigelig at De har husket det desbedre. Jeg veed ei om jeg kan faae L. til at tage mod Penge, men i manglende Fald skal jeg ei glemme min Gield det første jeg seer Dem. Angaaende det vi sidst talte om, da har jeg opspurgt en vis Viinholdt² Lærer i det Eng. Sprog ved Søkadet-akademiet, som skal være meget færm. Vil De, skal jeg tale med ham og viise ham hen til Münters.³ Ogsaa Michael Rosing⁴ er Lærer i det eng. Sprog sammesteds; ham De maaskee kjender!

Lev vel! indtil vi, som jeg snart haaber, sees. Tilgiv den slette Skrivt paa Grund af den slette Pen og mit Hastværk og paa Grund af Deres bestandige Overbærelse med

Deres altid hengivne
Werlauff.

[Udskrift:] S. T. Frue Professorinde Rahbek!

34

21. Oct.

Uagtet jeg formoder, min bedste Veninde! at af alle Lykønskninger til Deres Fødselsdag, min sikkerlig kommer allersidst, behøver jeg dog vel ikke at forsikre Dem, at mit Hierte, den kiære 19de October, saa varmt som Nogens, nedbad Himlens bedste Velsignelse over et Liv der er dyrebart og elskeligt for mange, men i Sandhed, for ingen meere end for mig. Dette, saa ubetydeligt det i sig selv er, og saa lidet det i det ringeste bør være Dem nyt, vilde jeg saa gjerne have sagt Dem mundtlig, og var jeg i Gaar Aftes ikke kommet saa sildig fra Censuren havde De sikkerlig seet mig hos Dem, men da det dog maaskee kan vare et Par Dage endnu, inden jeg seer mit Ønske opfyldt, saa maae disse Linier, der, som alle deres Forgiængere, hvad end Deres partiske Godhed kan sige om dem, kun forholde sig [til] Deres som en Maaneskins-

aften til en varm Sommerdag, i mit Sted bringe Dem min hierteligste Lykønskning og min ynkelige Klage. Tænk engang! hvor jeg blev tilmode, da Stephen¹ i Dag fortalte mig at De i Onsdag havde været ved Bibliotheket, da jeg var borte. Efter Deres Brev torde jeg ikke vente Dem med Vished, mindst efter 12; baade Carl og Molbech meente vist at det ikke vilde blive Dem mueligt at komme. Dog blev jeg der indtil henved Kl. 1. Kort efter maae De være kommen. Vel er det nu alt saa koldt i de store Sale, at De kun kunde have udholdt at gaae igiennem dem, men det gjør mig dog saa bitterlig ondt, at De netop den *første Gang* De vilde komme derop, skulde forfeile mig. Regn mig det endelig ikke til onde; jeg skal næste Gang passe bedre paa. Imidlertid tales vi nærmere ved.

Min Ankomst maae De vide, skeer ganske uanmeldt. Æreporte har jeg ikke fortient, og enhver Stue, hvori De befinder Dem vel, er for mig the most comfortable in the world, hvordan den saa iøvrigt er. Gud give at Veir og Vei nu blot maatte blive taalelig. Min Siel længes ret efter Dem.

Jeg begriber ikke, hvor jeg kunde være saa ond mod mig selv og blive saa længe borte fra Dem. Men det skal med min gode Villie heller ikke skee tiere, saa sandt jeg er saa lykkelig at være Deres inderlig hengivne

Werlauff.

KOMMENTAR

Til Indledningen.

1. Formen Camma for den almindeligere anvendte Kamma foretrækkes her i Overensstemmelse baade med Fru Rahbeks egen og K. L. Rahbeks Skrive-maade (jvfr. f. Eks. Personalthistorisk Tidsskrift II, 241. K. L. Rahbek, Erindringer af mit Liv V, 6, passim).
2. Camma Rahbeks Breve findes nu i den til de Rahbekske Mindestuer paa Bakkehuset knyttede Haandskriftssamling; Werlauffs til Fru Rahbek i Ny kgl. Saml., Fol., 1456. Hertil er føjet fire –

meget vigtige – Breve (Nr. 17, 21, 22 og 23) fra Camma Rahbek. I Henhold til Det kgl. Biblioteks mærkværdige Ordningssprinciper med Hensyn til Privatarkiver henligger de nu i Jonas Collins Brevveksling (Ny kgl. Saml., 4°, 3107), skønt de tre endda er udtaget af Werlauffs Kalenderoptegnelser (Ny kgl. Saml., 8°, 618)!

3. E. C. Werlauff, Erindringer af mit Liv (Memoirer og Breve XIII, 1910) S. 68. I Werlauffs Kalenderoptegnelser (Ny kgl. Saml., 8°, 618) er hans første Besøg

- paa Bakkehuset opført under 22. Juni 1808, det næste under 23. Juli s. A.
4. P. H. Boye, anf. Skrift S. 67. Saa vidt man kan se af de bevarede Aargange af Werlauffs Kalenderoptegnelser, falder de fleste Besøg i 1809: 7 Gange (22. Januar, 13. Marts, 24. April, 22. Juni, 16. Aug., 24. Aug., 19. Septbr.). Ellers indskrænkede hans Besøg sig til een eller to Gange om Aaret.
  5. P. H. Boye, anf. Skrift S. 59. J. M. Thiele, Erindringer fra Bakkehuset, 1869, S. 33.
  6. E. C. Werlauff, Erindringer S. 68.
  7. Jvfr. nedenfor Brev 1814 15. Oktbr. (Nr. 16).
  8. Werlauff, Erindringer S. 68.
  9. Sst. S. 69, 120. – I Aarets Begyndelse (13. Febr.) havde Werlauff skrevet til K. L. Rahbæk: »hils din gode Kone mange Gange. Sandt at sige har jeg ogsaa noget afholdt mig fra at komme, fordi hendes Sundhedstilstand, som jeg troer, hverken gjør det behageligt eller tienligt for hende at see Besøg hos sig, skøndt gammel Godhed og en selskabelig Hiertelighed, der er bleven Natur hos hende, ei altid tillader hende, at tilstaae det« (Ny kgl. Saml., Fol., 1455 C). – Efter Werlauffs Kalenderoptegnelser at dømme synes hans sidste egentlige Bakkehusbesøg at have fundet Sted den 31. Maj og 5. Juli 1815 (Ny kgl. Saml., 8°, 618).
  10. Jvfr. den malende Skildring hos P. H. Boye, anf. Skrift S. 62-64 og hos J. M. Thiele, anf. Skrift S. 55-56.
  11. G. L. Wad, Fra Fyens Fortid, 1-2, 1916. Norsk historisk Tidsskrift I, 406-56.
  12. Jvfr. G. L. Wad, Fra Fyens Fortid I, 142-43.
- schläger havde citeret det nedennævnte Vers (Breve fra og til Adam Oehlenschläger 1798-1809 III, 115, 134, 145; IV, 322, 329, 333).
2. Fru Rahbæks forudgaaende Brev, der maa have indeholdt en Forespørgsel om Oehlenschlägers Benyttelse af det behandlede Citat, er ikke bevaret.
  3. Heimskringla edr Noregs konunga sögor, af Snorra Sturlusyni, udg. af G. Schöning og S. Thorlacius, III, 1783, S. 174.
  4. Werlauff var meget kyndig i Islandsk, blev saaledes i 1808 Magister paa en Afhandling »De Ario multiscio« (om Are Frode).
- Til Nr. 2.*
1. De følgende fire Breve, der alle mangler Aarstal, maa stamme fra 1808, jvfr. Om-talen af Schillers »Thalia« i Brevet 1809 18. Jan. (Nr. 6).
  2. Maaske Kopist i Kommercekollegiet Frederik Christian Tryde (1785-1818).
  3. Til Vintersemestret 1808 havde Werlauff anmeldt tre ugentlige Timers Forelæsninger over Norges gamle Historie (Catalogus praelectionum in Universitate Regia Hauniense per semestre hybernium MDCCCVIII habendarum p. 7).
  4. Fr. Schiller havde 1787-91 udgivet »Thalia«, 1-3; 1792-93 »Neue Thalia«, 1-4. Jvfr. de følgende Breve.
  5. Begplastre brugtes af Røvere til at slaa deres Ofre paa Munden for at hindre dem i at raabe, medens de udplyndredes ([P. H. Boye,] Om Karen Margrethe Rahbæks Brevvexling S. 65. G. L. Wad, Fra Fyens Fortid I, 215).
  6. K. L. Rahbæk, Trondhiems Befrielse. Et Nationaldrama i fire Acter Kbh. 1809. Skuespillet opførtes første Gang 5. Februar 1809 formentlig i Anledning af Frederik VI's Fødselsdag (28. Januar) af den kgl. dramatiska Skole paa Hofteatret

Til Nr. 1.

1. Bærer med Blyantspaategning Aarstallet 1808. Dette stemmer med det Brev af 13.-17. Marts 1808, hvori Oehlen-

(jvfr. Arthur Aumont og Edgar Collin, Det danske Nationalteater 1748-1889 V, 2, S. 366. Dagen 1809 Nr. 24. Breve fra og til Adam Oehlenschläger 1798-1809 III, 222-23; IV, 372).

Til Nr. 3.

1. Jakob Peter Mynster (1775-1854), siden Sjællands Biskop, Fru Rahbeks fortrolige Ven, var 1801-11 Sognepræst i Spjellerup og Smerup.
2. Urtekræmmer H. J. Lyngbye i Frederiksberggade 28 (Vejviseren).
3. Werlauff boede formentlig allerede nu paa Hjørnet af Laksegaden og Skvaldergaarden (jvfr. 1809 19. Jan.).
4. Jvfr. 1808 20. Decbr. (Nr. 2).
5. Formentlig Bogtrykker, Direktør Johan Frederik Schultz (1756-1817), Højbroplads 51.
6. Johan Carl Heger (1771-1836), fra 1809 Bibliotekar ved Christian Frederiks (Christian VIII's) private Bogsamling.

Til Nr. 4.

1. Jvfr. 1808 20. Decbr. (Nr. 3).

Til Nr. 5.

1. Jvfr. 1808 20. Decbr. (Nr. 3).
2. Sst.
3. ∴ Rahbeks Stine, jvfr. 1816 før April (Nr. 26).
4. Werlauff kom først paa Besøg den 22. Januar 1809 (Ny kgl. Saml., 8°, 618).

Til Nr. 6.

1. J. P. Mynster (jvfr. 1808 20. Decbr. Nr. 3). »Onkel Job« kaldtes han med en Forkortelse af sit Fornavn, som oprindeligt en af hans Lærere havde fundet paa (J. P. Mynster, Meddelelser om mit Levnet, 1854, S. 21, 161).
2. Jvfr. 1808 20. Decbr. (Nr. 3).
3. Jvfr. 1809 19. Jan. (Nr. 7).
4. Lægen Professor Ole Hieronymus Mynster (1772-1818), der ogsaa var nær knyt-

tet til Bakkehuset. Jvfr. O. H. Mynster, Kamma Rahbek. En Brevsamling udgivet af Hans Kyrre og Vilhelm Maar, Leiden 1926.

5. Ovennævnte J. P. Mynster.
6. Udtrykket kendt fra Brevvekslingen med J. P. Mynster (Nogle Blade af J. P. Mynster's Liv og Tid, udg. af C. L. N. Mynster, 1875, S. 48. Breve fra J. P. Mynster S. 97, 98).
7. Ms. har ved en ejendommelig Metatesis: lev.

Til Nr. 7.

1. Brevet maa sikkert henføres til 1809, jvfr. 1809 18. Jan. (Nr. 6).
2. Hialmars och Ramers saga, ved Lucas Halpap, [Upsala 1690]. Citatet S. 5.

Til Nr. 8.

1. Brevet maa utvivlsomt henføres til 1809 som Svar paa 1809 19. Januar (Nr. 7).
2. Jvfr. 1808 20. Decbr. (Nr. 3).

Til Nr. 9.

1. Brevet maa henføres til 1809, jvfr. 1809 7. Februar (Nr. 10) og 6. Marts (Nr. 12).
2. Formentlig Universitetsboghandler Fr. Brummer, Østergade 52 (Vejviseren).
3. Assessor i Hof- og Stadsretten, Konferensraad Hans Heger (1747-1819). – Baade Fader og Datter var meget interesserede i det spanske Sprog (Breve fra J. P. Mynster S. 111. J. M. Thiele, Erindringer fra Bakkehuset S. 43. Breve fra og til Adam Oehlenschläger III, 107, 129, 136, 225; IV, 240, 330).
4. Hans Heger var født den 8. Februar 1747 (Elith Reumert, En Race-Slægt, 1917, S. 11).
5. Avisen »Dagen« 1803 ff., 1803-11 udgivet af K. H. Seidelin.
6. Et ungt Menneske fra Langeland, Hedemann, der en Tid lang var Pensionær paa Bakkehuset (J. M. Thiele, Erindringer fra Bakkehuset, 1869, S. 24f.).

Til Nr. 10.

1. Jvfr. 1809 6. Febr. (Nr. 9).
2. Boghandler G. Bonnier, Kronprinsens-gade 33 (Vejviseren).
3. Den spanske Digter Calderón (1600-81).
4. Den spanske Forfatter Francisco Gómez de Quevedo y Villegas (1580-1645).

Til Nr. 11.

1. Dette Brev findes ikke bevaret.
2. Om Fru Rahbeks Studium af Portugisisk, især af Camoens, se bl. a. J. M. Thiele, Erindringer fra Bakkehuset, 1869, S. 43. Breve fra J. P. Mynster, 1860, S. 109, 111. Nogle Blade af J. P. Mynster's Liv og Tid, 1875, S. 61. Breve fra og til Adam Oehlenschläger 1798-1809 III, 256, 389; IV, 330, 389.
3. Luiz Vaz de Camões (Camoens) (1524-80), portugisisk Digter.
4. La Lusíade de Louis Camoëns, nouvellement traduit du Portugais, [par Jean-François de la Harpe], 1-2, Paris 1776.
5. Om dette Udtryk jvfr. 1809 18. Jan. (Nr. 6).
6. Matth. 27, 4.
7. Jvfr. 1808 20. Decbr. (Nr. 3) og Breve fra og til Adam Oehlenschläger 1798-1809 III, 263, 269; IV, 393.
8. Oehlenschlägers Ansøgning herom er trykt i Breve fra og til Adam Oehlenschläger 1798-1809 III, 227-29, jvfr. IV, 265-66, 375, 378-79. Jvfr. 1809 9. Marts (Nr. 12).

Til Nr. 12.

1. Friedrich Bouterwek, Geschichte der Künste und Wissenschaften, 1-12, Göttingen 1801-1819. 4. Bind (1805) indeholder »Geschichte der portugiesischen Poesie und Beredsamkeit«. Her behandles S. 142 ff. Camoens.
2. Jvfr. 1809 18. Jan. (Nr. 6).
3. Formentlig F. J. Bertuch, Magazin der Spanischen und Portugiesischen Literatur, 1-3, Weimar 1780-82. 2. Bind

(1780) indeholder bl. a. Oversættelse af et Udvalg af Camoens.

4. Jvfr. 1809 1. Marts (Nr. 11).
5. Jvfr. 1809 1. Marts (Nr. 11).
6. Den 13. Marts (Ny kgl. Saml., 8°, 618).
7. Jvfr. 1809 1. Marts (Nr. 11).
8. Jvfr. 1809 18. Jan. (Nr. 6).
9. Samme Udtryk i Af efterladte Breve til J. P. Mynster, 1862, S. 39.

Til Nr. 13.

1. Jvfr. 1809 6. Marts (Nr. 12).
2. Jvfr. 1809 1. Marts (Nr. 11).
3. Maleren Nicolai Abildgaard (f. 1743) blev ikke Professor i Kunsthistorie og Mytologi, idet han døde 4. Juni 1809. Først 1815 blev Niels Schow (1754-1830) Professor. Jvfr. F. Meldahl og P. Johansen, Det kongelige Akademi for de skønne Kunster 1700-1904, 1904, S. 128 f., 159 f.
4. Den 1. Marts 1809 rejste Oehlenschläger fra Genève mod Italien (Breve fra og til Adam Oehlenschläger III, 239). Han vendte først tilbage til Danmark samme Efteraar.

Til Nr. 14.

1. Brevet maa formentlig henføres til 1810, jvfr. 1810 12. Maj (Nr. 15).
2. Om Fru Rahbeks spanske Læsning jvfr. bl. a. 1809 6. Febr. (Nr. 9) og Nogle Blade af J. P. Mynster's Liv og Tid S. 35.

Til Nr. 15.

1. Bogen ikke identificeret. Maaske en Læsebog ved den tyske Forfatter Fr. Buchholz.
2. Werlauffs næste Besøg først den 7. Juli (Ny kgl. Saml., 8°, 618).
3. Werlauff brugte ofte som Brevpapir et ganske lille »Billet«-Format.

Til Nr. 16.

1. Brevet har tidligere været trykt af P. H. Boye i »Om Karen Margrethe Rahbeks

- Brevvexling og hendes Corresponden-ter« S. 65-67.
2. Deltagelse i examen artium, som til 1850 afholdtes ved Universitetet i Oktober Maaned.
  3. Formentlig sigtes der især til de mange Genvordigheder, Rahbek maatte opleve i Anledning af sit Skuespil »Forførelsen«, 1814 (jvfr. A. E. Boye i »Samling af Skrifter til Erindring om Knud Lyne Rahbek og Karen Margareta Rahbek, fød Heger«, 1831, S. 109-10).
  4. Ogsaa Fru Rahbek nærde megen Veneration for Werlauffs Brev. P. H. Boye fortæller saaledes, at hun havde vist Omhu for at bevare dem: »de fandtes tilrettelagte efter Dato og ombundne med et sirligt Silkebaand, knyttet af hendes egen Haand« (anf. Skrift S. 58).

Til Nr. 17.

1. Brevet er aabenbart Svar paa Werlauffs Brev af 1814 15. Oktbr. (Nr. 16).
2. Fru Rahbek skrev i Almindelighed med de fineste Ravnefjer fra Hamburg (J. M. Thiele, Erindringer fra Bakkehuset S. 16, 49). Om daarlige Penne brugte hun ofte Udtrykket »Kragefjer« (Nogle Blade af J. P. Mynster's Liv og Tid S. 132).
3. Jac. 1, 17.
4. Professor, senere Gehejmelegationsraad, Peter Oluf Brøndsted (1780-1842).
5. »Grækeren« ∴ Conrad Lunzi, en græsk Greve, der 1813 kom til Danmark i Følge med P. O. Brøndsted og opholdt sig her til 1818. Han blev en trofast Ven af Bakkehuset (Museum 1896, I, 23). Jvfr. nærmere om ham i Nogle Blade af J. P. Mynster's Liv og Tid S. 124. P. H. Boye, anf. Skrift S. 136ff.
6. Der kunde maaske her tænkes paa Digteren og Filosofen Poul Møller (1794-1838), født i Uldum, Ven af F. C. Petersen. Han var i hvert Tilfælde senere meget nær knyttet til Bakkehuset (F. C.

- Olsen, Poul Møllers Levnet i dennes Efterladte Skrifter, 2. Udgave, VI, 26, 90f., 102f., 112f., 118f.), men synes endnu ikke paa dette Tidspunkt at have været synderlig i Gunst hos Fru Rahbek (Vilhelm Andersen, Poul Møller, 2. Udg., I, 251). Snarere sigtes der da vel til Niels Bygom Krarup (1792-1842), født i Naur, senere Bestyrer ved Borgerdydskolen, og som allerede nu var bekendt, fordi han »studerede sin Philologi med Gammelmands Alvor« (J. M. Thiele, Af mit Livs Aarbøger. 1795-1826, 1873, S. 75f.).
7. Det græske Ord for Blomster, Pluralis af ἄνθος, korrektere dog ἄνθεα. Den nedenfor anførte Form »Anthosser« er en i Spøg dannet, daniseret Flertalsform.

Til Nr. 19.

1. Brevet maa henføres til 1815 som Fortsættelse af 1815 1. Jan. (Nr. 17). Fru Rahbeks nedenfor omtalte Svar paa dette er ikke bevaret.
2. Daværende Amanuensis ved Det kgl. Bibliotek, siden 1. Bibliotekssekretær, Professor og Etatsraad, Christian Molbech (1783-1857), der ogsaa hørte til Bakkehuskredsen, jvfr. Christian Molbech og Karen Margrethe Rahbek. En Brevvexling udg. af Chr. K. F. Molbech, 1883. Det var Werlauff, der havde indført ham paa Bakkehuset 1812 (anf. Skrift S. 1).
3. Jvfr. 1815 1. Jan. (Nr. 18).
4. Bibliotekaren ved Universitetsbiblioteket, Professor Rasmus Nyerup (1759-1829).

Til Nr. 20.

1. Aarstallet fremgaar af den nedenfor meddelte Efterretning om Werlauffs Forlovelse.
2. Wilhelmine Heger (1797-1873), Datter af Fru Rahbeks Broder, Skuespilleren

Stephan Heger (1769-1855). Forlovelsen fandt Sted den 13. April 1815 (Werlauff, Erindringer S. 92).

Til Nr. 21.

1. Brevets Datering fremgaar af Sammenligning med Nr. 20, hvorpaa det er Svar.
2. J. P. Mynster blev i Marts 1815 forlovet med Maria Frederica Franzisca (Fanny) Münter (1796-1871). Da Mynster bar Navnet »Onkel Job« (jvfr. Nr. 6), maatte Fanny blive »Tante«. Jvfr. Nogle Blade af J. P. Mynster's Liv og Tid S. 137ff., 143 f.
3. Formentlig J. P. Mynster og Fanny Münter.
4. Forfatterinden Friederikke Brun f. Münter (1765-1835), jvfr. 1815 17. Maj (Nr. 22).
5. »Den Bedre« (sc. Græker) er den klassiske Filolog Dr. phil., senere Professor, Frederik Christian Petersen (1786-1859). Jvfr. Museum 1896 I, 25. Nogle Blade af J. P. Mynster's Liv og Tid S. 132, 135.
6. Antagelig Conrad Lunzi, jvfr. 1815 17. Maj (Nr. 22) og 1816 før April (Nr. 26).

Til Nr. 22.

1. Brevet stammer fra 1815, er nærmere bestemt skrevet mellem 13. April og 18. Novbr., da Werlauff omtales som forlovet, men ikke som gift.
2. Formentlig E. C. Werlauff, Efterretninger om Italieneren J. F. Borro's Ophold ved det danske Hof i Aarene 1667-70, trykt i Dansk Minerva, udg. af K. L. Rahbek, Januarheftet 1817 (IV, 1-53).
3. Jvfr. 1815 9. Jan. (Nr. 19). Molbech kaldtes »Udgiveren« som Udgiver af »Athene« (Museum 1896, I, 23).
4. Jvfr. 1809 6. Febr. (Nr. 9).
5. Chr. Molbech udgav Maanedsskriftet »Athene«. I Hefterne for April og Maj 1815 (IV, 301 ff.) findes flere Bidrag fra hans egen Haand, men det kan ikke med Vished ses, hvilket Fru Rahbek sigter til.

6. Om Friederikke Brun jvfr. 1815 18. April (Nr. 21). Hendes Datter var Ida Brun (1792-1857), 1816 gift de Bombelles.

7. I disse Aar fandt flere Amatørkoncerter Sted, ved hvilke Ida Brun optraadte (Louis Bobé, Ida Brun Grevinde Bombelles, 1932, S. 69).
8. Kort efter Nytaar 1816 blev Ida Bruns Forlovelse med Grev Louis Philippe de Bombelles deklareret (Louis Bobé, anf. Skrift S. 86).
9. ∴: Wilhelmine Heger. Hun og Werlauff aflagde første Gang sammen Besøg paa Bakkehuset den 29. April 1815 (Ny kgl. Saml., 8°, 618).
10. Conrad Lunzi, jvfr. 1814 18. Oktbr. (Nr. 17).
11. Et Udtryk i Bakkehussproget til at betegne »kedsommelig, upasselig, dvask«. Jvfr. Museum 1896 I, 27. Nogle Blade af J. P. Mynster's Liv og Tid S. 144.
12. Deputeret i Danske Kancelli, Etatsraad, siden Gehejmekonferensraad, Anders Sandøe Ørsted (1778-1860). (Jvfr. Breve fra og til Adam Oehlenschläger 1798-1809 V, 111).

Til Nr. 23.

1. Dateringen i Henhold til Werlauffs Bryllupsdag 18. Novbr. 1815 og Brevet 1815 28. Novbr. (Nr. 24).
2. Digteren Bernhard Severin Ingemann (1789-1862) stod i høj Gunst hos Fru Rahbek. »Ingemanns Mundskænk« betyder »Afgrundens Fyrste« efter en Figur Herodes' Mundskænk, der forekommer i Ingemanns Digt »Røsten i Ørkenen«, 1815. Jvfr. Breve til og fra Bernh. Sev. Ingemann, udg. af V. Heise, 1879, S. 31-2.
3. Erasmie Frideriche Petersen (1795-1839), Datter af den bekendte Slotsgartner ved Frederiksberg Slot Peter Petersen, tilligemed hendes to Søstre af Fru Rahbek kaldet »Blomsterpigerne«

(Frits Heide, Fra Frederiksberg Have til Bakkehuset, 1918, S. 25 ff.).

4. Jvfr. 1815 18. April (Nr. 21) og 1815 17. Maj (Nr. 22). Om Fru Rahbeks Syn paa dem og om Mødet med dem i Al-leén jvfr. et samtidigt Brev i Brevet til og fra Bernh. Sev. Ingemann, udg. af V. Heise, 1879, S. 32.

Til Nr. 24.

1. Brevet maa efter sit Indhold (jvfr. ogsaa en Blyantspaaskrift) være skrevet umiddelbart efter 18. November 1815, Werlauffs Bryllupsdag.
2. 1815 22. Novbr. (Nr. 23).
3. Det blev Lørdagen den 16. December 1815 (Ny kgl. Saml., 8°, 618).

Til Nr. 25.

1. Brevet er tydeligt nok et Svar paa 1815 28. Novbr. (Nr. 24).
2. Fru Rahbek var selv blevet gift 17 Aar tidligere, den 31. August 1798.
3. Jvfr. 1815 28. Novbr. (Nr. 24).
4. Om Onkel Job ∴ J. P. Mynster jvfr. 1809 18. Jan. (Nr. 6), om Frederikke Brun 1815 18. April (Nr. 21), om Løven ∴ J. D. Brandis 1816 før April (Nr. 26).
5. Johan Ludvig Heiberg (1791-1860), der 1802-04 havde været optaget hos Rahbeks paa Bakkehuset, havde 1814 debuteret som original dansk Digter.
6. Jvfr. 1814 18. Oktbr. (Nr. 17).

Til Nr. 26.

1. Brevet maa formentlig være fra 1816, da Werlauff endnu ikke var flyttet fra sin indskrænkede Bolig i Ny Kongensgade, hvor han boede den første Vinter efter sit Bryllup. I April 1816 flyttede han til Vestervold Nr. 208 (nuv. Nr. 27), hvor han blev i tre Aar (Werlauff, Erindringer S. 93). Her boede ogsaa Fru Rahbeks Broder, Skuespilleren Stephan Heger (Vejviseren).
2. »Rahbeks Stine« eller »Fodposten« var

en Bondekone, som bestandig gik Ærin-der i København for Rahbeks (J. M. Thiele, Erindringer fra Bakkehuset, 1869, S. 16).

3. ∴ K. L. Rahbek (Museum 1896, I, 17). Jvfr. Nogle Blade af J. P. Mynster's Liv og Tid S. 140-41.
4. Den gamle Løve var et Tilnavn for Liv-læge hos Dronningen, Etatsraad, siden Konferensraad, Dr. med. Joachim Die-trich Brandis (1762-1845). (Jvfr. Mu-seum 1896, I, 19).
5. En Søn af Livlægen, Louis Brandis (Mu-seum 1896, I, 19). Om denne jvfr. Nogle Blade af J. P. Mynster's Liv og Tid S. 144.
6. Jvfr. 1815 17. Maj (Nr. 22).
7. »Kom snart, kære Fru Rahbek, og før Trøst til ham, som venter Dem med Utaalmodighed; lad ham ikke vente lang Tid, eftersom dette er, forsikrer jeg Dem, Tyranni . . .«
8. Grusomhed.
9. Jvfr. 1814 18. Oktbr. (Nr. 17).

Til Nr. 27.

1. Jvfr. 1816 før April (Nr. 26).
2. Henriette Wilhelmine Brandis f. Vort-mann (ca. 1770-1817).

Til Nr. 28.

1. Jvfr. 1816 før April (Nr. 26) og 1816 April (Nr. 27).
2. Sst.

Til Nr. 29.

1. Brevet ligger før Januar 1817, da Wer-lauffs Afhandling om Borro (1815 17. Maj Nr. 22) udkom; antagelig er det skrevet i August 1816, jvfr. Omtalen af »Danfanæ«.
2. Jvfr. 1816 før April (Nr. 26).
3. Fru Rahbek har aabenbart til Brug for Werlauffs Afhandling (jvfr. 1815 17. Maj (Nr. 22)) oversat et Stykke af en italiensk Tekst (jvfr. Dansk Minerva IV, 28).

4. Der sigtes formentlig til den mærkelige Litterat Kammerjunker Tønnes Christian Bruun de Nørgaard (1776-1824), over hvis forunderlige Brevstil Fru Rahbek opholdt sig (Breve til og fra Adam Oehlenschläger 1798-1809 IV, 306-07. Breve til og fra Bernh. Sev. Ingemann, udg. af V. Heise, 1879, S. 49-50).
5. Om Beliggenheden af Guldhuset og »Christiannestatt« se Drøftelsen hos Werlauff i Dansk Minerva IV, 29.
6. Jvfr. 1815 15. April (Nr. 20).
7. Første Ord i Dateringen »Løverdag Aften« er skrevet med langt større Bogstaver end Resten af Brevet.
8. Jvfr. 1814 (Nr. 17).
9. Jens Baggenses Tidsskrift »Danfana«, udgivet Januar 1816-Marts 1817. Muligvis sigter Fru Rahbek til Digterinden Juliane Marie Jessen, hvoraf der bl. a. i »Danfana« for August 1816 findes to Hyldestigte til Baggesen (II, 100-110, jvfr. S. 111-21 og I, 103-11).
10. Jvfr. 1809 6. Febr. (Nr. 9).
11. I »Danfana« for April (Maj:) 1816 (I, 444-46) findes af Baggesen »Elegie til Fru Professorinde Rahbek, fød Heger. (I Anledning af en mig fra Hendes Haand for Øie kommet Afskrivt af mit tydske Afskedsdigt til Grevinde Bombelles).«

Til Nr. 30.

1. Aabenbart Svarbrev paa 1816 August (Nr. 29).

Til Nr. 31.

1. Omtalen af Molbech gør det ikke usandsynligt at henføre Brevet til 1817, maaske til 1818.
2. Jvfr. Nogle Blade af J. P. Mynster's Liv og Tid S. 86, 89.
3. Christian Molbech bejlede længe til Johanne Christine Langberg (1793-

1879), med hvem han blev forlovet i Marts 1819 og gift 23. Oktober 1820 (Werlauff, Erindringer S. 185. Personalhistorisk Tidsskrift 4. R. IV, 276ff. Chr. K. F. Molbech, anf. Brevsamling S. 402).

Til Nr. 32.

1. Jens Stephan *Wilhelm* Werlauff, født 7. Marts 1818, d. 1897 som fhv. Fuldmægtig i Kultusministeriet (Werlauff, Erindringer S. 99, 175, 193f.). Hermed er Brevets sikre Datering bestemt.
2. Gehejmraad Johan v. Bülow havde til Bedste for »Selskabet for de skønne Videnskaber« udsat en Pris for den bedste »Lovtale« over Daniel Rantzau. Fem Besvarelser indkom 1818, men ingen vandt Prisen. Først næste Aar 1819 sejrede cand. theol. Peter Tetens. Professor Jens Møller, der var krænkert over at være forbigaaet, udgav 1818 sit »Mindedskrift over Daniel Ranzau« med en kritisk Fortale. Jvfr. ogsaa hans Udtalelser i Kirkehistoriske Samlinger 4. R. IV, 273.

Til Nr. 33.

1. Brevet er formentlig fra ca. 1815, da der er Tale om en Engelsklærer, anbefalet Fru Rahbek af Werlauff, omtalt i et Brev fra hende af 22. Januar 1815 (Nogle Blade af J. P. Mynster's Liv og Tid S. 133).
2. P. H. Vinholdt nævnes i Statskalenderen 1817 som Lærer i det engelske Sprog ved Søkadetkorpset.
3. Formentlig hos Biskop Fr. Münter.
4. Fra 1817 nævnes i Statskalenderen ogsaa senere Krigsassessor Henrich (*ikke* Michael) Rosing som Lærer sst.

Til Nr. 34.

1. Skuespilleren Stephan Heger (1769-1855), Fru Rahbeks Broder.

TILFØJELSE

Om den i Brev Nr. 9 Note 6 nævnte »Langelænder« kan som nærmere Oplysning hid-sættes følgende: hans fulde Navn var Friedrich (Fritz) Johann Carl von Hedemann, og han var en Søn af karakteriseret Major Erich v. Hedemann (1773-1839) og Hustru Anna Margrethe Grevinde Ahlefeldt-Laurvigen. Selv var han født 17. Februar 1800 og døde som Gaardfæster i Tranekær paa Langeland 29. August 1867 (Danmarks Adels Aarbog 1898 S. 181). Han var som ældre en stor Original (jvfr. Jeppe Aakjær, Steen Steensen Blichers Livs-Tragedie III, 267).

ILLUSTRATIONER

De som Fig. 1-2 og 5 gengivne Silhuetter har aldrig tidligere været reproducerede. Originalen til Fig. 1, der findes paa Teatermusæet, og som ved Teaterhistorikeren Robert Neicndams Velvilje er blevet udlaant derfra, har været i K. L. Rahbeks Eje og forestiller Camma Rahbek kort før hendes Giftermaal. Silhuetten blev af Rahbek skænket til Ophelia Drewsen (»Philla«), som efter Cammas Død plejede den ensomme Digter (jvfr. Personallhistorisk Tidsskrift 7. R. V, 125-49). Fra hende overgik den til hendes Datter, Frk. Pingel, derefter til Oberstinde v. Zeilau, der 1930 skænkede den til Teatermusæet. – Originalerne til Fig. 2 og 5 findes henholdsvis i Det kgl. Bibliotek og i Det nationalhistoriske Musæum paa Frederiksborg. Den sidstnævnte har i sin Tid tilhørt J. P. Mynster (Meddelelse fra Overbibliotekar Richard Paulli).

Raadhusgrunden

Omraadet mellem Bredegade og Smallegade

Af MOGENS LEBECH

FREDERIKSBERG nye Raadhus nærmer sig Fuldendelsen. Mens dette skrives, rækker Taarnet for hver Dag, der gaar, højere imod Himlen og tilføjer et nyt og iøjnefaldende Træk i det frederiksbergske Bybillede. Man ser det mange Steder fra, enten man kommer ad selve Gammel Kongevej eller fra andre, mere fjerne Steder i Byen.

Selve Raadhusets svære røde Kolos staar i et sært Modforhold til Bebyggelsen nærmest ved det imod Vest, den brogede Klynge forskelligartede Ejendomme mellem Smallegade og Bredegade. Det har allerede tromlet den Del af denne gamle Bydel ned, der laa længst imod Øst, og med Tiden vil ogsaa Resten forsvinde. Et nyt Led i Bybilledet vil have fortrængt et ældre, et af de ældste for ikke at sige *det ældste*.

Det er i Anledning af denne tilstundende Forsvinden af de gamle Huse mellem Allégade, Bredegade og Smallegade, at det følgende skrives. Frederiksberg historisk-topografiske Selskab har ønsket, at der, mens Bydelen staar overfor helt at skulle forsvinde, redegøres for dens almindelige og de enkelte Ejendommers specielle Historie. Det er forsøgt i det følgende, men den Bemærkning skal forudskikkes, at det er et Stykke Ejendomshistorie, som fremlægges. Der er jo saavidt vides ikke sket store og oprivende Hændelser paa det omhandlede Terræn, og det altovervejende Flertal af de Navne, der gennem Tiderne har været knyttet dertil, er for længst og for stedse gaet i Glemmebogen. De, der nævnes i det følgende, er fortrinsvis baaret af de Mænd og Kvinder, som havde Ejendomsret over de paagældende Steder, men som saa naturligt ogsaa i Kraft af dette Forhold har været med til at forme Bydelens og dermed Frederiksbergs Udviklingshistorie.

★

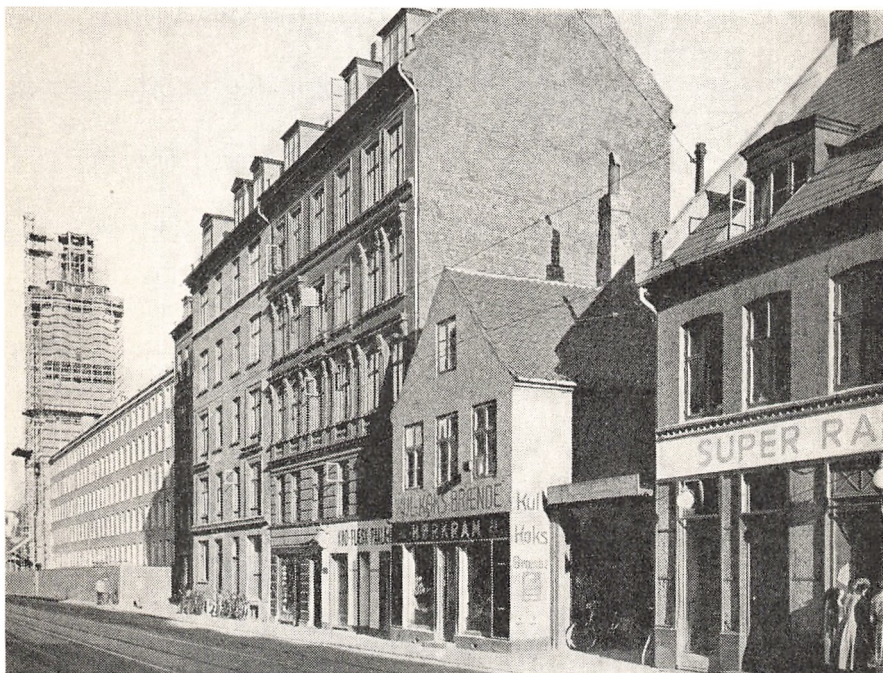

BREDEGADE 24-22 SET IMOD RAADHUSET 1952. (Fot. Jonals). Billedet viser to af Gadens tre ældre Ejendomme fra Tiden omkring Aar 1800, de eneste indenfor det her behandlede Omraade, der kan siges at have nogen arkitektonisk Værdi.

Som andre ældre Købstæder har ogsaa Frederiksberg By sin Kerne. Enhver, der er en Smule fortrolig med Byens Historie, ved, at den ældste Del af Frederiksberg er det Kvarter, de Ejendomme, som ligger lejret langs de tre gamle Færdselsaarer: Allégade, Bredegade og Smallegade, der længe var Byens eneste virkelige Gader.

Det er ogsaa i Pagt med den almindelige Udviklingslinje i Købstædernes Historie, at denne Frederiksbergs ældste Bebyggelse er knyttet til en gammel Alfarvej, en almindelig Landevej, der tjente Trafikken gennem Landet, nemlig en af Hovedstaden Københavns gamle Udfaldsveje imod Vest.

Forholdet er ganske vist ikke helt ligetil, da Hovedfærdselen mellem København og Roskilde til forskellige Tider har søgt forskellige Veje. Her, hvor det drejer sig om at redegøre for det ældste Frederiks-

SMALLEGADE SET IMOD RAADHUSET 1952. (Fot. Jonals). I Forgrunden Gadenumrene 19-21-23, Matrikelnumre 91b, 90b, 89b. Mens de høje Huse – Nr. 21 er opført 1887 – stammer fra Slutningen af det 19. Aarhundrede, gaar det lille Gavlhuis tilbage til det attende.

bergs Beliggenhed i Forhold til Hovedvejnettet, kan man se bort fra de to af de tre gamle Alfarveje, der fra ældgammel Tid førte gennem Frederiksberg-Området, som dettes Grænser er i Dag. Længst imod Syd løb den Landevej – nuværende Vesterbrogade – der førte Trafikken over Valby, og længst imod Nord en anden gammel Alfarvej, der fra Dæmningen mellem Sankt Jørgens Sø og Peblingsøen – nu Gyldenløvesgade – løb ud til Kalthuset, det senere Grøndal og videre imod Islev. Mens den sidste efterhaanden mistede sin Betydning, blev den førstnævnte med Tiden af større og større Vigtighed, og var indtil Anlægget af den nuværende Landevej over Frederiksberg Bakke i 1776 saa afgjort Hovedudfaldsaaren imod Vest.

Men mellem disse to Veje løb en tredie, der vel ogsaa havde Udgangspunkt ved Dæmningen mellem Søerne, hvorfra den imidlertid

tog Retning i Sydvest mod et Punkt ved den nuværende Pileallé, omtrent midt imellem Runddelen og Roskilde Landevej.

Af denne i Løbet af det 17. Aarhundrede forsvundne Vej findes der som bekendt endnu et Levn i den Smøge, der fra Gammel Kongevej Nr. 139 fører ind imellem Baggrundenes Bebyggelse.¹ Det var den saakaldte Solbjergvej.

Navnet siger naturligvis en hel Del. Den bar altsaa sit Navn efter Frederiksbergs Forgænger, den gamle Landsby Solbjerg, der laa ... ja, det har man jo endnu ikke kunnet blive helt enig om.

Nogle Forskere har villet søge Beliggenheden paa selve Skraaningerne af det gamle Solbjerg, nærmere betegnet i Nabolaget af Schweizerhuset i Frederiksberg Have, andre derimod ved Bredegade mere imod Nord.

For Rigtigheden af den første Antagelse taler, foruden nogle i helt ny Tid gjorte Fund,² tillige netop Retningslinjen af den nævnte Solbjergvej. Da Landevejene i ældre Tider almindeligt søgte fra By til By og igennem disse, er det vanskeligt at se, hvorfor denne Vej skulde have taget netop den angivne Retningslinje, hvis ikke det var for at stile imod Landsbyen Solbjerg og gennem den passere videre frem imod Dæmningen Syd for den Sø, der havde Navn efter samme Dæmning, Damhussøen.

Men hvad saa med Gammel Kongevej? Denne, den fjerde Hovedvej af ældre Dato gennem Frederiksbergomraadet, er, sit Navn til Trods, ikke af samme høje Alder som de andre tre.

Den er et Resultat af Christian IVs vidtstrakte Foretagsomhed og anlagt i Aarene omkring 1625.³ Samme Konge havde ganske vist noget før ladet den ældre Vestre Landevej – Vesterbrogade – regulere og istandsætte, men denne Landevej var jo i sin Oprindelse nærmest Forbindelsen Syd paa – til Køge, og nu havde Kongen aabenbart ønsket at etablere en mere direkte Forbindelse fra Hovedstaden til Roskilde, i første Række altsaa til Dæmningen ved Damhussøen. For Gammel Kongevej fortsatte oprindeligt hertil.⁴

Den havde dog først ikke samme regelrette Forløb, idet Smallegade dengang endnu ikke eksisterede. Som de gamle Kort viser, stiledede Kongevejen ganske vist ret imod det nuværende Allégade-Kryds, men var ikke ført videre end hertil. Færdselen vesterud maatte om ad Bredegade.

UDSIGT FRA RAADHUSET IMOD VEST. (Fot. Jonals). Man ser Størsteparten af de endnu bevarede Bygninger mellem Bredegade og Smallegade, forrest til venstre Tagrygningerne af de gamle Ejendomme, Bredegade 22-24-26 og til højre det lille Hus, ogsaa vist Side 79.

Bredegade fortjente dengang bedre sin Betegnelse end siden. Der var mange Alen mellem Husene, som de laa uregelmæssigt langs Gaden paa begge Sider – »paa Gaden«, som det iøvrigt siges i de gamle Aktstykker. Det var et Bybillede, som det kendes fra Hundreder og atter Hundreder af Datidens danske Landsbyer, men et Bybillede, der var ganske væsensforskelligt fra Hollænderbyens med dens ti Gaarde foran de regelmæssigt firkantede Havelodder i Række og Geled paa hver Side af Allégade.

Denne Omstændighed er ogsaa paapeget af Forfatteren til den nyeste og mest grundige Udredning af Frederiksbjergs ældre Historie, *Eiler Nystrøm*, der tager den til Indtægt for sin Formodning, at vi her i Virkeligheden finder Resterne af den gamle Solbjerg Landsby, at Husene er Levn af de Gaarde, som fandt deres Afløsere langs Allégade.

End ikke Gadekæret savner man, og det er stadig bevaret, som den ganske vist for Tiden næsten fyldte Dam ved Andebakkestien.⁶

Man kan absolut ikke uden videre afvise denne Paastand.

Noget andet er, at det er et Spørgsmaal, som det vil falde vanskeligt at besvare med afgørende Sikkerhed. Navnlige fordi der, som anført, ogsaa er Omstændigheder, der peger mod en helt anden Beliggenhed af Solbjerg By, nemlig ved Foden af Bakken i Frederiksberg Have.

Maaske er Løsningen den, at den forsvundne Landsby som andre har været delt, har bestaaet af to Gaardgrupper placeret i nogen Afstand fra hinanden, som det givetvis har været Tilfældet med andre gamle Bondebyer.⁷

Her skal kun peges paa denne Mulighed, idet der forøvrigt har været dvælet saa længe ved Spørgsmaalet om de gamle Landeveje og deres Beliggenhed for at redegøre for Baggrunden for det ene af de Gadetræk, hvis Bebyggelse paa Nordsiden, det her er Hensigten at beskæftige sig med.

Det andet er Smallegade.

Indtil efter Branden 1697 bestod Gadenettet i Ny Hollænderby i al sin Enkelthed af den ligelinjede Vej mellem de to Gaardrækker og den bugtede, samt brede med de uregelmæssigt her og der langs den strøede Huse, hvilke sidste næppe i noget Maal blev berørt af den katastrofale Ildsvaade, som lagde Størstedelen af Byens Gaarde i Aske. Og førte ikke blot til Anlægget af »den smalle Gade«, men ogsaa til Dannelsen af det helt nye Bysamfund – Frederiksberg.

For Ildebranden, der satte et Punktum for Hollænderbyens Bestaaen som saadan, og for Følgerne af den, Etableringen af en ny By, hvis Indbyggere udelukkende var Husmænd, hver med et Tilliggende af godt en Tønde Land eller mindre, alt eftersom de før ejede hele eller halve Gaardsparter, har Nystrøm redegjort, ligesom han ogsaa har behandlet den Regulering af selve Byens Bebyggelse, der fandt Sted, omend ikke helt i det først projekterede Omfang.

Nystrøm har ligeledes gengivet den af Ingeniørofficeren H. H. Scheel paa Kongens Befaling udarbejdede Udstyknings- og Bebyggelsesplan, der forudsætter en Videreføring af Gammel Kongevej, Anlægget af Smallegade, men tillige Nedlæggelsen af Bredegade.⁸

SMALLEGADE SET IMOD ØST. (Fotografi 1941). Modsat den oprindelige Landsbygade Bredegade med dens krummede Forløb er Smallegade her fra først af anlagt i lige Linje. Men Bebyggelsen er alt andet end regelmæssig og spænder da ogsaa i Tid fra det 18. til det 20. Aarh.

Da det sidste ikke blev virkeliggjort, skal her kun kort skitseres Tendenserne i denne første Udstykningsplan, efter hvilken, som det hedder: »Konge-Vejen ved Ny-Hollænderbyen kunde indrettes nogenledes udi lige Linje, Byen og Bønderne uden Skade, i Henseende, at ej behøves noget Hus at afbrydes uden aleneste en liden Stald, som er 6 Alen udi Firkant . . .«⁹

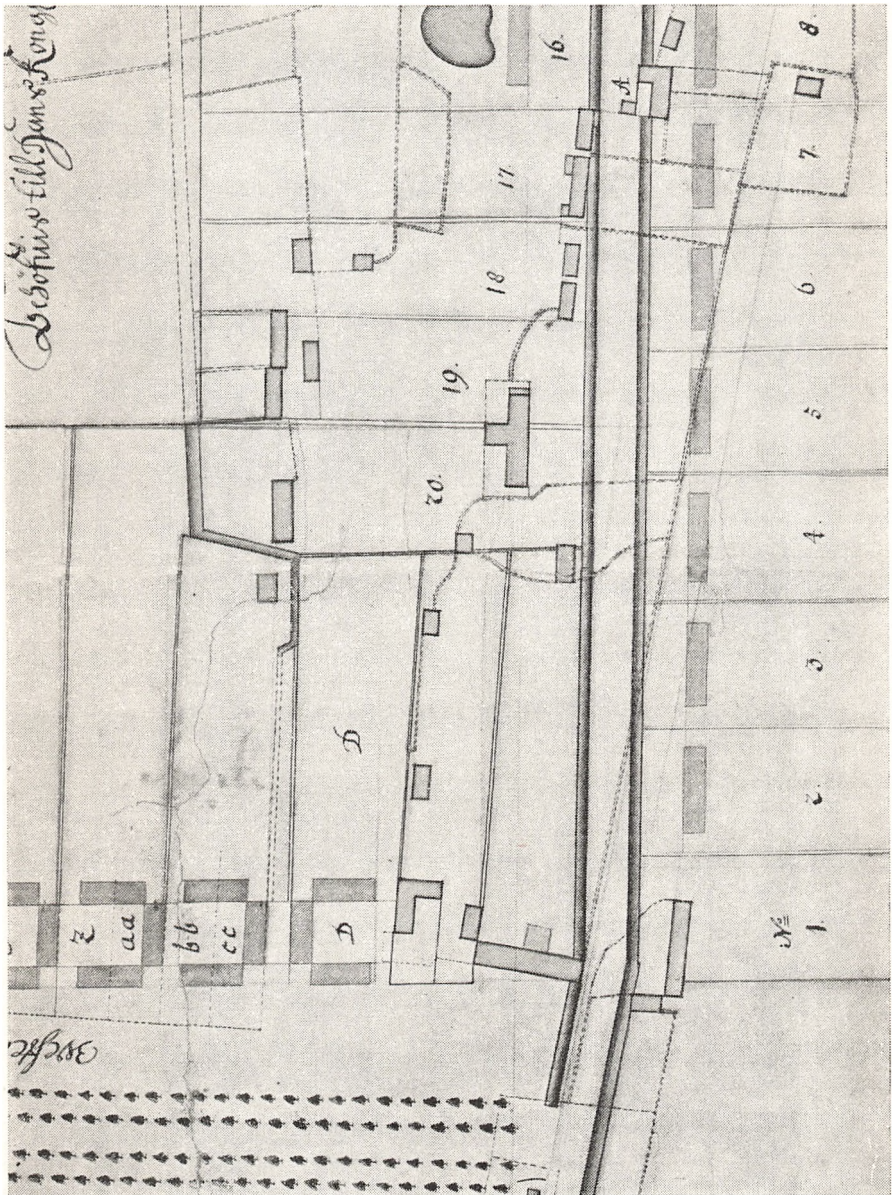
Til de oprindelige tyve Gaardspladser paa begge Sider af Allégaden, tænkte Scheel sig at føje endnu 20, som skulde fordeles dels til de Gaarde, som havde mistet en Del af deres Tofteplads ved Anlægget af Haven ved Prinsens Gaard, den senere Frederiksberg Have, dels til dem, der havde tilkøbt sig større eller mindre Andele i de oprindelige tyve Gaarde, og endelig til Husmændene, der vilde blive færre eller flere om en enkelt af de nye Havepladser, efter denne Plan ansat til en Størrelse af ca. 10.000 Kvadratalen hver. Allerede denne Plan betød dog en Forøgelse af de Haver, der forhen havde hørt til Hollændergaardene, men som jo da ogsaa for Eftertiden skulde udgøre deres eneste Jordtilliggende.

De tyve nye Gaardspladser skulde udlægges paa begge Sider af den nye Kongevej – Smallegade – langs hvis Nordside, det var Hensigten at placere en Række Gaarde, mens der iøvrigt ikke var Tale om at paa- byde de allerede eksisterende Huse paa begge Sider af den brede Gade fjernet, blot selve Gaden, idet 6 af de nye Gaardspladser skar henover denne og skulde fordeles til Husene.

Det vides ikke, hvad der forhindrede Udførelsen af denne Plan, der er dateret den 4. August 1697. Der gik imidlertid næsten fire Aar, inden den fik sin Afløser, atter udarbejdet af *H. H. Scheel*,¹⁰ denne Gang i Forbindelse med Amtmanden Ulrik Knud Juel, der havde faaet deres Ordre gennem Rentekammeret, Datidens Finansministerium.¹¹

Deres Indstilling er bevaret, og det ikke blot i den endelige Udfærdigelse, dateret den 5. December 1701, ogsaa Koncepten med forskellige Rettelser og Tilføjelser foreligger,¹² men derimod desværre ikke det Kort, som oprindeligt har ledsaget den, og som blev lagt til Grund for den endelige Udstykning og Udfærdigelsen af de kongelige Skøder.¹³

Da denne Indstilling, som er af saa grundlæggende Betydning for Frederiksbergs ældre Ejendoms historie i Almindelighed og dermed ogsaa for Kvarteret mellem Bredegade og Smallegade, det her specielt

UDSNIT AF SCHEELS REGULERINGSPLAN 1697 (Nationalmuseet). Planen har her især Interesse ved at være det ældste Kort over Trekantomraadet og vise Projektet til Anlæg af Smallegade. Tallene hører til den ikke udførte Regulering. Sammenlign Planen Side 105.

PARTI FRA BREDEGADE O. 1895. (Fot. Barby). Gadenumre 16-14-12, Matrikelnumre 95, 136 og 94. Som det fremgaar af de Side 74-75 bragte Planer, har Bredegade et Knæk. Mens Nr. 12 – den gamle Bagergaard – og 16 er fra o. Aar 1800, stammer Nr. 14 fra 1890erne.

behandlede trekantede Omraade, ikke synes før at være gjort til Genstand for nærmere Omtale, skal der her redegøres for dens Indhold. Begyndelsen af den lyder saaledes:

»De høj og velædle Herrers gunstige Ordre angaaende Ny Hollænderbyens Bygge- og Havepladser af Dato 12. Marts næst afvigte at efterleve, saaledes at alle vedkommende Ejere kunne beholde deres Bygge- og Havepladser, hver for sig alene, have vi ikke paa bedre Maade kunnet udfinde, end af Ladegaardsmarken paa Hans Majestæts naadigste Behag maatte indtages et lidet smalt Stykke Jordsmon liggendes Nord for Byen, langs ved Siden af Landevejen, som løber til Teglværket og er til ingen synderlig Afgang paa Højbjærgningen,¹⁴ ungefær til 4 Læs Hø . . .«

Man skulde herefter tro, at den nye Plan maatte være væsensforskellig fra den ældre, men dette er i Virkeligheden ikke Tilfældet. Det

PARTI FRA BREDEGADE SET MOD VEST. (Fotografi 1941). I Forgrunden de samme Ejendomme som paa det ældre Billede overfor, men Ombygningen af Nr. 12, der fandt Sted i 1927, og Opførelsen af den høje Bygning Nr. 18, har fuldstændig ændret Helhedsindtrykket.

blev alligevel Resultatet, at forskellige af Frederiksbergs Indvaanere maatte opgive deres ældre Byggepladser til Fordel for nye.

Derimod adskiller den sig fra den ældre ved at være mindre demokratisk, idet den ikke paa samme Maade indrømmer Husmændene Andele i de uafsatte Gaardspladser, derimod alene de Jordbrugere eller deres Afløser, som forud havde været lodtagne i Hollænderbyens Jorder.

Selvom de havde mistet Retten hertil,¹⁵ tager man næppe Fejl, naar man antager, at det er deres Pukken paa disse gamle Rettigheder, der har ført til en Ændring af Udstykningsplanen fra 1697, hvilken ogsaa medførte, at man opretholdt den gamle Gadebebyggelse, og Husmændene paa den Maade beholdt de Smaabrug, som de var i Besiddelse af.

Forholdet var imidlertid det, at de oprindelige 20 og ens store Gaarde i Hollænderbyen, da Byen brændte i 1697, ikke mere eksisterede i deres første Omfang. Der havde i Aarenes Løb fundet Delinger

Sted, saaledes at der paa det Tidspunkt var 32 Jordbrugere – herunder medregnet Hans kongelige Højhed Kronprinsen – der hver besad mindst en Fjerdedel af en almindelig Gaardspart i Marken, nogle $\frac{1}{2}$, nogle $\frac{3}{4}$ og enkelte en hel, mens alene Assessor Muhle havde to Gaardsparter. Praktisk talt var næppe to Gaarde af akkurat samme Størrelse, og hertil kom endda en Del Smaabrugere, der hver ikke havde saa meget som en Fjerdedels Gaardspart. I nogle Tilfælde var ogsaa selve Gaardspladserne delt, mens andre af de overskydende Jordbrugere havde haft deres Bygninger, enten paa »Gaden« eller paa selve Agermarkerne nærmest Byen. Der laa saaledes to Gaarde for den nordre Ende af Allégaden, og om Peter Rejersen hed det, at han havde Tilladelse til at bygge paa Gaden af en af Bymændene, men nu havde bygget paa en anden Plads, som var anvist ham »i Kongens egen Præsens«. Han skulde jo nok faa Lov til at blive boende.¹⁶

De to Herrer, som skulde udforme den nye Byplan, kunde naturligvis ikke vel indlade sig paa at tilmaale de gamle Ejere deres Bygge- og Havepladser i Forhold til deres tidligere Andele i Bymarken. Det synes ganske vist en Overgang at have været paa Tale at gennemføre noget saadant, i hvert Fald tildels, men det blev kun i store Træk Tilfældet.

De gik i første Række udfra det gamle Skema med den dobbelte Gaardrække langs Allégade. Paa Østsiden ind imod Hovedstaden kom der som forhen til at ligge ti Gaarde, alle hele Gaardspladser paa henvend 12.000 Kvadratalens Størrelse hver. Mod Vest var der ikke Plads, til saa mange. Her laa først og fremmest Prinsens Gaard ud for Ridebanen – Runddelen – og under den var ikke blot lagt hele Nabogaardens Grundplads og Have, men ogsaa Haverne til de næstfølgende tre Gaarde havde Ejerne solgt til Prinsen og faaet »en Del (d.v.s. dels) Penge og en Del Jord til Vederlag«. Af den næste Gaard igen var ligeledes Halvdelen af Haven solgt og indlemmet i Prinsens Have, men her var dog levnet saa meget, at det kunde blive til en halv Bygge- og Haveplads paa omtrent 6.000 Kvadratalen.¹⁷

Denne Gaard fik Nr. 1, baade i Indstillingen og senere i det kgl. Skøde, og derefter fulgte inden Bredegade Nr. 2-4, hver paa en fuld Gaards Størrelse. Da Gaden blev opretholdt sammen med den tilgrænsende Husbebyggelse, var der paa denne Side af Allégade kun Plads til endnu en Gaard, nemlig Nr. 5 paa Hjørnet af Smallegade.

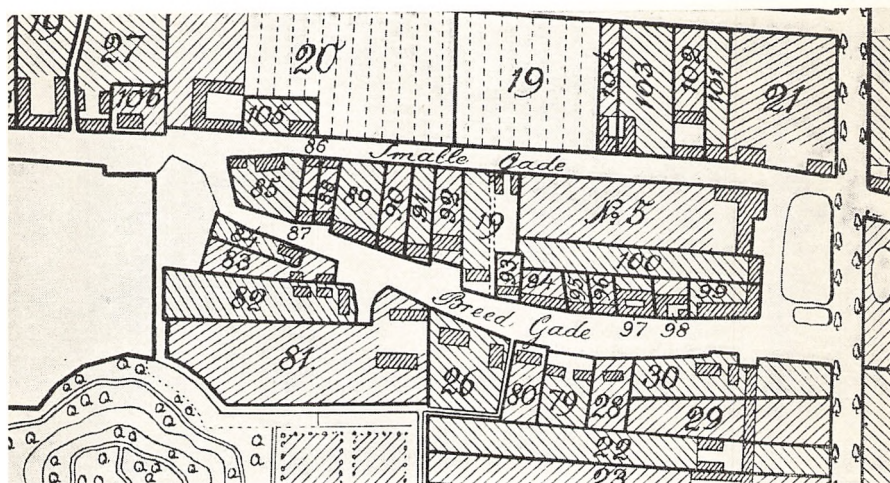

UDSIGT OVER DEN I 1941 FORSVUNDNE DEL AF KARREEN MELLEME BREDEGADE OG SMALLEGADE. (Fot. 1941). Forrest Gaarde, der hørte til de tre paa Billederne Side 70-71 viste Ejendomme. Bemærk især den idylliske Have til Bredegade Nr. 12, S. Georgsordenens Lokaler.

Gaardene paa Østsiden af Allégade fik Numrene 6-15, alle Helgaardspladser, men enkelte af dem delt mellem to Besiddere, som fik fælles Skøde og saa siden maatte ordne sig indbyrdes. Men foruden disse femten Gaarde paa de gamle Byggsteder, blev der udlagt endnu seks, der som det hedder, »strækker sig Længden af Sønder udi Nord og Bredden af Øster udi Vester.«

Selvom den tilhørende Kortplan mangler, er det dog aabenbart, at disse Gaarde blev udlagt Nord for og langs den regulerede Kongevej (Smallegade). Den første af dem blev da ogsaa tillagt *Svend Jansen* »paa det Sted han bor«, hvilket var paa Hjørnet af Smallegade og Falkoneralleen, for at tale med Nutids Sprog. Det vil altsaa sige, at man her staar overfor Forløberen til den senere Møstings Gaard.

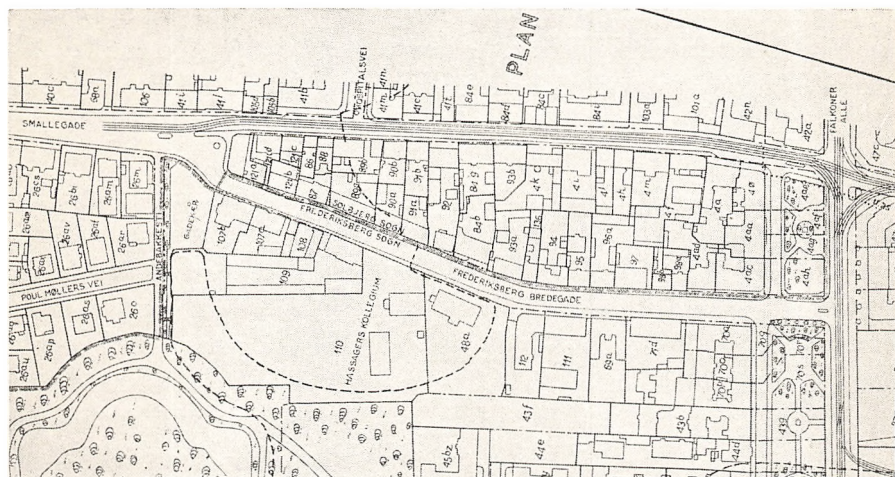
Disse Gaarde omtales atter i Slutningen af Indstillingen, hvor det hedder: » . . . naar enhver beholder sin Plads, som de tilforn og af Al-

UDSNIT AF KORT OVER FREDERIKSBERG KOMMUNE 1811. Planen er rekonstrueret af Kommunens Matrikelafdeling paa Grundlag af det originale Opmaalingkort, optaget til den ny Matrikulering, men Numrene er kun delvis de endelige Matrikelnumre.

ders Tid haft haver med det Tillæg, som dennem ved Afstikningen er anvist,¹⁷ hvor og enhvers Navne paa Kortet stander tegnet befindes, saa behøves endnu efterskrevne fem Gaardspladser til de, som ej paa deres forhen hafte Hauger og Byggepladser igen maa bygge. Klaus Schmidt og Teis Peitersen tilsammen en fuld Have og Byggeplads, Svend Jansen, Jan Jensen og Peiter Isbrandsen hver $\frac{1}{4}$ Have- og Byggeplads, som derfor kunde annamme en hel Plads, Jakob Moy og Christian Moy hver $\frac{3}{4}$ Have- og Byggeplads, kunde annamme tilsammen en hel Plads, Peter Rayers $\frac{3}{4}$ Have- og Byggeplads, kunde derfor annamme en hel Plads, Hans Haagensen $\frac{1}{2}$ Have- og Byggeplads, kunde derfor annamme $\frac{1}{2}$ Plads, er paa den Maade $4\frac{1}{2}$ Pladser, som behøves til dennem, som ikke maa bygge paa deres forrige Pladser. Derimod (o: tilsvarende) findes paa Kortet 5 hele Pladser aftegnet, hvor ingen Navne er skreven udi, hvilke efter velbaarne Hr. Amtmands og Amtsforvalters egen Behag som oven anført kunde uddeles.«

Ser man paa et moderne Frederiksberg-Kort, vil man endnu kunne konstatere Sporene af disse Bygge- og Havepladser mellem Smallegade og Howitzvej, hvor der længst mod Øst findes en Række regulære

UDSNIT AF KARREPLAN NR. IX OVER FREDERIKSBERG KOMMUNE 1935. Planen viser Trekantområdet mellem Smallegade og Bredegade inden Saneringen. Ved en Sammenligning med Planen overfor vil man kunne iagttage Bebyggelsens Udvikling 1811-1935.

Grunde. Naar Grundene længere mod Vest har en mere irregulær Figur, har det sikkert sin Aarsag i, at her blev den Gadebebyggelse delvis bevaret, som vises paa Kortet af 1697.

Uden Kortet fra 1701 i Behold vil ret omfattende Undersøgelser være nødvendige for i Enkeltheder at kunne rekonstruere Udstykningsplanen og redegøre for de seks Smallegadegaardes nærmere Historie. Emnet synes i nærværende Forbindelse, hvor det drejer sig om Arealet paa den modsatte Side Smallegade, ikke centralt nok til her at foretage denne Undersøgelse.

Den vilde iøvrigt ogsaa kunne paavise, i hvor vid Udstrækning en Passus sidst i Indstillingen er ført ud i Virkeligheden, nemlig den: »Og bliver saa derfor uden nogen Jord, som kan gives Byens Husmænd til smaa Kaalhaver, saa at et Hus kan faa $\frac{1}{4}$ eller $\frac{1}{2}$ Part imod en Gaards Jord.«

Det skal her kun noteres, at der efterhaanden blev udstedt kongelige Skøder paa i hvert Fald de fleste af Hus- og Havepladserne ved den nye smalle Gade, saavel som paa Gaardene langs Allégade, og de Frederiksberg Gaardmænd fik herved upaaklagelige Adkomster.¹⁸

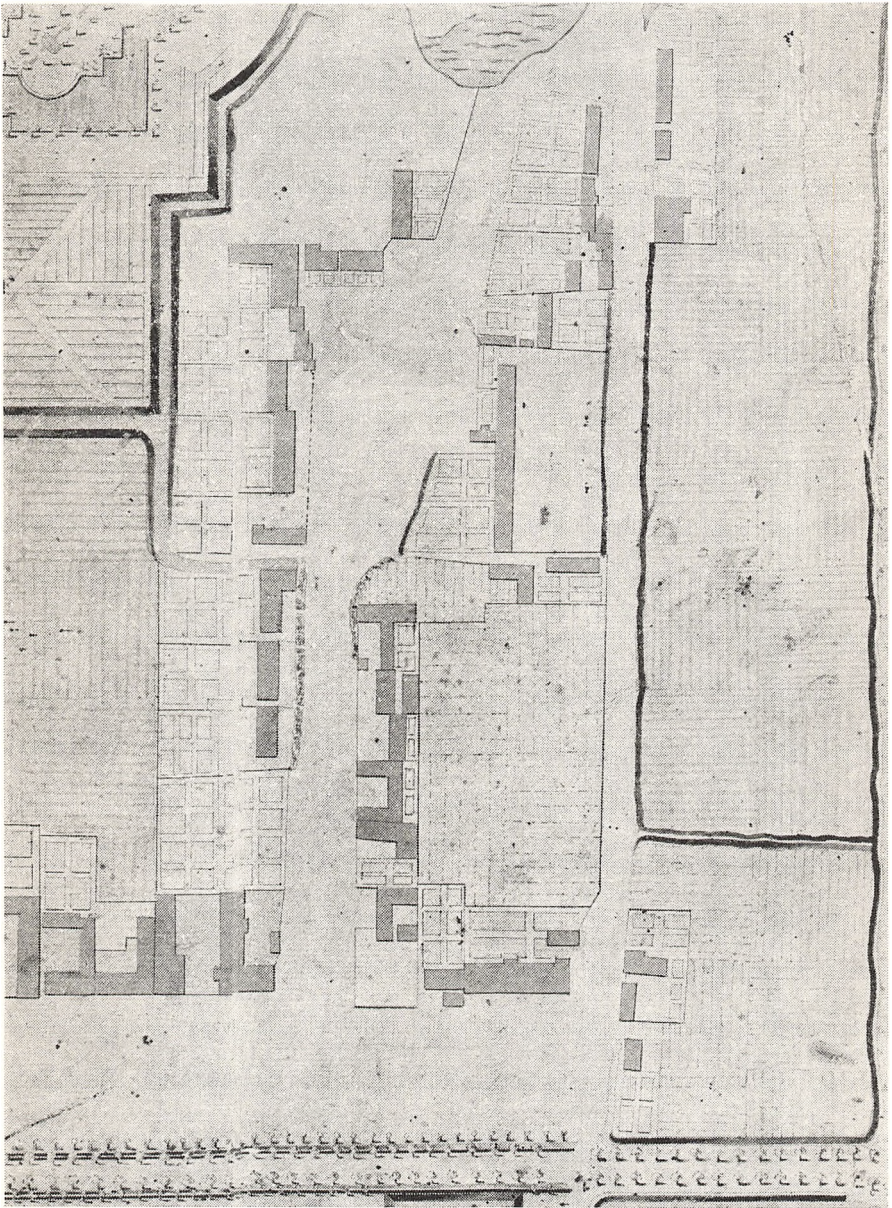
Anderledes med Husmændene. Det synes ikke, som om det er blevet til Alvor med at tilmaale disse større eller mindre Andele af de tiloversblevne Gaardspladser. I alle Tilfælde var der ikke Tale om, at de fik kongeligt Skøde, hverken paa deres gamle Ejendomme eller noget Tillæg til dem.

Den Stilling, de Frederiksberg Husmænd indtog, var i Virkeligheden ret enestaaende. Det blev udtrykkelig fremhævet længere fremme i det 18. Aarhundrede og da i Anledning af, at en af Husmændene paa Frederiksberg, Frederik Olsen, havde indgivet Ansøgning om at maatte erholde kongeligt Skøde paa den Plads, han havde bebygget i 1742,¹⁹ og som han hævdede at have faaet af »Kongens Fader«, det vil altsaa sige Kong Frederik IV. Man havde fra Rentekammeret afasket Stiftamtmanden en Erklæring, og han havde ment, at der burde udstedes Skøder til saavel Ansøgeren som to andre, der paa lignende Maade havde bygget paa Grunde, de havde faaet som Gave, ligesom de paagældende Besiddere i Lighed med Byens andre Husmænd burde betale en passende aarlig Afgift, 3-4 Rigsdaler. Stiftamtmanden støttede sit Skøn paa den Omstændighed, at Gaardmændene ved Anlægget af Byen havde faaet deres Grunde skænket imod en aarlig Afgift paa 6 Rigsdaler.

Han kom videre ind paa en historisk Redegørelse for Byens Opstaaen, og paapegede, at man her ikke som ellers plejede at tage Fæstepenge af Husmændene, »i Henseende til, at de eller deres Formænd have bygt Stederne, og derpaa optaget Penge hos andre«, d. v. s. prioriteret deres Ejendomme. Man havde anset det for tilstrækkeligt, at der blev svaret de fastsatte, efter Husenes Størrelse noget afvigende Aarsafgifter af de enkelte Ejere.

Resultatet blev det, at de Frederiksberg Husmænd ogsaa fremtidig blev »forskaanet for at tage Fæste paa deres Byggepladser.« Men i Rentekammeret mente man, at der *ikke* burde meddeles de tre nyere Husmænd Skøder, at man derimod med dem skulde »forholde sig som med andre Husmænd i Frederiksberg By.«

Hvad angaar Beboerne af den nuværende Raadhusgrund, saa var de allesammen Husmænd med Undtagelse af Ejeren af Gaardspladsen paa Hjørnet af Allégade og Smallegade. Da Krigsjørdebogen for Københavns Rytterdistrikt i 1718 blev indrettet,²⁰ blev Husene indført i denne

UDSNIT AF HAANDTEGNET KORT OVER FREDERIKSBERG FRA 1750ERNE. (Nationalmuseet). En Sammenligning med Kortet fra 1697 viser, hvorledes der i det mellemliggende Tidsrum er indtaget Gadejord til Haver, og der har fundet Udparcellering og Nybebyggelse Sted.

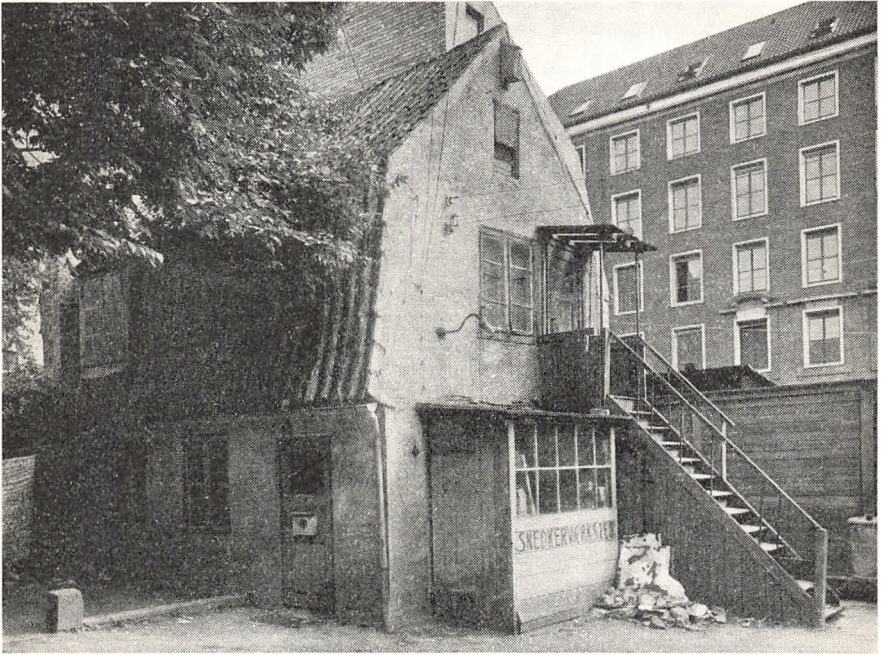
med Numrene 14-27. Numereringen af de dengang altsaa ialt 14 Huse mellem Bredegade og Smallegade begyndte mod Vest ved Spidsen af Trekanten, og i deres oprindelige Omfang gik den første halve Snes Huslodder helt igennem fra Smallegade til Bredegade. Derefter fulgte Resten til Nr. 26 inklusive, der i en Række sluttede sig til den lange smalle Grund Nr. 27, af samme Længde som den jævnsides med den liggende Gaardsplads ved Smallegade.

Som Husene oftest var uanselige, lave straatækte Bygninger af Bindingsværk, i Almindelighed med klinede Tavl og Straatag, var Beboerne sjældent af højere Ekstraktion, gerne Haandværkere, Smede, Tømrere, Skræddere, Skomagere o. s. v. Men i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede gjorde der sig det særlige Forhold gældende, at der paa Frederiksberg var en hel Koloni af Vævere, Linnedvævere, som de kaldes i de samtidige Aktstykker.

Det er hos Nystrøm²¹ fortalt, hvorledes denne Hjemmeindustri var en Torn i Øjet paa de privilegerede Vævere inde i Hovedstaden, og at de ved forskellige Lejligheder søgte at sætte en Stopper for den Virksomhed, der blev udøvet af Konkurrenterne paa Frederiksberg, en Virksomhed, som de hævdede ikke var holdt indenfor de Rammer, som Lovgivningen foreskrev for Vævere paa Landet. Som der staar i det Klageskrift, der blev indgivet,²² havde de københavnske Vævere søgt at hindre Frederiksbergerne i deres Gerning, og »ladet fratage dennem ikke alene, hvis Arbejde de indfører (i: i Hovedstaden), mens endog bemægtiget sig deres ringe Haandværksredskab.«

Men da det var bragt i Erfaring, hvad maatte veje tungt til, naar det var den militærglade Frederik den Fjerde, som sad paa Tronen, »at de fleste af samme Vævere ere afdankede Soldater og Matroser«, saa fik de kgl. Bevilling, til fortsat at maatte drive deres Næring, et Privilegium, der ogsaa blev bekræftet ved det følgende Tronskifte.

Hvis det er rigtigt, hvad der staar i et andet Klageskrift, som Københavnerne i Mellemtiden havde indgivet²³, og i hvilket de androg »den store Skade og Nærings Svækkelse«, som daglig blev tilføjet dem af »utallige Fuskere og Bønhaser«, ikke blot inde i Byen, men ogsaa paa Frederiksberg, saa havde de otte Mænd og fire Koner dér 4, ja 6 à 7 Væve i Gang hver, og den vestlige Ende af Trekanten mellem Bredegade og Smallegade har været en formelig Fabrik.

GAARDINTERIØR FRA BREDEGADE 22. 1953. (Fot. Jonals). I sålson Kontrast til Raadhuskolossen ligger det lille Hus fra 1700 Tallet, i Stuen anvendt som Værksted og paa første Sal til Beboelse! Det afspejler paa denne Maade Bydelens almindelige Forhold i ældre Tid.

Her boede de nemlig allesammen, de mandlige Vævere i hvert Fald, for de kvindelige er ikke nævnt med Navn, Mathias Fritsche, Niels Hansen, Jakob Holman, Frederik Væver, Henrik Jonsen, Søren Madsen, Johan Borckvart og Johan Degn. Mathias Fritsche boede længst ude ved Gadekæret i Nr. 14, Jakob Holman som Nabo til ham i Nr. 15, Søren Madsen, Frederik Væver og Henrik Jonsen i henholdsvis 17, 18 og 20. Det var dog kun i Begyndelsen af Aarhundredet, Væverne sad saa tæt herude, men siden opstod jo de større Væverier andetsteds i Byen, virkelige Fabrikker.²⁴

Enkelte industrielle Virksomheder havde dog ogsaa tidligt til Huse indenfor Trekantens Rammer. I Gaarden ved Allégade var der saaledes installeret en Hestemølle,²⁵ og længere nede i Gaden, paa den Grund, der modsat de andre aldrig blev delt, men strækker sig mellem begge

NORDRE HJØRNE AF BREDEGADE OG ALLEGADE SET FRA FORSTNÆVNTE 1885. Tegning af H. Both. (Det kgl. Bibliotek). Bygningerne, som forsvandt i 1895, stod paa Grunden, da den i 1767 blev solgt af den i Teksten omtalte Snedker Jokum Koch.

Gader, blev der i Slutningen af det 18. Aarhundrede drevet Dugmageri. Det var forøvrigt den Ejendom, der før havde været et Traktørsted, kendt fra Annonceringen i Datidens Aviser. Blaagaard blev det kaldt, velsagtens fordi det, ligesom sin Navne paa Nørrebro, var belagt med blaatlaserede Tagsten. Men Huset var iøvrigt kendeligt ved sit Traktørskilt – Bakkus sad paa et Vinfad over Porten, og Værten hævdede, at her var det rigtige »Trakteer-Hus for alle honnorte Selskaber.«²⁶ Han hed i 1775 Lars Sørensen og maatte da henvende sig til Myndighederne med Oplysning om, at »alle de Træer, der er om og paa Keglebanen, saavel som 2 Borde og 3 Bænke i Lysthusene i Haven, tillige med de Hylder, der er opslaget i Spisekammeret inde i Porten«, alt dette tilkom alene ham og ikke Stedets Ejer, der var gaaet fallit, saa Huset skulde paa Auktion.²⁷

Det skete nu saa ofte, ja, man gaar næppe forkert, naar man hævder, at de allerfleste Huse indenfor Trekanten i det mindste én Gang

HJØRNESTEDET BREDEGADE 2 – ALLEGADE 31 ca. 1895. (Fot. Barby). Gaardinteriøret svarer til det paa modsatte Side viste Gadeexteriør. De inden Nedrivningen stærkt forfaldne Rønner var opført med Udlejning for Øje.

er blevet solgt uden Ejerens Vilje, altsaa ved Tvangsauktion. Det var altsaa langt fra noget særligt opsigtsvækkende.

Men derimod kan det have sin Interesse at konstatere, at ogsaa hine fjerne Tider havde deres Grund- og Byggespekulanter, og Frederiksberg sine, der opererede med Køb og Salg af de smaa Grunde og uanselige Rønner mellem Smallegade og Bredegade. Omkring Midten af det 18. Aarhundrede støder man saaledes i Skødeprotokollerne gentagne Gange paa Navnet *Jokum Koch*.

Denne Mand, Snedker var hans borgerlige Bestilling, har efterhaanden ejet vel Halvdelen af de dengang eksisterende Ejendomme indenfor Trekantomraadet. Som det vil ses nedenfor i Beskrivelserne af de enkelte Ejendomme, har han til forskellige Tider – imellem var han dog Ejer af flere Huse paa een Gang – besiddet næsten alle de østlige, nemlig 93, 136, 94, 95, 98, 99 og 100, idet det forøvrigt skal bemærkes, at han ogsaa har ejet et Par Gaardsparter i Byen.

At han har haft økonomisk Fordel af disse Ejendomshandeler, tør vel anses for givet, men det var der ogsaa andre, der havde, nemlig de Bagmænd, som finansierede ham. Særlig tydeligt kom det for Dagen, da han i 1748 udstedte Pantebrev i ikke alene det Hus, han dengang selv boede i, men i endnu tre Ejendomme, han havde købt, »alle i Frederiksberg ved hinanden beliggende«.

Panthaveren var Falkonermester Henrik Verhagen, og det er et Navn, man støder paa, atter og atter i Skødebøgerne, for han satte ikke blot Penge i Huse, som Jokum Koch købte, men ogsaa naar han afhændede dem igen, og forresten ligeledes i andre, hvor Snedkeren ikke synes at have været Mellemand. Efter Verhagens Død indtraadte hans Søn J. Verhagen og Svigerson Philip Bonfils i hans Rettigheder, og disse to Herrer figurerer ogsaa tit som Panthavere og – som Rekvirerter, naar Debitor ikke havde kunnet klare sig mere, og Ejendommen skulde paa Tvangsauktion. Forøvrigt arvede den ældre Verhagens Efterfølger i Falkonerembedet, Gotfred Rombens, ogsaa hans Tilbøjelighed til at anbringe Midler i faste Ejendomme, og han synes ligeledes at have overtaget Samarbejdet med Jokum Koch, saaledes da denne i 1756 købte Matr. Nr. 100, hvormed dengang fulgte $\frac{1}{2}$ Gaardspart i Marken. Rombens havde – dengang var han endnu kun Falkonersvend – erhvervet disse Ejendomme paa Tvangsauktion i 1753 og straks solgt dem til Hans Henrik Borqvart, som i 1756 solgte til Jokum Koch. Men i det Pantebrev, som Snedkeren ved den Lejlighed udstedte til Rombens, hed det ligeud, at han havde købt Stederne af ham. – Rombens – nu kgl. Falkonermester – fik ogsaa Pant i Ejendommene, da Koch i 1770 skødede dem til sin Søn. Købesummen havde 1756 været 800 Rigsdaler og Pantet 500. I 1770 var Beløbet steget til henholdsvis 1200 og 800. Men Faderens Forbindelse med Falkonermesteren hjalp ikke Sønnen. Han kunde ikke klare sig, Rombens gjorde Udlæg, og Ejendommene blev paa Auktionen tilslaaet Smeden i Valby for 981 Rigsdaler. Vurderingssummen var 930.

Af de egentlige Lyststeder, som der var saa mange af paa Datidens Frederiksberg, laa der næppe i det 18. Aarhundrede noget indenfor Trekanten, i hvert Fald ikke før imod Slutningen af Aarhundredet. Da fik Mathias Fritsches tidligere Hus ved Gadekæret fornemme Besiddere,²⁹ selve Biskoppen over Grønland, Hans Egedes Søn Poul Egede,

GAARDINTERIØR FRA
SMALLEGADE 27 1952.
(Fot. Jonals). Endnu i
Dag kan man her og der
i Karreen mellem Smalle-
gade og Bredegade finde
smaa Idyller. Det her af-
billedede Hus hører da
ogsaa til dem, der om-
kring Aar 1800 smyk-
kede sig med Titlen
Lyststed og er forøvrigt
det sidste bevarede af
denne Kategori.

og Vajsenhuslægen Dr. Schönheider købte samtidig Naboejendommen. Biskoppens Hus var nu herskabeligt udstyret. Ogsaa Naboejendommen lød Navn af Lyststed ind i det 19. Aarhundrede,²⁹ og det Hus, som Politimester Nielsen omtrent samtidig ejede, var heller ikke helt uden Anseelse.³⁰

Ingen af disse Steder kunde dog maale sig hverken med Møstings Gaard i Smallegade eller Hassagers i Bredegade, men det maa erindres, at ved Begyndelsen af det 19. Aarhundrede var Størstedelen af Trekantomraadet endnu beslaglagt af Haver, der strakte sig bag Husene ved Bredegade ud til Smallegade, langs hvilken der her praktisk talt ingen Bebyggelse var, ja, bag Hjørnegaarden, dengang i Slotsgartner Petersens Besiddelse, strakte sig endnu et aabent Vænge.

Det er ganske vist ikke dette Vænge, som omtales i den danske Litteratur, men Sibberns Beskrivelse af et paa den anden Side Smallegade, i hvilket Hveden stod gul over imod Landevejen – den senere Lampevej – tegner et Billede af de dengang saa landlige Omgivelser, af Bebyggelsen mellem Smalle- og Bredegade, en Skildring, der³¹ suppleres af et Brev til ham fra Sophie Ørsted, hans lønligt elskede, som sammen med Manden, den berømte Retslærde, plejede at ligge paa Landet i en af Ejendommene ved Smallegade: » . . . fra mit Bord seer jeg gjennem det aabne Vindue over mit lille Kjær vist over 20 forskellige Forandringer af Farver paa den lille Skov, der begrænser min Synskreds. Vandet er saa stille, og Svanen er kommen i Besøg i disse Dage; den glider saa sagteligt hen over den blanke Flade, og de Furer, den pløier i Vandet, tabe sig først seent i den store Stilhed.«³²

Det er Gadekæret ved Andebakkestien, Beskrivelsen gælder, den lille Dam, som for Tiden næsten er forsvundet, fyldt halvvejs op, men ellers saa længe tjente sit egentlige Formaal, at der endnu lever Folk, som kan huske, Hestene blev redet til Vands i den.³³

Det andet Gadekær i Frederiksberg By er derimod helt borte, for mere end 100 Aar tilbage, det, som laa udfor den modsatte, østlige Ende af Trekantomraadet, der hvor Oehlsenschlägers Statue blev rejst.

Som det ved Andebakkestien har det sin Plads i Litteraturen, i Digterkongens Memoirer.³⁴ Til hans Barndomsindringer hørte Mindet om den Dag, han med Vennen Winckler som saa ofte før var ude at sejle paa Isflagerne i Gadekæret og – plumpede i. Han kom dog op igen og fik sig klædt om, »saa at de Gamle, der sadde inde og spillede Kvadrille ikke fik det at vide.«

De Gamle spillede Kvadrille! Det er desværre det meste, Oehlsenschläger fortæller om de gode Venner i Frederiksbergby, som hans Forældre kom sammen med. De spillede Kvadrille, til Børnene faldt i Søvn! Familien kom mest i Gaardene paa Hjørnerne ved Gammel Kongevej og undertiden hos Bager Kamphøvener. Hos Gartner Petersen laante Drengen en Bog, som gjorde stort Indtryk paa ham, »Malings store og gode Handlinger«, samt Ewalds og Wessels Skrifter.³⁵ Gartneren var en dannet Mand, hvis Døtre da ogsaa havde deres Gang i Bakkehuset, Blomsterpigerne blev de kaldt i det særegne Bakkehus-sprog, og den yngste Frederikke paa Grund af sin Skønhed Zuleika.³⁶

Man kunde ønske, at Digterkongen havde givet et mere indgaaende Billede af det Frederiksberg, hvor han færdedes saa ofte, men bortset fra, at han andet Steds fortæller, hvordan han en Dag vilde skyde Genvej over de aabne Pladser, der da laa foran Husene i Allégade og glemte den dybe Muddergrøft, der løb langs selve Vejbanen, saa han faldt i og i Skolen maatte sidde med Lærerindens Skørter paa til Spot og Spe for de andre Børn, bortset fra denne Anekdote har han i sine Erindringer ikke beskæftiget sig med Frederiksbergs Topografi.

Han nævner intet om, at der ogsaa var Mudder i Gadekæret ved Allégade, hvad der i hvert Fald senere var. Allégade havde da skiftet Karakter. De aabne Pladser paa begge Sider Vejbanen eksisterede ikke mere. I Henhold til en kgl. Resolution af 1810 havde de respektive Beboere faaet Tilladelse til at udnytte Arealerne ud for de enkelte Grunde som Forhaver, hegnet med lave Stakitter, det hele anlagt under Tilsyn af Slotsforvalteren.³⁷

Det var en Ændring af Forholdene, der havde medført »en væsentlig Forskønnelse af Frederiksberg By«, som det hed i en Indstilling af Amtsraadet i 1848, mens derimod Gadekæret kun var til Vanzir. Det optog stadig Pladsen, det brede Fortov mellem de tre Ejendomme paa Vestsiden af Allégade og selve Vejbanen, og var stedse i den Grad opfyldt med Mudder og Urenlighed, at det for det første slet ikke svarede til sit Formaal og især i varme Somre var til stor Gene for de omkringboende.

Amtsraadet stillede sig med disse Ytringer bag Sogneforstanderskabet, hvis Ønske det var at faa Gadekæret udtørret og fyldt op og det indvundne Terræn overdraget til de nævnte tre Ejendomme. Ganske vist havde ingen af dem henvendt sig om at maatte overtage de paagældende Grunde, mens det iøvrigt maatte blive Kommunens Sag at afgøre, hvorvidt den smalle Gade, der løb langs selve Bygningerne, altsaa mellem dem og Gadekæret skulde opretholdes.

Det vilde i Anledning af Opfyldningen blive nødvendigt at ændre Vandafledningen fra Frederiksberg Have, der hidtil gennem en Grøft henholdsvis foran og bag de respektive Ejendomme paa Sydsiden af Bredegade og en Stenkiste under Gaden var sat i Forbindelse med Gadekæret og derfra atter løb under Smallegade og Falkoneralleen samt atter under Gammel Kongevej for at ende i en Grøft, som løb langs

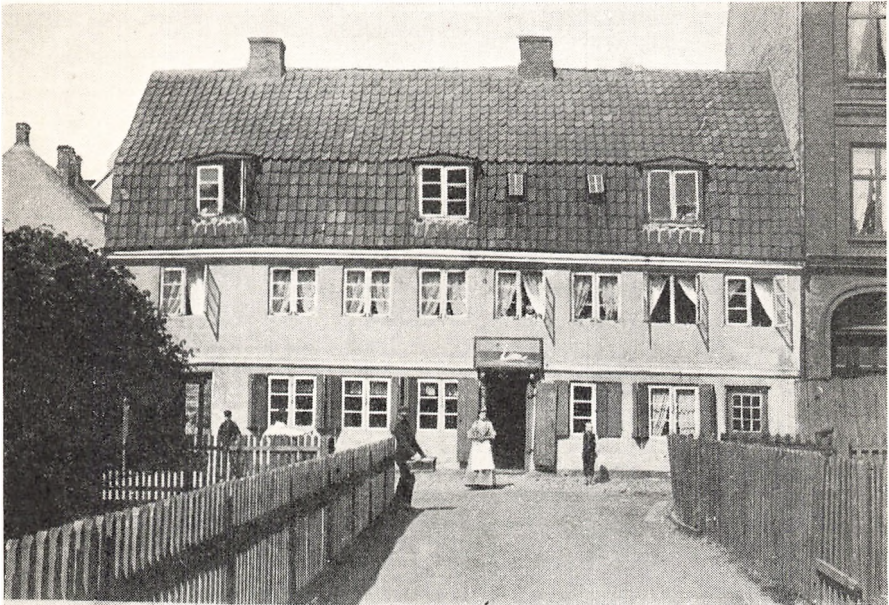
Sydsiden af denne Gade. Denne udviklede Retningslinje for Vandafledningen vilde efter Udtørringen af Gadekæret kunne afløses med, at Vandet i en Stenkiste blev ført under Allégade til Grøften paa denne Gades Østside og derfra til Grøften ved Gammel Kongevej. Ganske vist protesterede Ejeren af Gaarden paa den modsatte Side, Etatsraad Gede, efter hvad der blev hævdet fra Ingeniørkorpsets Side uden Grund, og det var tillige blevet oplyst, at Gadekæret nu var ganske uden Betydning.

Det var Rentekammeret, der havde Sagen til Afgørelse, og det blev bestemt, at Forslaget skulde ske Fremme og Opfyldningen kræves udført inden to Aars Forløb fra 1. Januar 1849 at regne. Det blev videre fastsat, at der skulde svares Afgifter af det indvundne Areal af de respektive tre Ejere, der i det hele skulde forholde sig som paabudt med Hensyn til Forhaverne i Allégade i den allerede omtalte Forordning af 1810, ligesom Gangstien paa den vestre Side af Allégade skulde fortsætte i samme Højde og Bredde langs Gadekærets Grund ikke blot langs Allégade men ogsaa langs Smallegade.

Endelig blev det ogsaa bestemt, at Kommunen paa Grund af de Bekostninger, der var forbundet med Planeringen, skulde overlade Arealet til de paagældende Grundejere uden at kræve nogen Købesum.³⁸

Paa den Maade kunde man selvfølgelig nok faa de tre Ejere, Kancellist Schrøder, Traktør Sørensen og Traktør Fandrup til at overtage Grundene, der et Par Aar efter, at den »allerhøjeste« Resolution var faldet, blev særskilt skyldsæt og matrikuleret med Numrene 123-124-125 regnet fra Nord til Syd.³⁹

Det var jo en efter Forholdene ret betydelig Forøgelse af Trekantomraadet, der hermed skete. Iøvrigt laa de forskellige Ejendomme indenfor det omtrent som, da der i 1811 i Anledning af den tilstundende Matrikulering var optaget et Kort over hele Frederiksberg Sogn. Ejendommene mellem Bredegade og Smallegade havde endnu paa det Tidspunkt omtrent samme Udstrækning som dengang, og der er kun Anledning til at omtale en Ændring af større Betydning, ogsaa fordi det kan give Lejlighed til at berigtige en fejlagtig Opfattelse, der har gjort sig gældende med Hensyn til Beliggenheden af Frederiksberg-Hvidovre Kommunes første Fattighus eller Hospital, som ogsaa Nystrøm hævder laa i Bredegade.⁴⁰

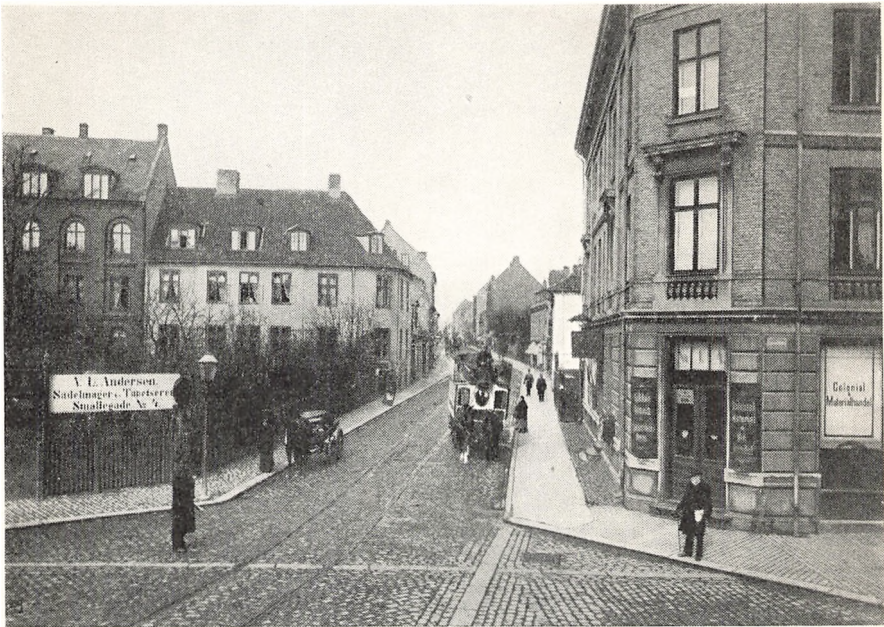

TRAKTØRSTEDET »HVIDE SVANE« I ALLEGADE. 1895. (Fotografi). Bygningen, som stammede fra det 18. Aarhundrede – den fandtes ved Ejerskiftet 1770 – var 1812–35 Fattighus for Hvidovre-Frederiksberg, men blev derefter Værtshus. Den forsvandt i 1895.

Det er ikke rigtigt. Pastor Frechland, der har Størstedelen af Æren for Oprettelsen af dette Hospital, købte i 1812 i Kompagni med Slotsforvalter M. F. Voigt Ejendommen, som da bar Matrikelnr. 26, men tidligere var Nr. 27, og hvis lange smalle Grund strakte sig fra Allégade mellem Slotsgartner Petersens Gaard mod Smallegade og en Række mindre Ejendomme langs Bredegade. Det var en Del af dette Areal med Forhus og Sidebygning, som samme Aar blev overdraget til Frederiksberg-Hvidovre Fattigvæsen og anvendt til Fattighus eller Hospital indtil 1835. Dette Aar afhændedes Ejendommen atter fra Kommunen til Søren Larsen, som her etablerede Værtshuset »Hvide Svane«. Bygningen imod Allégade, der stammede fra det 18. Aarhundrede, stod, indtil den store røde Ejendom mellem Smallegade og Bredegade blev opført i 1895.

Frechland siger selv, at det var med store personlige Ofre, det lykkedes ham at føre Fattighussagen igennem,⁴¹ og ganske vist gav han

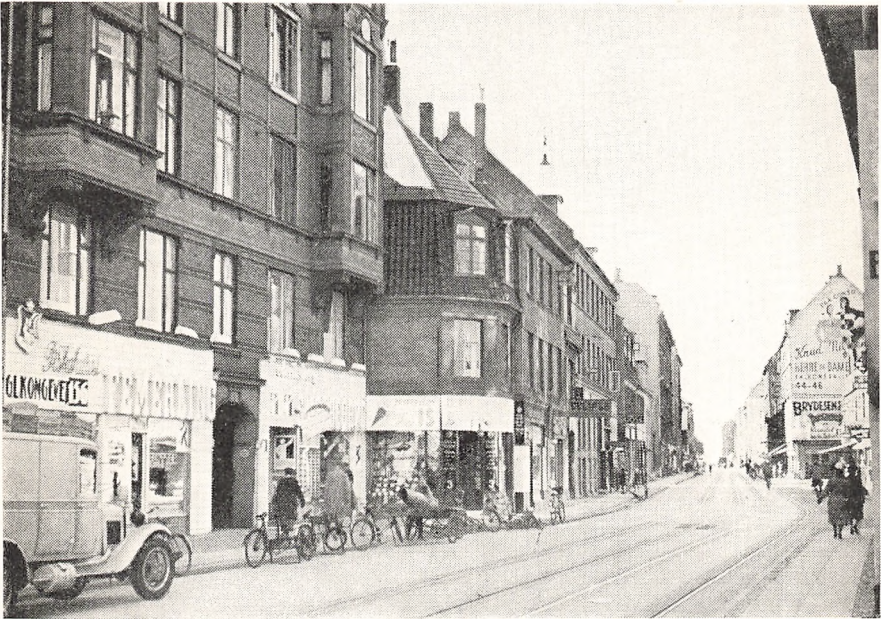

SMALLEGADE SET FRA ALLEGADE-KRYDSET. o. 1890. (Fot. Barby). Hjørnестedet Allégade-Smallegade var den eneste »Gaardsplads« indenfor Trekantomraadet. I Hjørnehuset var der en Overgang Birkekøntor, Beværtmingshaven til venstre laa paa Gadekærets Grund.

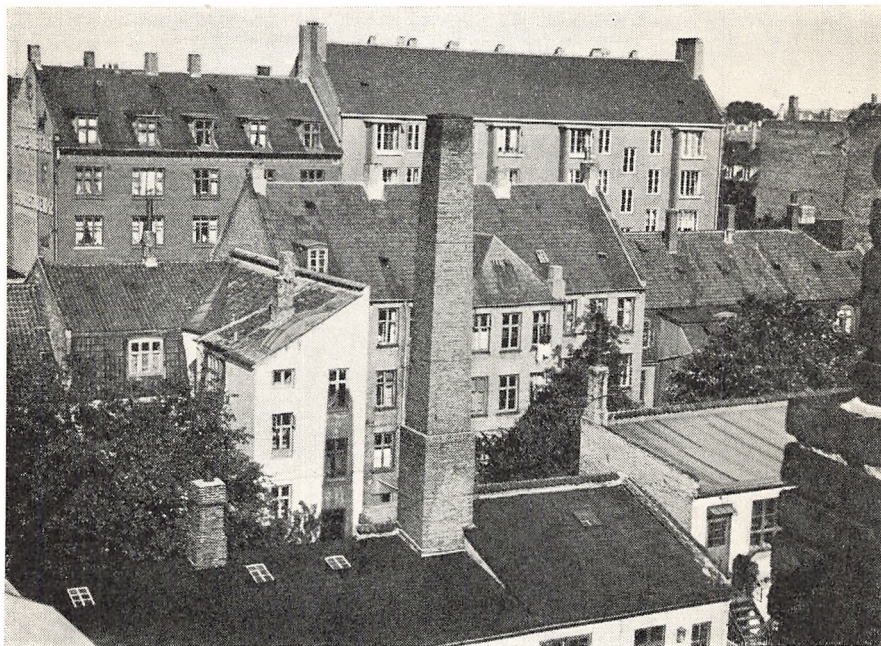
sammen med Voigt 12.000 Rigsdaler for Ejendommen og fik kun 9000 igen, da de solgte til Kommunen.⁴² Men – det var kun en Del af den samlede Ejendom, der blev Fattighus. Resten – og det var nærved Halvdelen – nemlig 1848 Kvadratalen imod 2093 – blev delt i Lodder afhændet til tre kvindelige og en mandlig Ejendomsbesidder, der alle havde Huse ud til Bredegade, nemlig de tre Madammer Grønlund, Langhoff og Tostrup, samt Christian Andersen.⁴³

I 1851, da de tre Grunde paa Gadekærarealet blev matrikuleret, stod man umiddelbart foran Begyndelsen af en ny Epoke i Københavns og dens Forstæders, herunder ogsaa Frederiksbergs Historie. Det følgende Aar 1852 blev der givet fuldstændig Byggefrihed for de Arealer, der laa imellem »Sørne« og en Linje paa Højde med Jagtvejen-Falkoneralleen o. s. v. Her havde man før kun maattet opføre Bygninger, der var undergivet Demarkationstvang, det vil sige skulde nedrives uden

SMALLEGADE SET IMOD VEST 1941. (Fotografi). Det paa modstaaende Billede omtalte Hjørnested blev udstykket og bebygget i 1850-60erne. Men paa dette Billede ses forrest til venstre den store Ejendom, der blev opført mellem Bredegade og Smallegade i 1895.

Erstatning til Ejerne, hvis de militære Myndigheder krævede det, og disse Indskrænkninger i Byggefriheden gjaldt endda ikke blot for selve Demarkationsterrænet, men ogsaa 1000 Alen udenfor Demarkationslinjen.⁴⁴ Dels fordi Københavns Fæstning var haabløst forældet som saadan, og paa Grund af den overhaandtagende Bolignød i Hovedstaden maatte man give Byggeriet fri Bane, og den rivende Udvikling medførte, at inden Aarhundredskiftet var næsten hele Demarkationsterrænet bebygget, ja, Bebyggelsen havde ogsaa bredt sig uden for Demarkationslinjen. I den Periode opstod Københavns Forstæder, »Broerne« paa Kommunens Grund, og Frederiksberg som en fra 1857 selvstændig Kommune. Der blev allerede i 50erne bygget fuldt bymæssige Kvarterer paa Frederiksberg,⁴⁵ saaledes Schönbergsgade-Kvarteret, men ogsaa det gamle Frederiksberg og dermed Trekanten mellem Bredegade og Smallegade fik snart Præg af Udviklingen.

UDSIGT MOD EJENDOMME I SMALLEGADE 1941. (Fotografi). Man ser i Mellemgrunden fra venstre Bagsiden af Smallegade 7-5-3, alle opført paa Parceller af det gamle Hjørnested Allégade-Smallegade. Bemærk hvad angaar Nr. 7 det gamle System med Forhus og Sidehus.

Allerede i 1851 havde den daværende Ejer af Slotsgartner Petersens tidligere Gaard (Matr. Nr. 4) ansøgt om at maatte udparcellere det ret betydelige Grundareal, der hørte under denne Ejendom, og som for Størstepartens Vedkommende endnu henlaa ubebygget, Ejeren, Kancellist Schrøder, taler ganske vist i sin Ansøgning om Udstyknings-tilladelse intet om, at det var hans Hensigt at frasælge Parcellerne til Bebyggelse, men det har givet nok været Hensigten. Han motiverer imidlertid sit Andragende med en Klage over de hygiejniske Forhold paa sin Ejendom.⁴⁶

En tidligere Ejer havde allerede frasolgt en mindre Parcel, der, som Schrøder skriver: »gør et uregelmæssigt Indsnit i Ejendommen og ved den Servitut, der fra bemeldte Parcel er paalagt Hovedparcellen, nemlig at Spildevandet fra Posten skal løbe igennem min Gaard og lukkede Port, foraarsager mig og mine Beboere daglig Græmmelse og Drille-

SMALLEGADE NR. 7 OG 9 1941. (Fotografi). Den første mere moderne Bebyggelse af Gaden havde halvvejs provinsiel Karakter, mere beskedne Huse paa et Par Etagers Højde, men allerede i 1860erne kom det udprægede Kasernebyggeri i Gang.

rier, eftersom min Nabo har taget Slagter til Huse.« Det var nu hans Hensigt at tilbagekøbe den nævnte Parcel tillige med det Stykke af Gadekærsgrunden, der var lagt til den, men for at kunne overkomme denne Transaktion »uden altfor stort pekuniært Offer« maatte han have Tilladelse til at udstykke sin egen Ejendom. Han fik Bevillingen, og hermed blev den ene af de gamle Bygge- og Havepladser fra 1697 slaet i Stykker. Allerede i 1858 lod Slagtermester Vilhelm Mathiesen opføre Bygninger paa Parcellen nærmest Stamgaarden, Smallegade 3, dog kun et etetages Forhus⁴⁷ med et Baghus i to Etager. Forhuset blev forøvrigt allerede 1869 forhøjet med én Etage. Smallegade 5 blev bygget i 1867 med tre Etager og saaledes efterhaanden de øvrige frasolgte Parceller af den gamle Hjørnegaard.⁴⁸

Som det gik denne Ejendom, gik det paa lignende Maade de øvrige mellem Bredegade og Smallegade. Navnlige i de sidste Aartier af det

PARTI AF BREDEGADE SET IMOD ALLEGADE 1941. (Fotografi). I Forgrunden Nr. 12, Sankt Georgsordenens Selskabslokaler, ombygget 1927. De høje Huse er af ældre Dato, men henimod Allégade ligger endnu et Par af ældre lav Type. Sammenlign Billedet Side 80.

19. Aarhundrede stod det ene efter det andet under Bygning af de fire-fem Etages Beboelsejendomme, der rejste sig mod begge Gader, og det mærkelige Bybillede opstod, som Nutiden har kendt,⁴⁹ men som allerede delvis er forsvundet og snart helt vil være Historie. Denne Blanding af Provins og Storby, kan man godt sige, med høje skumle Lejekaserner mellem hyggelige Smaahuse og bag Husrækkerne et overraskende Billede af gammeldags Karakter med Smaahaver, Plankeværker og Skure. De tre Bredegadehuse Nr. 22-24-26 giver en Forestilling om det Frederiksberg, Oehlenschläger kendte, og som Smallegade 27 ligger endnu et to Etages Hus fra det 18. Aarhundrede af Typen, som man kender den fra Saneringskvartererne inde i Hovedstaden. Men Haven bag ved Huset er den rene Idyl. Ellers er den nyere Bebyggelse dog i Overvægt, det gælder baade den Del af Områdets Bebyggelse, der først forsvandt, som den, der foreløbig blev staaende.

UDSIGT FRA ANDEBAKKESTIEN MOD BREDEGADE 1941. (Fotografi). I Forgrunden det tidligere Gadekær. Paa den lille Plads foran Huset blev der umiddelbart efter dets Opførelse i 1880 uden større Succes etableret Torvehandel.

Der er imidlertid ikke gjort stort ud af det æstetiske. Det var i Almindelighed ret tarveligt Spekulationsbyggeri, der prægede den lille Bydel, høje Etagehuse opført af de efterhaanden mildest talt skiddentgule Mursten, almindeligt uden det mindste Forsøg paa at mildne det trøstesløse Udseende, ikke engang et Stukhus, der her vilde virke ret oplivende. De fleste Huse maa vel siges at være Børn af Ny-Klassicismen, men det er sjældent de bærer deres Oprindelse aabenlyst til Skue, som den 5 Etages Ejendom Malermester Trankjær lod opføre paa Matrikel 90 b Smallegade 21, og hvis nederste Etage er delt i Kvadre, og hvor der i det hele er ofret en Del paa Udsmykningen.⁵⁰ Den kom derimod til at ligge klods op ad en lille to Etages Ejendom med Gavlen til Gaden, et Forhold, der ganske vist bidrager til at skabe et afvekslende Gadebillede, men med Nybygningens høje Brandgavl ikke er af større æstetisk, endsige klassisk Virkning.

Det var Ejeren af den oprindelige Ejendom Nr. 90, der lod Ejendommen opføre paa den fraskilte Parcel i 1887 og saaledes gik det i flere Tilfælde. Da Bebyggelsen af de gennemgaende Matrikelnumre fortrinsvis skete først imod Bredegade, blev Forholdet almindeligt det, at de nye høje Huse blev bygget ud til Smallegade. Men ogsaa i Bredegade maatte ældre Forhuse vige Pladsen til Fordel for de mere imponerende, men saa kedsommelige og uskønne Kolosser. Opført paa smalle Grunde, som de i flere Tilfælde var, kunde de være af helt taarnagtig Virkning.

Et Par af de nyere Bygninger blev der dog gjort lidt mere ud af, saaledes Huset ud imod det lille Torv ved Andebakkestien, som blev opført paa Matrikelnr. 121a af Værtshusholder D. Christensen ved Arkitekterne Alfred Jensen og August Johansen.⁵¹ Dets forøvrigt ikke udprægede Stil er tydeligt paavirket af Renæssancen. Opførelsen af dette Hus, som blev approberet i 1879, gav Anledning til en Regulering af Pladsen foran det, hvor Bredegade mødes med Smallegade, og denne Regulering atter til et Forslag om her at etablere en Torveplads!

Det var Formanden for de kommunale Repræsentanter N. F. Schlegel, som fremsatte dette Forslag i Kommunalbestyrelsens Møde den 24. Juni 1880. Birkedommer Eberlin mente vel, at et saadant Torv burde have en mere østlig Beliggenhed, men siden fremkom der et Andragende fra nogle Beboere, og Sagen blev fremmet, idet der maatte føjes et Tillæg om denne Torvehandel til Politivedtægten. Denne blev vedtaget, og det hed saaledes: Paa Torvet ved Gadekjæret maa Handel finde Sted med fersk, røget og saltet Kjød og Flæsk, levende og slagtede Fjerkræture, alle Slags Sædevarer (Ax og Bælg), Kartofler, Smør, Æg, Ost og andre Landbrugsprodukter (dog ikke Hø, Halm og anden Fourage), Fisk og Sødyr og indenlandsk Vildt, alle Slags Træfrugter og Bær, Blomster, Havevæxter og Grøntsager, grønne Træer og Buske samt Juletræer og Riskoste. Adgangen til Torvet tilstedes Landboer, der fra Landet bringe Varer hertil, og Frederiksbergs samt undtagelsesvis Københavns Beboere. Hver Søgnedag er Torvedag. Torvetiden ender Kl. 2.

Der blev derefter indhentet kgl. Ordre til denne Torveordning, og Stiftamtet udfærdigede det vedtagne Tillæg til Politivedtægten, hvorefter Birkedommeren blev bemyndiget til at træffe de fornødne For-

PARTI AF SMALLEGADE SET IMOD VEST. 1952. (Fot. Jonals). Som Nr. 2 ligger Nr. 25, opført 1925 og lagt tilbage paa Grunden af Hensyn til Gadens paatænkte Udvidelse. Nabohuset Nr. 27 stammer fra det 18. Aarhundrede. Dets Gaardinteriør er vist foran Side 83.

anstaltninger, saa Torvet kunde tages i Brug, hvilket skulde ske til 1. November 1880. Tilstrømningen af Handlende var just ikke imponerende. I de første to Maaneder blev Torvet gennemsnitlig benyttet af 4 Handlende daglig. Det største Antal havde været 8, det mindste 2. Der forlyder ikke noget om, at den ene af disse undtagelsesvis var en Kjøbenhavnner!⁵²

★

Inden Opførelsen af den store røde Ejendom ud til Allégade nærmere omtales, skal lige nævnes et Byggeri af senere Dato i Smallegade. Paa Grunden Matr. Nr. 88, Gadenr. 25, laa indtil 1925 et ældre Hus, opført som det hedder »før Bygningsloven i Mur og Bindingsværk.«⁵³ Det var Meningen at lade det erstatte af en Nybygning, men da Ejeren i første Omgang ikke vilde gaa ind paa Kommunens Krav, om at der skulde være 9,42 Meters Afstand fra Facaden til Midten af Smalle-

NORDRE HJØRNE AF BREDEGADE – TIL VENSTRE – OG ALLEGADE O. 1895. (Fotografi). Billedet er sikkert taget, da de gamle Huse skulde nedrives, og den store røde Beboelsesejendom bygges, som ses paa Billedet overfor. Sammenlign Billederne foran Side 80-81.

gade, var han en Overgang betænkt paa at bygge det gamle Hus om. Enden blev dog, at Ejeren gav sig, og den nye Ejendom, som den gamle bygget i Mur og Bindingsværk ved Arkitekt Jens Jørgensen, stod færdig i 1927, som det vil ses tilbagerykket mellem de øvrige Huse i Gaden. Paa Baggrund af vor Viden om, at dette Hus vil faa en meget kort Levetid, kan man nok hævde, at man kunde have sparet de mange Forhandlinger.

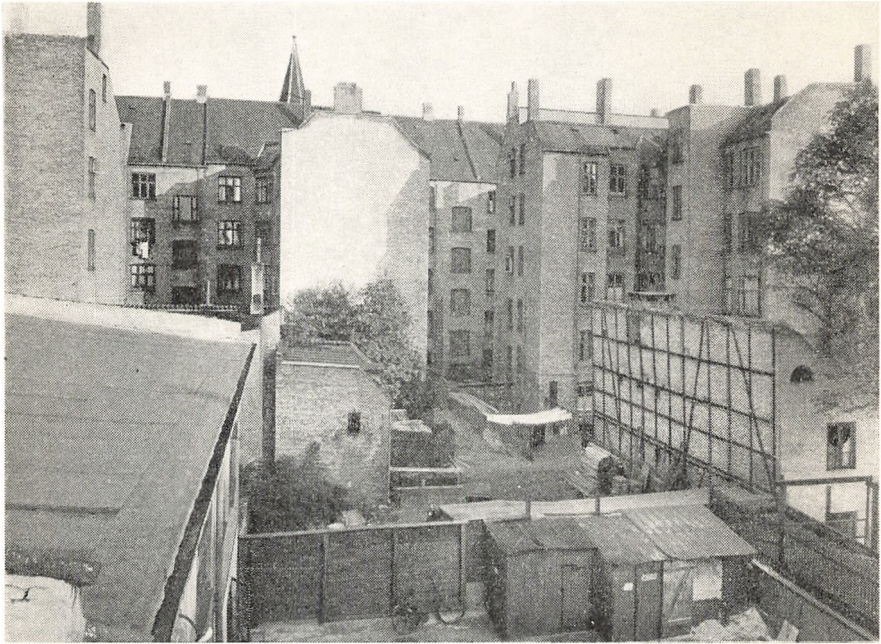
Hvad angaar Grundene ud imod Allégade, imellem Smalle- og Bredegade, vil det af det foran anførte forstaaes, at de paagældende Ejendomme havde hver to Matrikelnumre, nemlig deres eget og et for den Grund, som tidligere havde været Gadekær. Dette Forhold var imidlertid efterhaanden blevet reguleret. Det skete først med Hensyn til Ejendommen Matr. Nr. 4e og 123 a i 1877, og da J. Retwitz Aaret efter som Ejer af Naboejendommen Nr. 100, den saakaldte »hvide

HJØRNESTEDET BREDEGADE-SMALLEGADE SET FRA ALLEGADE 1941. (Fotografi). Det store Etagehus blev opført 1895 ved Arkitekterne Julius Bagger og F. T. E. Blichfeldt, men stod jo kun til 1941 og fik altsaa ikke saa lang Levetid som de mere skrøbelige Forgængere.

Svane«, tidligere Fattighuset, ønskede noget lignende gennemført for sit Vedkommende, kunde han henvise til det Aaret før skete.⁵⁴

Men han ønskede i det hele taget en Regulering af sine matrikulære Forhold. Hans Ejendoms Areal var ikke overensstemmende med, hvad der var anført i Matriklen og heller ikke Kortet passede, og det havde sin naturlige Grund i, hvad han meget rigtigt formodede, at Dele af Ejendommen »for maaske 50 Aar siden eller længere tilbage i Tiden paa en eller anden Maade var overgaaet til hosliggende Ejere.« Det var, som vi jo ved, sket i 1813, uden at der altsaa var blevet taget Hensyn til denne Udstykning i Matriklen, og først nu i 1878 blev Forholdet bragt i Orden, samtidig med at Nr. 100 og Nr. 124 blev sammenlagt,⁵⁵ Hvad angaar Matrikel Nr. 99, Hjørnegrunden mod Bredegade fandt en lignende Sammenlægning Sted et Par Aar senere, men med en noget anden Motivering. Ejeren Høker Mogensen fremhævede

UDSIGT OVER BAGGAARDE MELLEM SMALLEGADE, ALLEGADE OG BREDEGADE 1941. (Fotografi). I pudsig Modsætning til den høje Barriere i Baggrunden, Bagsiden af Etageejendommen mod Allégade, ligger det lille Halvtagshus til højre, et Lejhus fra 1700-Tallet. Smlgn. S. 128.

nemlig den Servitut, der hvilede paa Gadekærsgrundene, for hans Vedkommende Matrikelnr. 125, at det ikke maatte bebygges, men paa den anden Side kunde det ikke regnes med som ubebygget Areal, hvis han ønskede at bygge paa Nr. 99, naar de to Lodder ikke havde fælles Matrikelnummer. Det havde jo sin Betydning, fordi Bygningsloven foreskrev et vist Forhold imellem en Ejendoms bebyggede og ubebyggede Areal, og derefter rettede Retten til at bygge i Højden sig. Han fik da ogsaa sin Ansøgning bevilget.

Der forestod imidlertid en mere omfattende Omlægning af de matrikulære Forhold ved Allégade. 1895 havde et Konsortium bestaaende af Murermestrene N. P. Larsen og G. Larsen samt Snedkermester A. Nielsen erhvervet saavel Matr. Nr. 4 a – Hjørnegrunden mod Smallegade –, 4 e, 100 a og 99 – Hjørnegrunden mod Bredegade, og fik disse Grunde samlet under eet fælles Matrikelnummer 4 a. Dog kun for om-

GAARDINTERIØR FRA HJØRNE-
STEDET BREDEGADE 2A – Allé-
gade 31, 1941. (Fotografi).
Som den store røde Etage-
ejendom mod Allégade ud-
adtil adskilte sig fra de øv-
rige Etagehuse indenfor Tre-
kantområdet, blev dette ved
dens Opførelse ogsaa paa an-
den Maade beriget med et nyt
Islet, nemlig med skaktlig-
nende Baggaarde. Grunden
skulde udnyttes mest muligt
– Reversen af Medaljen.

gaende at begære dette udstykket i 6 Parceller med hvert sit Matrikelnummer. De havde nu heller ikke i første Omgang lagt Skjul paa denne Hensigt, idet de havde oplyst, at det var Hensigten at fjerne de bestaaende Bygninger paa de fire nævnte Grunde og derefter udparcellere Arealet i flere mindre Byggegrunde, hvis Grænser ikke vilde falde sammen med de bestaaende Skillelinjer.⁵⁶

De flere mindre Byggegrunde skulde dog paa sin Vis atter udgøre en Helhed, idet det var Meningen at opføre en større Beboelsesejendom, der spændte fra Smallegade til Bredegade og skulde fremtræde som eet Bygningsværk, men rigtignok bestaa af flere, særskilt matrikulerede Ejendomme, der hver for sig skulle bortsælges.

Den store Ejendom blev opført for Konsortiet ved Arkitekterne Julius Bagger og F. T. E. Blichfeldt, af hvilke den første aabenbart

stod for det Indre, den anden derimod for Facaden, som her under Hensyn til den fremtrædende Beliggenhed skulde have et monumentalt og tiltalende Præg. Der blev da ogsaa med Hensyn til Anbringelsen af Taarne og Karnapper dispenseret fra Bygningslovens almindelige Bestemmelser. En senere Tid har maaske nok lidt svært ved at forstaa, at Arkitekten heri havde handlet udfra »kunstneriske Grunde«, men heller ikke set med sin egen Tids Øjne var den store Bygning paa nogen Maade et arkitektonisk Mesterværk.

Opførelsen gav derimod Stødet til, at det bygningsfri Areal mellem Ejendommen og Allégade blev udnyttet paa en helt ny Maade. Der havde gennem længere Tid hersket Utilfredshed med den Tilstand, som herskede paa Terrænet, der tildels var udnyttet som Beværtningshave, og da Nybygningen blev projekteret, havde man fra Kommunalbestyrelsens Side befrygtet, at Forholdene vilde blive yderligere forværret, hvorfor man havde indledt Forhandlinger for at tilvejebringe, dels en passende ensartet Bebyggelse, dels et offentligt Anlæg paa de Forhaver, der hørte til Ejendommene. Det var lykkedes at erhverve det paagældende Omraade for en Pris af henved 40.000 Kr. og paa Budgettet for 1896-97 blev der opført et Beløb paa 16.000 til Udførelse af Haveanlægget.

Imidlertid havde en Kreds af Borgere paa Frederiksberg repræsenteret ved Bankdirektør A. Heide tilbudt at opstille en Broncestatue af Oehlenschläger i det nye Anlæg. Statuen skulde udføres af Billedhuggeren Julius Schultz, der blev taget med paa Raad ved Opstillingen og Udførelsen af Anlægget i det hele taget, idet Sagens æstetiske Behandling var overgivet til Udvalget for en heldig Bebyggelse af Kommunen.

Vejudvalgets Plan til Anlægget vakte nogen Modstand, da det blev behandlet i Kommunalbestyrelsens Møde den 24. August 1896. Urtekræmmer Juel-Bruun var især utilfreds og hævdede, at Pengene vilde være slet anvendt, Bygningen frembød intet kønt, Anlægget vilde virke trykket, der var ikke taget Skønhedshensyn, og han stillede Forslag om ikke at vedtage nogen Bevilling til Anlægget overhovedet! Heroverfor bemærkede Vexellerer Laurids Bing, at man hverken kunde rive Huset ned eller lade Pladsen ligge tom, og Vejudvalgets Indstilling blev vedtaget.⁵⁷

OEHLenschläGERS STATUE I ALLEGADE. (Fotografi). Statuen, udført af Billedhuggeren Julius Schultz og bekostet af en Række Frederiksbergborgere, blev 1897 opstillet i det kommunale Anlæg, som var skabt, hvor tidligere Gadekæret havde ligget.

Oehlschlägers Statue, der viser den unge Digter i Vandring paa det Frederiksberg, han elskede saa højt, blev afsløret den 24. Oktober det følgende Aar 1897. Kunde man paa een Maade næppe have givet Digterkongen en mere fornem og mere central Plads, saa kan det paa anden Vis siges, at den høje Karré ikke var nogen heldig Baggrund for Statuen. Den vilde passe bedre i mere romantisk idylliske Omgivelser, og da den vel næppe vil kunne bibeholde sin Plads foran det nye Raadhus, vil den maaske nu blive opstillet i et mere passende Milieu.⁵⁸

Med Opstillingen af Statuen og Fuldførelsen af den røde Kolosbygning var Udviklingen løbet til Ende, og det Bybillede skabt, som skulde blive Slutstenen paa den gamle Husmandsbebyggelse »paa Gaden« i Frederiksberg. For det nye Raadhus tæller næppe i denne Forbindelse. Det maa nærmest regnes som et Monument, om saa ogsaa et meget stateligt Monument for den gamle Bydel, som nu forsvinder. Men som Nystrøm har udtrykt det: »Smallegaden blev . . . anlagt, og da Bredegaden med sin gamle Bebyggelse blev opretholdt, fremkom det spidst udløbende Byparti, der er bevaret til vore Dage og maa betragtes som Frederiksbergs egentlige City. Det er derfor ingen daarlig Idé at placere Stadens Raadhus netop her.«

Tanken er forsaavidt ikke af nyere Dato, som den blev fremsat for mere end 50 Aar siden. I Kommunalbestyrelsens Møde den 30. August 1897 blev behandlet et Forslag om Nedsættelse af et Udvalg for Opførelsen af et nyt Raadhus.⁵⁹

Det var Fabrikant Charly Johnson, der var Forslagsstiller, men Idéen vandt ikke udelt Bifald. Navnlig gik Højesteretssagfører Asmusen imod og hævdede blandt andet det urimelige i at anvende over ½ Million Kroner til Opførelse af et Raadhus! Naar Bing havde villet opstille et nyt Raadhus som et Enhedsmærke, der vilde modvirke al Tale om Sammenslutning med København, kunde det herimod bemærkes, at det samme havde man sagt – om ikke netop i Møderne, saa dog udenfor – da det første Raadhus blev opført.

Viceformanden, Overretssagfører Carl Meyer paapegede, at Kommunens Indbyggertal ganske vist siden 1870 var tiltaget fra ca. 16.000 til ca. 60.000, men betvivlede, at denne Udvikling vilde fortsætte. Der var en Tendens i Befolkningen baade i København og paa Frederiksberg til at flytte ud i Nabokommunerne.

Endelig beklagede Bing, hvad der her har størst Interesse, at den forrige Kommunalbestyrelse havde solgt Grundene – Forhaverne – mellem Smallegade og Bredegade med et Tab af ca. 40.000 Kr. Havde man beholdt disse Grunde, saa havde man sparet dette Beløb og tilmed haft en udmærket Grund til et nyt Raadhus.

Vexellerer Bing har saaledes vistnok Æren af for første Gang at have peget paa det Sted, hvor Frederiksberg nye Raadhus skulde ligge, da Planerne endelig blev til Virkelighed. Vel blev et Udvalg til Behandling af Spørgsmaalet virkelig nedsat i 1897 – med 6 Stemmer imod 4 – men alligevel løb Sagen dengang ud i Sandet.⁹⁰ Og Bing kunde jo ikke saa godt vide, at da det nye Raadhus endelig krævede sin Plads, kunde det ikke nøjes med at indtage et saa beskedent Areal som Gadekærrets tidligere Grund, men at det skulde give Anledning til en Saneering af den gamle Bykerne.

DE ENKELTE EJENDOMME

DET foregaaende Afsnit er det søgt at fremdrage de vigtigste Træk af den Udvikling, som førte til Tilblivelsen af det Led i det frederiksbergske Bybillede, som nu maa forsvinde til Fordel for det nye Raadhus med tilstødende Raadhushave.

I det følgende skal der saavidt muligt gøres Rede for de enkelte Ejendomme og deres Ejere igennem ca. halvandet Hundrede Aar, idet der tillige skal fremdrages enkelte Træk af Ejendommenes Tilstand til forskellige Tider, det være sig deres skiftende Omfang eller Bebyggelse.

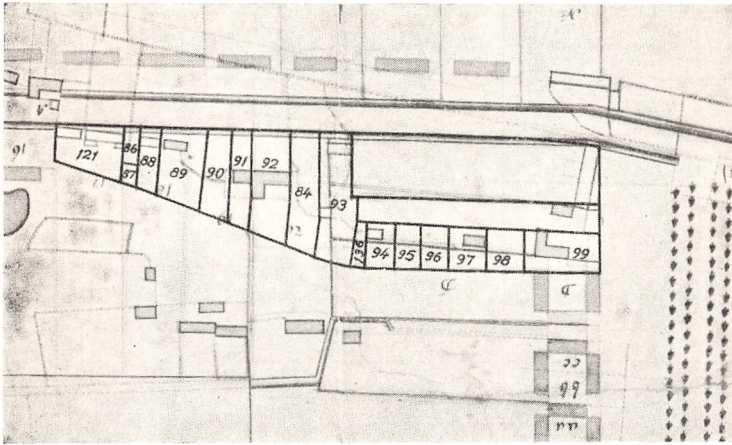
Det er forbundet med adskillige Vanskeligheder at opstille en komplet Ejerliste for de respektive Ejendomme. Nystrøm¹ har nærmere redegjort for disse Vanskeligheder, der blandt andet ytrer sig ved, at man i ældre Tid ikke var meget tilbøjelig til at anvende de Matrikelnumre, der trods alt eksisterede, i hvert Tilfælde, naar man regner Numrene i Krigsjordebogen fra 1718 for saadanne.

Endnu en Vanskelighed er, at det især i ældre Tid hyppigt skete, at man ikke lod sine Adkomster tinglyse, og en anden, at man paa Grund af den foran omtalte særlige Omstændighed, at de Frederiksberg »Husmænd« var fritaget fra at tage Fæste paa deres Ejendomme, ikke kan gaa til Rytterdistriktsregnskaberne for at finde de skiftende Ejere. Den eneste Vej til at opnaa størst mulig Fuldstændighed vil være en gennemført Registrering af det samlede Frederiksbergske Skødemateriale, som det er overleveret i Tingbøgerne eller Skøde- og Panteprotokollerne, men en saadan Registrering har det ligget udenfor Rammerne at foretage i denne Forbindelse, hvor det kun drejer sig om at klarlægge Ejerskifterne for et begrænset Antal af Byens Ejendomme.

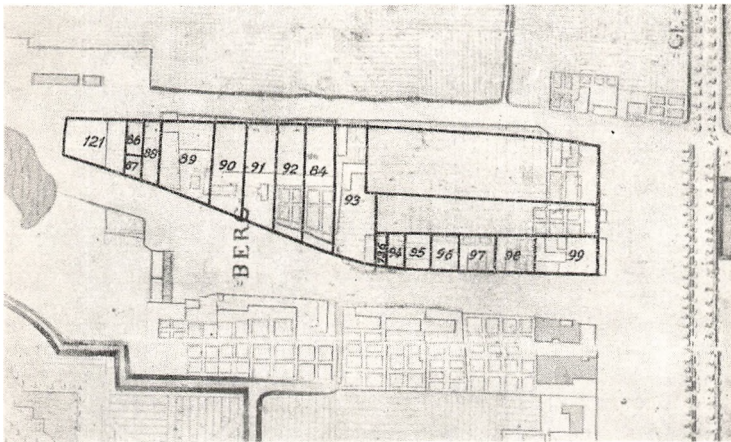
Endnu maa det understreges, at der før det nu anvendte Matrikelkort, som blev udarbejdet i 1811, mangler paalideligt Kortmateriale, og selvom adskillige, ja vel de fleste af de her behandlede Ejendomme har beholdt deres oprindelige Omfang fra den her behandlede Perodes Begyndelse, er andre udparcelleret og maaske atter sammenlagt, uden at det har været muligt altid at identificere de forskellige Opgivelser og faa dem til at passe sammen.

Paa Grund af den omtalte Utilbøjelighed til i ældre Tid at lade Skøderne tinglæse, vil det formodentlig være omsonst at prøve paa at opstille Ejerlister helt tilbage til Byens Grundlæggelse i 1697-1702. I de følgende Enkeltbeskrivelser begyndes derfor med Opgivelserne i Krigs-Jordebogen af 1718, og det er søgt at nævne samtlige Ejere fra dette Tidspunkt og indtil ind i det 19. Aarhundredes første Halvdel, efter hvilken Tid det gamle Bybillede ændres ved Deling og Nybebyggelse af de fleste af de omhandlede Grunde. For disse Udparcelleringer og den paafølgende Bebyggelse er der søgt gjort Rede, men det vil af det foran udviklede forstaaes, at Fremstillingen maa ledsages af et S. E. & O., med Forbehold af Fejltagelser og Udeladelser.

Det er anset for det mest praktiske at lade de sidst gældende Matrikelnumre danne Rammen om de respektive Enkeltbeskrivelser. I adskillige Tilfælde falder

UDSNIT AF PLAN OVER FREDERIKSBERG 1697 (Smlgn. foran Side 69). De sidst gældende Matrikelskel er, idet der ikke er taget Hensyn til Udstykningen af de enkelte Hovednumre, indtegnet paa den gamle Plan, saaledes, at man ser den daværende ret sparsomme Bebyggelse placeret indenfor de senere Skel. De paasatte Tal betegner de enkelte Ejendomme, som de er behandlet hver for sig i det følgende. Nr. 100 og Nr. 4 er de to store Grunde.

UDSNIT AF PLAN OVER FREDERIKSBERG O. 1750 (Smlgn. foran Side 77). Nyere Matrikelskel indtegnet som paa Planen ovenfor. Man ser, at der siden 1697 har fundet en Udstykning Sted, saaledes at Skellene paa Planen i det hele og store falder sammen med de senere Matrikelskel. Enkelte Bygninger genkendes fra den ældre Plan, ogsaa en Del af Rækkehuslængen paa 90-91-92-84 b. Der er indtaget Jord af Bredegade til Havegrunde.

de gamle Ejendomme sammen med disse, saaledes som det ogsaa fremgaar af Bemærkningerne til de paa foregaaende Side gengivne Kort.

I Overensstemmelse med KrigsJORdebogen af 1718 begyndes der med dennes Nr. 14, nu Matrikelnr. 121.

Matrikelnr. 121: Smallegade 27 A, 29 A-B, Bredegade 32.

Ejendommen svarer til de i KrigsJORdebogen 1718 opførte Numre 14 og 15, der først 1765 blev lagt sammen til en, og endda en Overgang igen var to adskilte Ejendomme.

Hvad angaar Nr. 14, saa var den 1718 tilskrevet Matias Væver, identisk med *Mathias Fritsche*, som er omtalt foran Side 79. Hans Enke besad Stedet, til det i 1763 kom paa Tvangsauktion – Panthaverne var J. P. Verhagen og Philibert Bonfils – og blev købt af *Anders Hansen Smed*, der gav de samme Panthavere en Prioritet paa 100 Rigsdaler. Anders Hansen solgte 1768 til den københavnske Høker *Peter Malmroes*. Det var da en langt mere anselig Ejendom forsikret for 1200 Rigsdaler, ganske vist med Bygninger af Bindingsværk med Straatag, men i hvert Tilfælde med en paneleret og malet Stue. Malmroes lod ikke desto mindre opføre nye Bygninger ud til Gammel Kongevej (o: Smallegade), og endnu inden Byggeriet var fuldført, lod han i 1770 Stedet gaa til Auktion. Køberen blev en anden københavnsk Næringsdrivende, Brændevinsbrænder *Søren Hansen Fjellerup*, der 1768 havde købt Nabohuset (se nedenfor), og han lod i 1783 begge Ejendomme gaa til Auktion. Præsten ved Vajsenhuset Bendix Krøll fik Hammerslag for sit Bud paa 1224 Rigsdaler, men optraadte som Kommissionær for sin Chef, Direktøren over Vajsenhuset, Biskop *Poul Egede* og for Lægen paa Anstalten, Dr. med. *Joh. Henr. Schönheider*. De to Købere betalte hver Halvdelen af Købesummen og overtog hver en af de gamle Ejendomme: Biskoppen Nr. 14 og Lægen Nr. 15.

Poul Egede var Søn af Grønlands Apostel Hans Egede og havde tilbragt en Snes Aar paa Grønland, inden han paa Grund af en Øjensygdом maatte vende tilbage her til Landet, hvor han fra 1779 bar Titel af Biskop for Grønland. Han er særlig kendt for sine Oversættelsesarbejder – bl. a. det nye Testamente paa Grønlandsk – og sine Skrifter om Missionsarbejdet paa Grønland.

Efter hans Død 1789 sad Enken *Christiane f. Thestrup* med Lyststedet paa Frederiksberg. Det var nu en ganske herskabelig Bolig med en Hovedbygning paa 12 Fag, en Etage høj med gennemgaaende bred Kvist over de fire Fag, og af Bindingsværk med Tegltag. Det noteres i Brandpolitien, at der paa Kvisten var to »Sale«, og i den ene af disse en Alkove med Halvdøre, ligesom Værelserne var udstyret med betrukne Tapeter og paa anden Maade smukt indrettet. Bispinden testamenterede Ejendommen til Infanterikaptajn *Hans Lemming Bildsøe*, der overtog den efter hendes Død i 1795, men maatte skille sig af med den, da han blev Toldforvalter i Holtenau ved Eiderkanalens Munding. Køberen blev Komite-

ret i Generaltoldkammeret *Frederik Stoud*, der fik Skøde i 1802, og som 1810 ogsaa erhvervede Nr. 15. Hans Enke overtog begge Steder i 1844.²

Hvad angaar Naboejendommen, Krigsjordebogens Nr. 15, saa var den 1718 tilskrevet »*Ouscher*« *Pedersen*, hvis Enke *Bodil Clausdatter* i 1721 overdrog sit »lidet Hus« til Væveren *Jakob Holman*. Huset var da, som ogsaa nævnt i Jordebogen, paa 5 Fag, og kostede 60 Slettedaler. Det havde samme Størrelse, men dertil en Udbygning af to Fag til den nordre Side, da Holmans Enke *Maria* 1749 udstedte en Panteobligation i Ejendommen. Hun ægtede siden sin Mands Kollega i Haandværket Linnedvæver *Daniel Storch*, der havde bygget et nyt Hus, to Etager højt med Kvist og Bræddegulve i Stuerne, da han efter hendes Død i 1768 solgte Huset til *Søren Hansen Fjellerup*, som omtrent samtidig købte Naboejendommen imod Vest. 1783 blev Stedet som foran nævnt købt af Dr. *Schönheider*, der imidlertid det samme Aar solgte det til Justitsraad *Georg Høst*, Sekretær i Departementet for de udenrigske Affairer. Han afhændede det allerede det følgende Aar til Justitssekretær i Københavns Hof- og Stadsret *Frederik Horn*, fra hvem det i 1790 kom til velædle Madame *Christine Amalie Lund*, og det var hende, der i 1810 gav *Fr. Stoud* Skøde.³

Den samlede Ejendom blev i 1868, da *J. Schäffer* var Ejer, udparcelleret, idet to Parceller 121 b og c agtedes solgt til Bebyggelse. Paa Hovedparcellen 121 a blev som allerede foran nævnt opført en ny Beboelsesejendom i 1879, efter at en Parcel var fraskilt som 121 d. Paa Nr. 121 d blev der 1898 bygget et 2 Etages Hus med Butikker i Stuen og Kvist i Taget efter Tegning af Arkitekt Lampe. Ogsaa de to andre Parceller blev bebygget med Etagehuse, henholdsvis 1868 og 1886.⁴

Matrikelnr. 86: Smallegade 27.

Ejendommen var oprindeligt tillige med Nr. 87 én samlet Ejendom, i Krigsjordebogen 1718 under Nr. 16 tilskrevet *Jens Christensen*, der da havde 4 Fag Hus. Han skødede 1731 Huset til *Rasmus Jørgensen*, hvis Enke i 1761 for 81 Rigsdaler solgte det til *Jørgen Nielsen Dahl*. Det beskrives nu som paa kun tre Fag med klinede Vægge og Halmtag. Dahl, der var Skrædder, solgte atter i 1768 til Slagter *Ole Jakobsen Koldsen*, der maatte give 120 Daler for Huset, som stadig havde samme ydmyge Størrelse, idet dog Væggene nu dels var klinet, dels muret, og der fandtes en indmuret Kobberkedel, som kunde tage $\frac{1}{2}$ Tønde. Huset var paa det Tidspunkt brandassureret for 200 Rigsdaler. *Ole Koldsens* Efterfølger var fra 1780 *Anders Larsen*, hvis Enke siden kom i Ægteskab med Tømmermand ved Holmen *Gottlieb Johannes Sølvér*, der 1797 afhændede Huset til Snedkermester *Adam Mundrop* – det var stadig paa tre Fag nu med en udbygget »Lude« mod Sønder – for 190 Rigsdaler, 20 Rigsdaler mere end Forsikringssummen. 1803 fik Kommissionær *Johan Frederik Slot* i København, der solgte med Fuldmagt fra *Mundrop*, 180 Rigsdaler for det Hus »i Frederiksberg Smallegade, som *Adam Mundrop* tidligere havde« af Købmand *Levin Marcus Kalisch*, der lidt før havde købt Nabo-

ejendommen. Kalisch' Sønner med Fuldmagt fra Faderen, »der paa Grund af Alderdom og Svaghed« ikke kunde varetage sine Forretninger, afhændede 1810 Huset, som nu benævnes et Lyststed, til Jomfru *Christiane Bringe* for en Købesum af 2400 Rigsdaler. Hendes Efterfølger Kaptajn og Brygger *Erik Møller* i København gav kun 1000, da han købte det tre Aar efter.

De følgende Ejere var Etatsraad, senere Konferensraad *Peter Møller* fra 1820 og cand. juris *Johs. Heinrich Tauber* fra 1829.⁵ Indenfor dette Matrikelnumers Grænser maa ogsaa søges et Hus, som den førnævnte *Jorgen Nielsen Dahl* ligeledes ejede, nemlig »et Hus paa samme Plads, som han har tilkøbt sig ud til den anden Gade (c: Smallegade)«, og som han havde faaet Skøde paa i 1764 af *Katrine Hansdatter*. Dette Hus solgte Dahl ikke til Ole Koldsen, men det synes at være det, som i 1768 tilhørte *Christian Rothenberg*, der da overdrog det til Skomager *Frederik Hansen*. Begge nævnes i hvert Fald med det samme Tilliggende 13 × 37 Alen og med en 4 Fags Bygning. Det Skøde, ved hvilket det maa være overgaaet til en senere Ejer af Matrikelnr. 86, er imidlertid ikke kommet for Dagen.⁶

Matrikelnr. 87: Bredegade 28.

Ejendommen har som nævnt oprindelig hørt sammen med Matrikelnr. 86 som KrigsJORDEBOGENS Nr. 16. Det vides ikke, hvornaar den er skilt fra, men den blev 1746 som et Hus med tilhørende Kaalhave fra *Dorte Poulsdatters* Dødsbo paa Auktion afhændet til *Anders Evertsen*, Materialkusk hos Slotsforvalteren paa Frederiksberg. Købesummen var 93 Rigsdaler Courant. 1754, da baade *Anders Evertsen* og hans Enke *Maren Klausdatter* var døde, kom Stedet atter under Hammeren og tilfaldt *Hans Svendsen* som den højstbydende med 114 Rigsdaler. Da han 1759 solgte til »velagte« *Peter Frey*, beskrives Ejendommen som værende paa 6 Fag Stuehus »med videre dertil hørende Bygninger« og tvende Kakkellovne, men ved det følgende Ejerskifte, allerede i 1761, var der opført et nyt Hus paa 7 Fag, ganske vist af Bindingsværk men med Tegltag. 4 Fag af det gamle Hus stod fremdeles, og der var gammelt Tømmer til to Fag, som ellers skulde bygges fra ny. Køberen var Skomager *Frederik Hansen*, hos hvem der i 1773 blev gjort Udlæg af Panthaveren *Peter Malmroes*, som fik Huset tilslaaet for Vurderingssummen 180 Rigsdaler, men fra hvem det 1776 atter kom paa Auktion og købt af Murermester *Hans Eigtved*, der 1788 skødede det til den allerede omtalte velædle *Madam Christine Amalie Lund*, som to Aar før havde opnaaet Separationsbevilling. Hun opholdt sig da paa Frederiksberg og havde i en Del Aar allerede levet adskilt fra Manden, en bedragerisk Kasserer ved Navn *Jokum Lund* »formedelst hans onde Forhold mod hende, og i den Tid uden nogen Hjælp af ham har opdraget deres 2de samavlede Børn, samt ved Venners Hjælp erhvervet sig et lidet Indbo, som hun nu frygter hendes Mands Kreditorer skal angribe, da han er Arrestant.« *Madam Lund* solgte 1794 Nr. 16 til Brændevinsbrænder i København *Anders Andersen Sødring*, bl. a. med den Betingelse, at »saalænge Hr. Sødring ikke opbygger eller gør nogen Forandring ved

FØRHUS OG SIDEHUS SMALLEGADE 25 (MATRIKELNR. 88) 1924. (Fotografi). Dette Gaaardinteriør har været typisk for Kvartere-
rets Bebyggelse i det 18. Aarhundrede, men selvfølgelig har
det ikke altid været indeknebet mellem høje Huse.

ommeldte Sted, maa jeg beholde Udsigten af disse Vinduer, som vender ud til samme, dog med de Vilkaar, at der ikke noget deraf skal udcastes, som kan være Hr. Sødring til Skade i nogen Maader; derimod tillader jeg, at saalænge jeg og Hr. Sødring er Ejer af Stederne, maa han paa egen Bekostning lade gøre en Laage ind til mit Hus for at hente sit fornødne Vand.« Sødring solgte i 1803 for 700 Rigsdaler Ejendommen til Ejeren af Nabohuset, Købmand *Levin Marcus Kalisch*, som atter i 1808 afhændede det for 800 til Brygger i København *Mathias Casse*. Stedets Grænser blev da nærmere fastsat, og Opsætningen af et Plankeværk aftalt, mens Kalisch ikke kunde give Køberen nogen Ret til at hente Vand hos Naboen *Christine Amalie Lund*.

Casses Efterfølger var fra 1809 *Johan Christopher Voigt* og dennes igen fra 1821 *J. P. Jørgensen*.⁷

Matrikelnr. 88: Smallegade 25, Bredegade 28.

Ejendommen var i Krigsjordebogen 1718 under Nr. 17 tilskrevet *Søren Madsen*, en af de foran nævnte frederiksbergske Vævere. De følgende Ejere kendes ikke, før Skomager *Frederik Hansen* i 1768 tilskødede *Jørgen Madsen Lykke* Huset, som siden paa en Tvangsauktion i 1779 med Haveplads blev udlagt til Panthaveren *Jens Christensen Brochmann*, Indvaaner i København, for 500 Rigsdaler. Han lod imidlertid Skødet udstede til Svigersønnen Chirurgus Seigneur *Frederik Christian*

Michelsen. Bygningerne, i 1718 4 Fag, beskrives nu som Vaaningshus til Gaden, ét »Stokbindingsværk« med murede Tavlg og teglhængt Tag. Desuden var der et Baghus, ligeledes ét »Stokbindingsværk«, med Straatag, der dog havde Rygning og Tagskæg af Tegl. I de to Huse var der 4 Bilæggerovne, formodentlig et Vidnesbyrd om, at det drejede sig om Huse, der blev lejet ud. I Gaarden var der endelig et Sidehus af Tømmer og Brædder, indrettet til Fæ- og Slagtehus. Købesummen var 1500 Daler.

Kirurgen havde øjensynligt ikke Heldet mere med sig end Forgængeren i Besiddelsen, for Huset blev 1788 udlagt til Panthaveren Prokurator *Palle*, der overdrog det til *Peder Bostrup*, Informator ved den Skole, »de 32 Mænd« havde oprettet inde i Byen. Bostrup solgte atter Huset i 1799 til Overskærer *Johan Jakob Kramer* eller *Kræmer*. Fra Købet var dog undtaget »den Indretning af Butik og Hylder m. v., som Seigneur Thehandler Johan Gielff i Stuen haver anbragt og er ham tilhørende.« Enken *Cathrine* sad med Ejendommen i 1811, men overtog den først formelt i 1823. Samtidig solgte hun en Del af den til *Søren Mouritsen*, nemlig det Hus ud imod Bredegade i hvilket der dengang i henvend 50 Aar havde været Traktørsted. Dette Hus havde i tidligere Tid været en selvstændig Ejendom, som paa et eller andet Tidspunkt, i hvert Fald 1750, var skilt ud fra Nr. 17, og i 1770erne tilhørte *Jens Pedersen*, der i 1777 gav sin Svoger Engelbrecht Hansen en Prioritet i Huset paa 33 Rigsdaler. Og for dette Beløb plus endnu 2 Mark overdrog Jens Pedersens Enke *Karen Hansdatter* i 1784 Stedet til *Engelbrecht Hansen* – se Matrikelnr. 89 – og dennes Enke *Anne Margrethe* solgte det Aaret efter til Svigersønnen *Johan Frederik Borgemester*, som endelig i 1793 afhændede det til nys nævnte *Peder Bostrup*, forud Ejer af den sydlige Del af Nr. 17. *Cathrine Kramer* beholdt Bygningen imod Smallegade.⁸ Tilrods for denne Handel blev de to særskilte Ejendomme opført under samme Matrikelnummer helt til 1887, da de daværende Ejere ønskede at faa Forholdet reguleret. Det var paa det Tidspunkt *J. Jeppesen*, der ejede Grunden mod Smallegade og *S. Mouritsen*, der besad den imod Bredegade. De udtalte Ønsket om, at den førstnævnte Grund maatte beholde Matrikelnummeret 88, men den sydlige tillægges et helt nyt Nummer. De fik deres Ønske opfyldt, men det nye Nr. 133 bestod kun et Par Aar. Allerede i 1889 lod *J. Mouritsen* opføre en 2 Etages Beboelsesbygning paa baade Nr. 133 og det tilstødende Nr. 87, og den sammenlagte Ejendom fik det sidstnævnte Nummer.⁹

Paa Matrikelnr. 88 var det, at det før omtalte Hus – jvfr. Side 95 – blev opført i 1925.¹⁰

Matrikelnr. 89: Smallegade 23, Bredegade 26.

Ejendommen har, efter hvad der fremgaar af Kortet fra 1750 – se foran Side 105 – oprindeligt omfattet to Numre i Krigsjørdebogen 1718, nemlig 18 og 19 tilskrevet henholdsvis *Frederik Væver* og *Peder Jonsen*. Den første havde et Hus paa 5, den anden et paa 11 Fag.

BREDEGADE 28 INDEN NEDRIVNINGEN 1889. (Fot. Barby). Saa uanselige har i hvert Fald Kvarterets Etetages Huse været i ældre Tid. I Huset, som stammede fra sidste Halvdel af 1700 Tallet, var der længe Traktørsted, siden Urtekramforretning.

Men den er forøvrigt en af de Ejendomme, hvis Ejerforhold det er vanskeligt at faa Rede paa, fordi den gennem Tiderne har været delt i endnu flere mindre Ejendomme, der først sent blev samlet til én.

Manden, som samlede de forskellige Smaaejendomme paa én Haand var Værtshusholder *Johan Henrik Jensen*, men det var hans Forgænger saavel i Ægteskabet som i Besiddelsen af de fleste af disse Huse, Engelbrecht Hansen, der havde lagt Grundvolden.

Hvad angaar først Nr. 18 saa fik *Engelbrecht Hansen* i 1784 Skøde fra *Anna Marie Henriksdatter*, der med Samtykke af sin Fæstemand Peter Sørensen overdrog Engelbrecht Hansen det Hus, som hendes salig Fader *Henrik Olsen Gørtler* i 1781 havde overdraget hendes første afdøde Mand *Mikkel Christensen*. Det var paa kun 4 Fag med en enkelt Kakkelovn.

Johan Henrik Jensen blev direkte Ejer af en anden Del af Nr. 18, et Hus paa kun 2 Fag »begge med Loft over«, som der staar i Skødet. Dette Hus var 1742 erhvervet af *Hans Eriksen*, 1784 af denne solgt til *Henrik Hansen*, som atter samme Aar skødede Huset til *Jens Asmussen Plejel*, Rebslager paa Frederiksberg. Det var

GAARDINTERIØR FRA BREDEGADE 26 1952 (Fot. Jonals). Træet er en meget gammel Naur med saa mange Aar paa Bagen, at den sikkert har set de gamle Huse 22-23-26, som nu er Gadens ældste, rejse sig. De er afbildet i dette Tidsskrift I S. 85 ff.

ham, der i 1788 overdrog Huset til Johan Henrik Jensen formedelst en Købesum af 30 Rigsdaler.¹¹

For Nr. 19's Vedkommende har man en mere fuldstændig Ejerliste. Den i Jordebogen nævnte *Peder Jonsen* solgte i 1726 sit Hus – i Overensstemmelse med Indførslen paa »7 Væggerum« til velagtede unge *Karl Peiter Peitersen*, Væver, der betalte 140 Slettedaler. Han nævnes som Gaardmand, da han i 1740 for 200 Rigsdaler afhændede Ejendommen til ogsaa en Væver, *Jørgen Løsekrug* eller som det ogsaa hed *Løskrudt!* Der var nu to Bygninger paa henholdsvis 8 og 6 Fag paa Stedet, et Forhold, der imidlertid ikke synes at stemme overens med Beskrivelsen

GAARDFACADER SET FRA BREDEGADE 26 IMOD ØST 1952. (Fot. Jonals). Det er Bagsiderne af Bydelens ældste Huse, man ser paa Billedet, stilfærdigt ensformige Husfacader, som de byggedes i Klassicismens Tid, omkring forrige Aarhundredskifte.

fra den næste Handel med Ejendommen, som fandt Sted i 1771, da Jørgen Løskrudt var død og Ejendommen sat til Tvangsauktion af de to fra lignende Situationer kendte Herrer, Svogrene Philibert Bonfils og Verhagen. Huset siges da kun at være paa 7 Fag i en Dybde af 3 Fag med klinede Vægge og Straatag, men 2 Kakkelovne, altsaa i al Beskedenhed et Lejehus. Panthaverne blev højstbydende for 51 Rigsdaler, men de bød for den afdødes Datter *Marie Christine Løskrudt* og hendes Mand *Conrad Lydge* eller *Lytken*, der maatte give dem en Obligation i Huset paa 98 Rigsdaler! Lydge beholdt Huset til 1782, da han gav *Engelbrecht Hansen* Skøde for – 35 Rigsdaler!¹²

Engelbrecht Hansen var i Forvejen ogsaa i Besiddelse af en Naboejendom, hvis Omfang beskrives i en Obligation, han i 1778 udstedte. Han havde for det første i 1764 købt *Peder Nielsen Vægters Hus*. Det synes før i Tiden at have tilhørt *Christen Ibsen* og var 1757 blevet solgt til *Peder Nielsen*. Han havde skyldt Penge i det, hele 400 Rigsdaler, til Falkonermesteren *Henrik Verhagen*, som formodentlig har beordret ham til at sælge det, og det var det just nævnte Firma *Bonfils og Verhagen*, som i 1764 lod *Peder Vægters Hus* gaa til Auktion. Der var to Bygninger paa Stedet, den ene »med Enden i Sønder og Nør« paa 5 Fag, behængt med blaa Tagsten og for Enden af samme Hus en anden Længde paa 6 Fag. 6 Kakkellovne røber Karakteren af Ejendommen.

Den anden Del af Engelbrecht Hansens nævnte Ejendom, bestod af 3 Bygninger ved føranførte ud til Gammel Kongevej. De var opbyggt paa en Plads, som han havde købt af *Jørgen Løskrudt* i dennes levende Live, nemlig et lidet Stykke Jordsmon, som han havde betalt med 23 Rigsdaler og to Mark i 1762. Det var kun paa 25 Alen i Bredden og 16 i Længden, saa det er ikke let at forstaa, hvordan der kunde staa tre Bygninger paa det »den ene mod Østen paa 6 Fag, den anden mod Norden ud til Gammel Kongevej paa 4 Fag og den tredie i vestre Side paa 6 Fag« med ialt 5 Jernkakkellovne.¹³

Men Engelbrecht Hansen blev i 1778 Ejer af endnu et Hus, nemlig ved Skøde fra Prokurator *Bendtz*, der imidlertid var Kurator i Boet efter *Madame Oberkampff*. Dette Hus var 1770 af *Anders Gundersen* blevet tilskødet Svigersønnen Tømmermester *Hans Just Lorentzen* og blev da beskrevet som værende paa 10 Fag, én Etage højt og med Straatag. Til det sluttede sig dog et lidet ny opbyggt Hus paa tre Fag, ligeledes én Etage højt men teglhængt, og indrettet med Køkken, Spisekammer og Loft. Købesummen var 410 Rigsdaler, og Køberen udstedte et Pantebrev paa kun 10 Rigsdaler mindre end dette Beløb til *Madame Anna Magdalene Oberkampff*, efter hvis Død der altsaa blev gjort Udlæg i Pantet.¹⁴

Af disse Engelbrecht Hansens Huse blev den førnævnte *Johan Henrik Jensen* ogsaa Ejer, idet han ægtede hans efterladte Enke *Anne Margrethe*. Sandsynligvis har hun endda bragt ham endnu et Hus, idet *Jørgen Løskrudt* i 1745 havde solgt et Sted til *Hans Olsen*, der stadig nævnes her i Nabolaget, men hvis Skøde til Engelbrecht Hansen ikke er kommet for Dagen. Det stemmer jo ogsaa meget vel med det før omtalte Forhold, at der kun var én Bygning paa *Jørgen Løskrudts* Sted efter hans Død, men tidligere to.¹⁵

Jordebogens Nr. 19 har i det hele taget været Genstand for en ret gennemført Udparcellering, velsagtens foretaget af *Jørgen Løskrudt*, idet de sidstnævnte Ejendomme alle grænsede op til Nr. 20.

Alle disse Smaaejendomme tilsammen – som de mange Kakkellovne synes at røbe: en rigt befolket Samling Hytter – har da udgjort de tidligere Numre 18-19 i Jordebogen og er atter identiske med det senere Matrikelnr. 89.

Johan Henrik Jensen gjorde sig fortjent ved at opføre et nyt Forhus paa den samlede Ejendom, et Hus ud imod *Bredegade*, der spænder fra den ene Grænse

af Ejendommen til den anden. Det ligger der nemlig endnu som Bredegade 26, et af de tre gamle Huse paa Trekantomraadet, som man med et vist Vemod vil se overgivet til den kommende Ødelæggelse. Noget særligt fremragende arkitektonisk Mesterværk er hverken dette Hus eller de to følgende i Gadebilledet, jævne solide Borgerhuse fra Tiden omkring Aar 1800. Johan Henrik Jensen havde gode Grunde til at bygge det nye Hus, for den tidligere Hovedbygning var brændt i 1794. Men forresten er Huset, som blev opført i 1795, omtalt andetsteds,¹⁶ saa det skal her ikke nærmere beskrives. Blot skal det nævnes, at den kraftige Midterfronon, det kvistlignende Parti paa Facaden, skyldes den følgende Ejer, Urtekræmmer i København *Hans Adolph Høegh*, der fik Skøde i 1808. Han gav Bygningen den nævnte Tilføjelse, lige som han vistnok ogsaa lod det nyindrettede indvendigt med »panelerede og med Limfarve sirlig malede Værelser«, »en sirlig Trappe til anden Etage«, ja i Loftsetagen ikke mindre end otte »forskellige gibsede Værelser«.¹⁷

Urtekræmmer Høegh blev i Besiddelsen efterfulgt af Mægler *Hans Hendrik Eskildsen* fra 1830 og denne atter af Traadfabrikant *B. C. Thøgersen* fra 1850. Hans Eftermand var fra 1854 *Hans Martin Gyldenfeldt*.¹⁸

Ejendommen undgik ikke at dele Skæbne med Nabolodderne. Den blev delt igen i 1872 efter Begæring af Ejeren Entreprenør *Christian Nielsen* og paa den fraskilte Parcel, Matrikelnr. 89 b, blev bygget det endnu staaende to Etagers Beboelseshus.¹⁹ Det kom ikke til at spænde over hele Grundens Gadefacade, men længst mod Øst ligger den Dag i Dag et mindre to Etages Hus med Gavlen mod Gaden, ja springer endda et Stykke frem i denne. Denne gamle Bygning synes meget vel at kunne være identisk med Peder Nielsen Vægters Hus »med Enden i Sønder og Nør«, som nævnes foregaaende Side.

Matrikelnr. 90: Smallegade 21, Bredegade 24.

Huset Nr. 20 var i KrigsJORDEBOGEN 1718 tilskrevet *Hendrik Johansen* eller *Johansen*, atter en af de foran omtalte Vævere, som havde det endnu i 1726, og det var et af de større Huse i Byen, nemlig paa 11 Fag. Det blev imidlertid delt i 1743, af den daværende Ejer *Em. Christiansdatter*, som da overdrog Halvdelen af sit Hus, nemlig 5 Fag, hvori en Jernbilæggerovn, med et noget uregelmæssigt, nærmere beskrevet Grundstykke til *Hans Andersen* for 100 Slettedaler »klingende Mønt«. 1750, da det atter skiftede Ejere, siges det at have »fri Stolpe til begge Sider«, hvilket betegner det som Led i et Rækkchus, sandsynligvis den lange Længe, som Kortet fra ca. 1750 viser. Det blev som sædvanlig overdraget med alt mur- og nagelfast, men tillige »med de plantede Kaal i begge Haver«. Det var altsaa en Realitet, naar man sagde, at de Frederiksberg Husmænd havde hver en Kaallhave. Køberen var Tømmermand *Jens Erentsen*, der efter blot to Aars Forløb atter solgte Huset til Væver *Hans Adam Christiansen*, som beholdt det til 1783, da han for en Købesum af 600 Rigsdaler overdrog det til *Herman Nielsen*. Der stod nu to »Læng-

der« paa Stedet, tilsammen paa 17 Fag, den ene i Øst-Vest, den anden i Syd-Nord og det siges, at Haven laa ud mod den saakaldte smalle Gade.

Ejendommen skiftede i de følgende Aar hyppigt Ejer. Den kom paa Tvangsauktion i 1788 og blev for 201 Rigsdaler tilstaaet Drejermester *Andreas Weil*, som imidlertid lod Skødet udstede til Hjulmand *Lars Nielsen*. Han maatte udstede en Obligation paa 400 Rigsdaler til Weil, som i 1797 lod Huset gaa til Auktion og tilbagekøbte det for 1001 Rigsdaler for straks at afhænde det til *Jakob Møllerup*. Der var nu en toetages Bygning paa Grunden, 8 Fag lang og grundmuret med Stentag, men Weil maatte atter tage Huset tilbage i Aaret 1800 for det følgende Aar at sælge det til Marskandiser i København *Jens Christian Brock*, fra hvem det allerede samme Aar kom til Falkoner *Peder Krog*. Købesummen var nu 1550 Rigsdaler. Ogsaa det følgende Aar skiftede Huset Ejer og Pris, idet det 1802 for 2000 Rigsdaler blev erhvervet af Falkonersvend *Peder Soborg*.

Efter endnu en Gang eller flere at have været i Handelen kom Ejendommen, fra 1809 ejet af Skræddermester i København *Johannes Meyer*, i 1812 for 6700 Rigsdaler til Grosserer *Niels Brock Hansen*,²⁰ paa det Tidspunkt allerede i nogle Aar Borger paa Frederiksberg, hvor han fra 1805 ejede en af Gaardene paa Østsiden af Allégade og der havde indrettet et for sin Tid fuldt moderne Maskinspinderi med 30 Vævestole og en Overgang beskæftigede henved halvtredie Hundrede Mennesker. Han døde 1819.²¹

En senere Ejer af Stedet i Bredegade var Organist *P. H. Wiuff*, som 1835 solgte til Kopist *Frederik Borthig*, hvis Enke, *Johanne Marie Borthig*, i 1842 fik Bevilling til at sidde i uskiftet Bo og samtidig solgte Ejendommen til *Hans Dahl*.²²

Ejendommen blev udstykket i 1887 af den daværende Ejer Malermester *Trankjær*, der som foran nævnt lod opføre et 4 Etages Beboelseshus paa Matrikelnr. 90 b, Smallegade 21, og forøvrigt paa 90 a byggede et 2 Etages Sidehus indrettet med Beboelse paa første Sal og tegnet af Arkitekt Roger Møller.²³

Matrikelnr. 91: Smallegade 19, Bredegade 22.

Ejendommen var som Nr. 90 en Del af Nr. 20. Det staar ikke helt klart, hvorledes det forholder sig med den Omstændighed, at En Christiansdatter som foran omtalt i 1743 kun afhændede Halvdelen af Nr. 20 = Matrikelnr. 90 og følgelig selv skulde have beholdt Matrikelnr. 91. Man kender nemlig Ejerrækken for dette længere tilbage end til 1743.

Huset blev i 1727 af *Johan Minchs* Arvinger, hans Svigersønner Bent Christensen, Smed i Brøndbyøster og Johan Herman Lorentz, Nagelsmed i København tilskødet *Morten Nielsen Seerup*, der allerede 1724 havde købt Huset »i Frederiksberg By, beliggende paa Gaden« af den afdøde, som ikke desto mindre først 1727 havde faaet Skøde paa det af Svigersønnen *Johan Herman Lorentz*. Morten Seerup solgte 1733 til *Christen Hansen*, som atter i 1746 overdrog Stedet til Mursvend *Hans Pedersen Fynbo*, og denne solgte i 1752 til *Christian Hjorth Bisgaard*, »Vey

Patrol ved Københavns Amt«. ²⁴ Skødet, der blev udstedt ved denne Lejlighed, beskriver Ejendommen saaledes: Huset havde »Straatag og tvende Rad Tagstene i Tagskægget«. Der var to Ovne, og det tilhørende Vænge laa Nord for Huset og strakte sig til Gammel Kongevej, ligesom der var et »Jordsmon« foran Huset ud imod Bredegade. Bygningerne var udvidet, da Ejendommen blev solgt paa Auktion over Bisgaards Dødsbo. Der stod et Hus, paa 8 Fag, indrettet til Stue, Køkken og Kammer, samt et Hus paa 6¹/₂ Fag, i hvilket der var »Lejveaning og Stald«. Der siges videre at være to Jernkakkellovne, to Ildsteder og to til Huset hørende Haver. Det var i 1761, Huset paa Auktion blev tilslaaet Hans Olsen, der imidlertid bød for *Anders Jensen*, Husmand i Glostrup. Paa en ny Auktion i 1763 blev Huset imidlertid solgt til *Christian Pedersen Væver*.

Følgende Ejere var *Anders Christian Fritze*, som 1774 solgte Stedet til den ogsaa fra andre Hushandeler kendte Parykmager *Christian Rothenberg*, der atter i 1777 solgte for 350 Rigsdaler til Klejnsmed *David Joh. Christoffer Voigt*. Bygningerne var de samme som før. Voigt solgte i 1796 til *Anna Margrethe* »salig Møllers«, som gav 1390 Rigsdaler og fik 1650, da hun i 1802 afhændede til Skibskaptajn *Jakob Henriksen*, boende i København. Han solgte 1804 til *Peder Andersen*, fra hvis Dødsbo Huset i 1805 paa Auktion kom til *Moses og Gerson Melchior* »af den jødiske Nation« samt »Borgere og Handelsmænd i København«, og de skødede det straks for en Købesum af 1400 Rigsdaler til kgl. Bogholder *Niels Søndergaard*. ²⁵

En mere prominent Besidder var Søndergaards Efterfølger den kendte Litterat og Bladudgiver, Boghandler i København *Salomon Soldin*, der fik Skøde i 1807. Soldin, der en Aarrække var Udgiver af det meget yndede Ugeblad: »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn«, solgte 1812 Ejendommen for 3500 Rigsdaler til *Peder Rasmussen*. Senere Ejere var Mægler *Hans Henrik Eschilsen*, der en Overgang ogsaa var i Besiddelse af Naboejendommen imod Vest, og som købte dette Sted paa Auktion i 1819 og fra 1827 Snedkersvend *P. Chr. Hansen*. Denne solgte 1829 til Frislagter *Hans Burchardt*, hvis Efterfølger i 1846 blev Fuldmægtig *Andreas Bredberg*. ²⁶

Ejendommen blev 1883, da Arkitekt *Lampe* var Ejer, delt i to Parceller, af hvilke ingen ved Udstykningen var solgt fra. Mens det gamle Hus mod Bredegade blev staaende, byggedes der et nyt højt Hus mod Smallegade. ²⁷

Matrikelnr. 92: Smallegade 17, Bredegade 20.

Denne Ejendom tillige med Naboejendommen Matrikel Nr. 19 var i Krigsjordbogen 1718 under Nr. 21 tilskrevet *Peter Svartz* og havde da 8 Fag Hus. Det vides ikke, hvornaar den er delt og heller intet om dens Ejerforhold i de nærmest følgende Aar udover, at Skødebrevet paa de tilstødende Ejendomme nævner forskellige Navne paa Beboere, saaledes 1727-33 *Niels Andersen Smed*, 1747 *Seigneur Bruun*, 1748-52 *Peder Sørensen* og omtrent samtidig *Poul Mansfelt*, men om Ejere

eller Lejere vides ikke. Det var den fra mangel Hushandel kendte *Henrik Verhagen*, som i 1753 skødede Ejendommen til *Hans Pedersen Holm*, der samme Dag udstedte en Obligation paa 900 Rigsdaler i sit »helt ny opbygte Hus« til Sælgeren, og en anden paa 214 Rigsdaler til Garver Niels Kønsberg. Hans Pedersen, der var Brygger i Hovedstaden, solgte i 1756 Huset for 900 Rigsdaler til *Adolf Høwisch*, som udstedte en Prioritet af samme Størrelse til Verhagen, der siden gjorde Udlæg og i 1764 satte Ejendommen til Auktion. Køber blev Proviansskriver *Hans Mortensen*, der maatte give sin Forskrivning paa 700 Daler til Svogrene Philibert Bonfils og J. P. Verhagen, den sidste en Søn af Falkonermesteren, som paa denne Maade traadte i Faderens Fodspor. Ogsaa den næste Ejer *Hans Mathias Bielefeldt* maatte forpligte sig paa lignende Maade – for et Laan paa 850 Rigsdaler Courant – til de samme to Herrer, som i 1774 atter gjorde Udlæg og paa denne Tvangsauktion blev Stedet efter forudgaaende Aftale mellem den nu døde Bonfils og *Jakob Christensen* tilskødet denne.

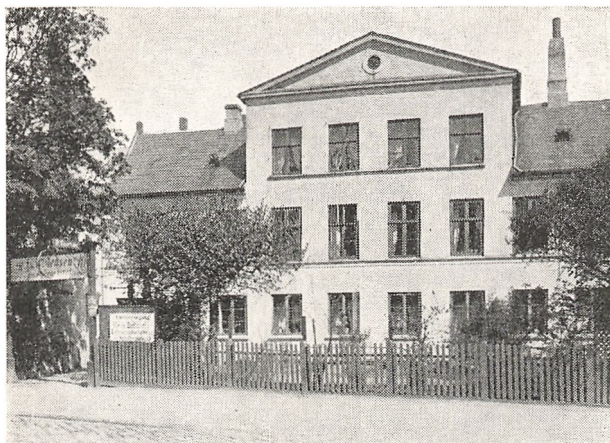
Det var ved denne Lejlighed, Lars Sørensen havde indgivet et »Missive«, i hvilket han paastod sig berettiget til Træerne ved Kegelbanen, saavel som til Lysthuse og Bænke i Haven. Lars Sørensen var Indehaver af det Traktørsted, der var indrettet paa Blaagaard, som Ejendommen ved denne Tid blev kaldt, og som er nævnt foran Side 80.

Ejendommen var nu kommet i mere rolig Besiddelse, og kom efter *Jakob Christensen* til hans Søn *Frederik Jakobsen*, der havde sin Dugmagervirksomhed paa Stedet.²⁸ Efter hans Død ægtede Enken *Johan Christoffer Voigt*, der herved blev Ejendommens Besidder, men 1822 solgte til *A. Rasmussen Harretzløv*. Fra ham kom den 1839 til *Anders Andersen* og fra ham atter til Jomfru *Frederikke Hanne Hansen*, der 1849 havde ægtet *Andreas Stephanius Weber*, der endelig 1855 solgte til Garvermester *O. E. G. Suhr*.²⁹

Ejendommen er modsat de fleste andre paa Trekantomraadet ikke blevet udparcelleret. Suhr drev sin Garvervirksomhed paa Grunden og opførte i 1872 dels en ny Fabriksbygning med Maskinrum, Farveri, Barkmølle o. s. v., dels en villalignende Beboelsesbygning imod Bredegade. Den sidstnævnte er i Sommeren 1952 faldet. Men mod Smallegade blev der i 1897 af Arkitekt Lampe bygget et 5 Etagers Hus for Ejeren paa det Tidspunkt, Tømrermester *H. M. Petersen*.³⁰

Matrikelnr. 84 b: Smallegade 15, Bredegade 18.

Ejendommen, der som nævnt foran oprindeligt havde hørt sammen med Matrikelnr. 92, tilhørte fra omtrent 1740 Tømmersmand *Laur Christensen*, som 1748 gav *Christian Pedersen* Skøde, men allerede faa Aar efter havde den skiftet Ejer. *Johanne Anne Cathrine Clausdatter*, afgangens Søren Skomagere Enke, havde 1752 af *Christian Pedersen* faaet Skøde paa hans Hus med tilhørende Jordsmon, baade foran og bag Huset, der var paa 9 Fag. Hun giftede sig igen, med *Morten Olsen*, efter hvis Død Stedet 1761 kom paa Auktion – atter var Falkonermester Verhagen

BREDEGADE 18 SET FRA GADEN. (Ældre Fotografi). Huset blev nedrevet i 1906 for at give Plads til den da opførte høje Ejendom af almindelig Type. Paa Skiltet til venstre læses, at der er Gennemgang til en Urtekramforretning i Smallegade, muligt et Levn fra den Tid, Pottemagerstræde førte over 84 b.

Panthaver og Rekvirent – og blev købt af *Casper Hansen*, som 1766 solgte det for 280 Rigsdaler til *Frederik Ludvig David*.

Denne var Skildrer, som man sagde i Datiden, Kunstmaler i vor Tids Sprog, ikke en af de store Mestre – man kender ikke noget Værk fra hans Haand – men han virkede som Tegnslærer i Hovedstaden. Inden sin Død 1789 havde han erhvervet endnu en Ejendom i Nabolaget, hvorom nærmere under Matrikelnr. 93.

Det varede nu en rum Tid, inden den samlede Ejendom atter kom i Handelen nemlig først i 1808, da den rigtignok igen kom paa Auktion, og det Hus, som havde tilhørt Inger David, efter det hendes afdøde Mand *Frederik Ludvig David* meddelte Skøde blev tilslaaet Justitsraad og Politimester *Nielsen*.³¹

Politimesterens Ejendom indenfor det her behandlede Trekant-Område – han var blandt andet Indehaver af en Gaardsplads og –part i Byen – indbefattede tillige en Ejendom, som han 1810 havde erhvervet af *Anne Margrethe*, Enke efter Smeden *Ole Jepsen Hillestrøm*. Se herom ogsaa under Matrikelnr. 93.

Begge kom paa Auktion sammen med de andre faste Ejendomme i 1812, efter hans Død. Huset i Bredegade var da paa 10 Fag, to Etager højt, opført, dels af Grundmur, dels af Bindingsværk. Det havde Straatag og indeholdt forskellige »gode Værelser«. Køberen var Amtsforvalter *J. A. Bjerg*.

Den efterfølgende Ejer var Sognefogeden og Farveren *Hans Christian Hansen*, som 1819 afhændede til den københavnske Brændevinsbrænder *Jens Weile*, fra hvem Ejendommen i 1832 kom til Kammerjunker, Auscultant i Rentekammeret

Gothard Barner. Han solgte allerede i 1834 Stedet til Enkemedame *Ane Juliane Franck*, hvem i 1846 fulgte *Etatsraad Povl Povelsen* og dennes Enke afhændede i 1851 til *Gravør Josias Buntzen*.³²

Det Faktum, at Politimesteren ved Opmaalingen 1811 havde ejet saavel det oprindelige Nr. 21 som en Del af Nr. 22, nemlig Stedet, han 1810 havde købt af *Ellen Margrethe Bech*, medførte, at begge Ejendomme, der paa Kortet fra 1811 betegnes med Nr. 19, ogsaa ved den endelige Matrikulering fik fælles Nr., nemlig 84 b.

Dette Forhold blev delvis reguleret i 1883, da Murermester *J. Petersen* var Ejer af Matrikelnr. 84 b og ønskede Skellet mellem de to Ejendomme berigtiget. Landinspektøren, som i samme Anledning havde optaget et Kort, med Ejendommens faktiske Grænser, redegjorde ogsaa for Aarsagerne til Uoverensstemmelsen mellem Matrikelkortet og de virkelige Forhold, saaledes som de ovenfor er skildret, men omtalte tillige en Opmaaling af 84 b fra 1810, af hvilken det fremgik, at der da igennem Ejendommen fra Smallegade til Bredegade løb et Stræde, som hed »Pottemagerstræde«.

Dette, som forøvrigt ogsaa ses paa Kortet fra 1811, blev siden nedlagt, mens Arealet Øst for det – ud til Smallegade – var gaet helt tabt fra Ejendommen og lagt sammen med Nr. 93. Landinspektøren bemærkede, at han iøvrigt ikke havde nogen Viden om, hvornaar eller med hvad Ret dette var sket, men betragtede det »som en meget gammel Historie« og har altsaa ikke prøvet paa at udrede Forholdet ved at studere de gamle Adkomstdokumenter. Men nu blev Grænseskellet i hvert Fald reguleret og 84 b fik sin senere Størrelse, idet Ejendommen dog samtidig blev udstykket i to Parceller, af hvilke den ene blev bebygget med et 4 Etagers Hus, Smallegade 15.^{32a}

Matrikelnr. 93: Smallegade 13 A, Bredegade 16.

Ejendommen var i Krigsjørdebogen 1718 tilskrevet *Peter Petersen* under Nr. 22 og bestod af 8 Fag Hus. Af den københavnske Garver *Niels Hansen Speilberg*, der havde købt den paa Auktion i 1727, blev den 1739 tilskødet Klejnsmed *Jens Ibsen*, som atter solgte til *Snedker Jokum Koch*. Den var en af de fire jævnsides liggende Ejendomme, som denne Byggespekulant 1748 gav Falkonerimester *Henrik Verhagen* i Pant, og som han havde købt paa Auktion i 1744, da *Panthaveren Prokurator Davidsen* havde gjort Udlæg i Ejendommen.

Dens uregelmæssige Grænser ses tydeligt paa *Scheels Udstykningsplan* og ligeledes paa Kortet fra ca. 1750 – Se Side 77 – der viser de Huse, som *Jokum Koch* formodentlig lod opføre paa Grunden, inden han delte den og solgte den.

1752 solgte *Jokum Koch* tvende ham tilhørende Huse til *Niels Lassen*. Det ene, som laa imod Nord, bestod af 11 Fag og var bygget i en Vinkel. Taget var af Straa, men der var tre Rader Stene i Tagskægget og en Rad øverst paa Huset foruden »Rækkesten paa Rygaasen«, og inde i Huset var der 3 Bilæggerovne. Det

andet Hus laa imod Syd ud til Gaden – Bredegade – og var paa 9 Fag, Taget tækket paa samme Maade. Verhagen fik Pant i Ejendommene.

Det ene af disse Huse solgte Niels Lassen 1753 til *Jakob Andersen* Væver, det paa de 11 Fag, der beskrives lidt afvigende, nemlig som tækt med Langhalm og med klinede Vægge, samt med 3 opmurede Skorstene igennem Huset og 5 Bilæggerovne. Jakob Andersen, der da blev kaldt Møller – Væver var vel hans Erhverv – solgte i 1758 sit Sted til Brændevinsbrænder i København *Nikolaj Peter Borholm*. Der var nu opført 6 Fag nyt Hus, sikkert ogsaa med Udlejning for Øje, men paa Skiftet efter Borholm, der nu benævnes Proviantskriver, blev Huset udlagt til Kreditorerne, det sædvanlige Svogerpar Verhagen og Bonfils. Ejer af dette Hus blev siden Klejnsmed *Johan From*, der tillige var i Besiddelse af $\frac{1}{2}$ Gaardsplads af Nr. 5, men begge Dele kom i 1769 til Tvangsauktion, og Kancelliraad *Jonas Collin* fik begge Dele tilslaaet for det højeste Bud 515 Rigsdaler. Han gjorde en god Forretning, hvad man ikke kan sige om *Frederik Ludvig David*, der havde budt 113 Rigsdaler Courant for Huset alene, da det først blev udbudt for sig, men nu maatte købe det af Collin for 240 Rigsdaler. *David* var som nævnt allerede i Besiddelse af en Naboejendom – Matrikelnr. 84b – og begge kom som omtalt i 1808 til Politimester *Markus Nielsen*.³³

Det er ligeledes allerede omtalt, at denne kom i Besiddelse af endnu en Naboejendom i 1810.

Jokum Koch solgte i 1751 »en Ejendoms Hus og Plads Nr. 22« paa 20×28 Alen til *Daniel Frederik Haack*, der sad som Ejer, indtil Stedet midt i 60erne blev overtaget af *Johan Haack*. Det drejede sig om den Del af Nr. 22, der laa ud mod Smallegade, eller som man ogsaa sagde Gammel Kongevej, og det anføres udtrykkeligt i Skødet fra 1751, at Husets Gavl vendte ud mod denne, saaledes som det da ogsaa ses paa Kortet fra o. 1750. I 1783 var der »2de Bygninger, som begge støder med den ene Ende eller Gavl ud til den her i Byen saakaldte smalle Gade lige før den gamle Kongevej.« Saaledes stod der i Skødet, som *Hans Christian Frøberg* udstedte, da han overdrog den til *Frederik Lillie*, 1786 blev Smed *Ole Jeppesen Hillestrøm* Ejer ved den da holdte Auktion og gav samme Aar Svogeren *Ole Mouritsen Bech* Skøde for 900 Rigsdaler, og han, der ligeledes var Smed, »Mestersmed« i Frederiksberg, gav Aar 1800 Søsteren *Ellen Margrethe Bech*, der var Enke, Skøde, og det var hende som i 1810 overdrog Ejendommen til Politimesteren.³⁴

Matrikelkortet fra 1811 viser den da ogsaa indlemmet i hans Ejendom og med samme Matrikelnr. som disse – 19 – men allerede 1813 blev den efter hans Død, tillige med den Del af Nr. 22, han havde erhvervet i 1808, købt af Ejeren af den sydligste Del af den samme Ejendom.

Det var det andet Hus, som Jokum Koch 1752 solgte til Niels Lassen, altsaa det paa 8 Fag, som laa ud mod Bredegade. *Niels Lassen* afhændede det igen i 1753 til *Lars Rasmussen*, hvis Enke derpaa i 1757 solgte Huset til Murer *Johan Rudolph*. Efter ham blev det paa Auktion i 1761 købt af *Niels Handschuh*, der ogsaa kaldes *Nikolaj Petersen* eller slet og ret *Niels Petersen*. Hans Enke giftede sig med *Chr.*

Andersen, som 1798 gav Skøde paa Huset i Bredegade til den senere Underfoged *Grønlund*.

Han var ved Opmaalingen 1811 kun Ejer af denne Grund, men hans Enke købte som omtalt foran i 1813 ogsaa Grunden nord derfor ud til Smallegade.³⁵ Det gamle Nr. 22 var paa denne Maade atter samlet.

1844 var Stedets Ejer Opsynsmand *Engel*, hvis Enke *Johanne Dorteia Engel* i 1855 fik Bevilling til at hensidde i uskiftet Bo.³⁶

Ejendommen blev udstykket, da den ejedes af Slagtermester *Schiebler*, idet det var Meningen at afhænde den fraskilte Parcel til Snedkermester Müller, Ejer af Matrikelnr. 4 k, og denne lod paa en Parcel af de to Ejendomme opføre en 4 Etagers Bygning. Det var i Aaret 1885.³⁷

Matrikelnr. 136: Bredegade 14.

Denne lille Ejendom var i Krigsjørdebogen 1718 under Nr. 23 tilskrevet *Christen Andersen*, som andetsteds kaldes *Walbye*. Der stod dengang kun tre Fag Hus paa Grunden, som *Jokum Koch* inden 1748 havde købt af Christen Andersens Enke, og dens Areal opgives til 34×21 Alen. *Jokum Koch* solgte den i 1761 til sin Navnebroder *Carl Frederik Koch*, Hans kgl. Majestæts Hoftrumpeter, men allerede 1763 kom den paa Auktion, som tilhørende hans afdøde Hustrus »Stervbo« og blev da for 352 Rigsdaler tilslaaet Archivarus ved Landstatens General-Commissariat *Oluf Olufsen Bagge*, der 1770 atter afhændede Stedet til den københavnske Guldsmed *Niels Andersen Lund*. Huset var i Dybden 7 Alen og i Bredden 11 og desforuden var der et lidet Sidehus, 5 Alen bredt og 8 Alen langt. Købesummen var 410 Rigsdaler. *Lund* solgte i 1774 til *Niels Andersen Møller*, som atter i 1785 skødede Huset for 700 Rigsdaler til Seigneur *Anders Lund* paa Saltholmen. Den følgende Ejer var Falkonér *Peder Krog*, der fik Skøde i 1791 for 530 Rigsdaler, og i Handelen var indbefattet en Del Inventar i »Udsælger-Boen«, saasom en Disk med Skuffer, og nogle Møbler, derunder de i Huset befindende 5 Standsege.

Allerede 1793 overdrog *Peder Krog* Ejendommen til Overskærer *Jakob Kramer*, der det følgende Aar gav Skøde til Madame *Margrethe Rostock*. Hun var Enke efter en af de frederiksbergske Klædefabrikanter, og ægtede 1796 en anden, *Vilhelm Franck*, som i 1802 pantsatte Ejendommen i Bredegade, nu et teglhængt Bindingsværkskompleks, 6 Fag mod Gaden og 6 Fag i Gaarden, begge Huse i én Etage. Forhuset var indrettet med Butik og Lejlighed og Baghuset til Beboelse. Større Indtægter gav det dog ikke, for da *Franck* i 1806 var gaet fallit, og Huset skulde paa Auktion, meddelte han, at Bager *Otto Lemhagen*, der forøvrigt selv var gaet konkurs i 1793, beboede Huset uden hidtil at have svaret nogen Husleje, men nu fra førstkommende Mikkelsdag skulde svare 10 Rigsdaler i halvaarlig Leje. Huset, der var brandassureret for 1100 Rigsdaler, blev for 1225 tilslaaet hans Kollega og Efterfølger som Klædefabrikant, Grosserer *Niels Brock Hansen*,

PARTI AF SMALLEGADE SET IMOD ØST 1941. (Fotografi). I Forgrunden ser man Facaderne af 19, 17, 15 og 13 A, opført i 1880-90erne, Nr. 17 fra 1897, som det vil ses, rykket tilbage fra den oprindelige Byggelinje af Hensyn til en allerede da paa-tænkt Udvidelse af Smallegade. 15 og 13 A samt de følgende Ejendomme indtil Allégade-Krydset forsvandt alle i 1941.

som imidlertid omgaaende afhændede det til Ejeren af Nabostedet mod Øst, Bager *Jørgen Langhoff*. Han solgte i 1814 atter Stedet til Grosserer *Jacques Agier* for 1500 Rigsdaler. For kun 605 Rigsdaler kom det fra hans Fallitbo i 1820 til Frislagter *Christian Møller* og fra ham atter i 1837 til *N. Chr. Burchardt*.⁹⁸

Den Omstændighed, at Bager Langhoff en Overgang var Ejer af baade denne Ejendom og Nabostedet mod Øst – det senere Nr. 94 – bevirkede, at de ved Opmaalingen 1811 blev regnet for en samlet Ejendom.

Forholdet blev saaledes det, at Ejendommen ved den nye Matrikulering ikke blev opført med noget særskilt Nr., men henregnet under Matrikelnr. 94, og først i 1891 anmodede de daværende Ejere Grønthandler *N. Jensen* for Nr. 136 og Bagermester *Reinhard van Hauen* for Nr. 94 om at faa Forholdet reguleret. Bagermesteren havde dog taget den Forsigtighedsregel at faa fastslaet, at et Æbletræ, som stod paa hans Grund, men som med sin Stamme ragede ind over Skellet, ikke kunde forlanges fjernet af Grønthandleren.

Naar Niels Jensen var interesseret i at faa de matrikulære Forhold bragt i Orden, var det fordi han agtede at bebygge sin Grund med et toetages Forhus. Matrikelnummeret blev altsaa 136.³⁹

Matrikelnr. 94: Bredegade 12.

Denne Ejendom siges i et enkelt Skøde – af 1781 – oprindelig at have udgjort en Del af KrigsJORdebogens Nr. 23, mens JORdebogen fra Aar 1800 noterer, at Stedet er en Del af KrigsJORdebogens Nr. 24.

Jokum Koch solgte den i 1754 – den laa da imellem det Hus, han selv boede i mod Øst, og mod Vest op til hans tilhørende »Boliger«, det sidste Ord her anvendt i den ældre Betydning analogt med Boder, Lejboder. Køberen var *Johan Bernt Stilmann* og Prisen 700 Rigsdaler, hvoraf de 400 var laant af Kochs sædvanlige Financier, Falkoner *Henrik Verhagen*. Huset var paa 9 Fag til Gaden af Bindingsværk men teglhængt, og der var to Bilæggerovne. Det kom paa Auktion efter *Stilmanns Død* paa Begæring af Enken *Kirstine Nielsdatter* og blev 1763 købt af *Jakob Lytken*, Bager i Frederiksberg, der stadig havde *Verhagen* som Prioritets-haver. Huset var fremdeles paa 9 Fag, men *Lytken* havde muret en ny Bagerovn op. Han klarede den imidlertid ikke bedre, end at *Panthaverne* – nu *Bonfils* og *Verhagen Junior* – i 1771 stillede Huset til Auktion, og det blev solgt til salig *Jeremias Meltzers Enke Alhed Cathrine Andersdatter*. Hun giftede sig igen med Værtshusholder *Johan Otte*, og efter hendes Død 1779 stillede Kurator, *Birke-skriver Grønlund* det til Auktion, og det blev for 400 Rigsdaler købt af *Diderik Dideriksen Winge*. 1781 solgte denne Ejendommen for 600 Rigsdaler til *Helge August Reimann*, der før var Ejer af Gaarden paa Hjørnet af Allégade. (Se nedenfor). Hans Efterfølger blev 1786 Bager *Lemhagen*, der gik fallit, og Stedet blev solgt paa Tvangsauktion i 1793. Ejendommen beskrives som bestaaende af et Forhus, der havde 2de murede Kviste med Tagsten, og bestod af 9 Fag med Loft over. I de fire var der Bageri med Ovn og en indmuret Kobberdel, der kunde tage 1/2 Tønde, desuden en Forstue paa 1 Fag, og to Stuer, en paa ét og en paa tre Fag. Der var videre i Gaarden et Sidehus paa 4 Fag, hvori der var Stald.

Køberen var *F. D. C. Hagemeister*, som ogsaa kun sad faa Aar paa Stedet, inden han i 1797 solgte det til Brødbager *Frederik Ahrendt*. Heller ikke han blev længe ved Ejendommen, men han var død, da *Maria Magdalene*, salig *Ahrendts* i 1804 solgte Huset til Fribager *Jørgen Langhoff* »med Indretning af Bageri og der-

til hørende Inventar, herunder hele og beskadigede Jernplader, Dejtruge, Bagerbord, Blikforme, Vægtskaale med Lodder foruden den før nævnte indmurede Kedel. Køberen forpligtede sig til at beholde de 3 Svende, Madam Ahrendt havde haft i sin Tjeneste, hvoraf Mestersvenden skulde have 3, Hjælperen 6 og Læggen 5 Mark ugentlig, samt en Kusk, der fik 12 Rigsdaler i halvaarlig Løn.⁴⁰

Langhoff blev ved Stedet sin Tid ud og 1834 overdrog Dødsboet det til Sønnen *J. Chr. Langhoff*.⁴¹

Matrikelnr. 95: Bredegade 10.

Ejendommen udgjorde som de tilstødende en Del af Krigsjordebogens Nr. 24.

Der er næppe Tvivl om, at det er Jokum Koch, der har Ansvaret for Udstykningen af den oprindelige Husplads, der siden blev til Matrikelnumrene 94-95-96. Nr. 24 var i Krigsjordebogen tilskrevet *Johan Lorentz*, men blev 1727 af *Johan Minch*, hans Svigersøn, tilskødet *Laur Poulsen*. Der stod 5 Fag Hus paa Stedet, som Tilfældet ogsaa var i 1718, men da *Jokum Koch*, der inden 1748 havde købt Huset af Laur Poulsen, i 1757 solgte den midterste Trediedel (siden Matrikelnr. 95) var der baade et Forhus og et Baghus paa hvert 7 Fag, og i det sidste et nyindrettet Bageri. Købesummen var 633 Rigsdaler og Køberen *Ole Koldsen*. Han solgte i 1764 Stedet for 700 Rigsdaler til Parykmager *Christian Rothenberg*. Senere nævnes *Peder Mikkelsen* som Indehaver af Ejendommen og fra 1776 *Niels Madsen Stauning*. Han havde købt den paa Auktion fra *Madame Anne Magdalene Oberkamps* Dødsbo og afhændede den allerede det følgende Aar til en Mand, som forud var i Besiddelse af Nabostedet imod Øst (Matrikelnr. 96).

Det var Glarmester *Carsten Wittmarck*, af hvem det i 1783 blev solgt til *Chr. Madsen Møller* for 1150 Rigsdaler Courant. Der stod da paa Grunden et Forhus ud til Gaden paa 7 Fag og 2 Etager højt med Tegltag, grundmuret til Gaden og Bindingsværk til Gaarden. Desuden var der en Bygning, der vendte Gavlen ud til Gaden paa 5 Fag af Mur og Bindingsværk, ligeledes teglhængt. Videre var der i Gaarden en Bindingsværksbygning paa 8 Fag, der laa i Øst-Vest og havde Stentag. I denne var der en »over tre Fag gaaende Sal.«⁴²

Den følgende Ejer, Hjulmand *Niels Larsen Thostrup* fik Stedet ved at ægte Mette Sophie, Enke efter Chr. Madsen Møller. Det blev derefter i 1837 overtaget af *Johanne Marie Hausteen* som eneste Arving efter Niels Thostrup og afhændet samme Aar til *Morten Jocumsen*, som Aaret efter solgte til *Mads Jakobsen*.⁴³

Ejendommen blev ligesom de tilstødende i 1814 forøget med et Stykke af Matrikelnr. 100. Se Side 88.

1883 opførte Tømmermester E. H. Sell en 5 Etagers Bygning paa Grunden for Ejeren Købmand *Kjær*.⁴⁴

Matrikelnr. 96: Bredegade 8.

Ejendommen har som den foregaaende udgjort en Del af Krigsjordbogens Nr. 24, men var en selvstændig Ejendom, da den 1755 af *Jens Jensen* blev afhændet til *Jens Mogensen*. Fire Aar efter kom Huset paa Tvangsauktion – Panthaveren var P. Abr. Oberkampf – og blev for 323 Rigsdaler solgt til Glarmester *Knud Knudsen*. Han beholdt sit $\frac{1}{3}$ Hus« indtil sin Død og fra hans Dødsbo blev det paa Auktion 1777 tilslaaet den under Nabostedet nævnte Glarmester *Carsten Wittmarck*, som atter i 1782 afhændede det til *Niels Rasmussen*, og denne, i Skødet nævnt som Gaardmand og Schvejer i Vanløse, solgte i 1791 Ejendommen for 600 Rigsdaler til *Chr. Søested* eller *Seest*, som han ogsaa kaldes. Der var da et Forhus og Baghus, begge paa seks Fag, og der nævnes udtrykkeligt, at der mangler fire Fliser paa en Bilæggerovn med Porcellænsfliser. Stedet kom til Auktion i 1806, da *Chr. Søested* var død, men blev med Arvingernes Samtykke tilslaaet Enken *Mette* for 900 Rigsdaler. Hun afhændede for 950 Daler Courant i 1809 til Slagtermester *Chr. Andersen*. Forhuset var grundmuret til alle Sider, to Etager højt og teglhængt, en Sidebygning derimod af Bindingsværk.⁴⁵ De følgende Ejere var *A. L. Weiner*, efter hvem Stedet paa Auktion i 1832 blev solgt til *C. J. Krahemann*, som atter i 1836 afhændede Huset til Politibetjent *Jens Larsen*, hvis Enke fik sin Adkomst bekræftet i 1856.⁴⁶

Matrikelnr. 97: Bredegade 6.

Ejendommen var snarest identisk med Krigsjordbogens Nr. 25, 1718 med 6 Fag Hus tilskrevet *Morten Sørensen*. Den var et ganske anseligt Komplex, fire Huslængder med tilsammen 48 Fag, da den i 1760 af *Peder Jakobsen* for et Tusinde Rigsdaler blev tilskødet *Lars Sørensen*, fra hvem den for 1160 Rigsdaler i 1769 kom til *Søren Eriksen Bloch*. Skødet ved dette Ejerskifte nævner ikke mindre end 6 Bilæggerovne, altsaa formodentlig ligesaa mange Lejligheder. *Bloch*, der var »Gartner i den kgl. Residensstad København« testamenterede i 1781 Ejendommen til sit Søskendebarn, *Anne Kirstine Volchers*, hos hvem han paa det Tidspunkt opholdt sig og som havde vist ham »mere end søsterlig Kærlighed«. Efter hende gik Stedet i Arv til hendes Søn Bogtrykkersvend *Carl Peter Volchers*, som 1791 skødede det til Skræddermester *Joh. Christian Walther*, hos hvem Panthaveren Regimentskvartermester *Joachim Christoffer Tronier* gjorde Udlæg i 1793 for 1801 at skøde det til Marskandiser *Jacob Wulff* el. *Wolff*. Prisen var 780 Rigsdaler og Huset stadig af samme Omfang, men nu med 8 Bilæggerovne.

Allerede det følgende Aar kom Huset paa Tvangsauktion og blev købt af Kommissionær *Ulrik August Worsøe* for Aaret efter, igen paa Auktion, at blive erhvervet af Tømmermester *Mathias Casse*, der omgaaende afhændede det til Skomager *Christoffer Henning Schnack*. Fra ham kom det 1825 til Slagtermester *Hans Burchardt*.⁴⁷

Matrikelnr. 98: Bredegade 4 A-B.

Ejendommen synes dels at have omfattet den østlige Del af Krigsjordebogens Nr. 25, dels den vestlige Del af Nr. 26, der var tilskrevet *Lars Andersen*. Paa hele den sidste Grund stod der i 1718 ikke mindre end 12 Fag Hus.

Den vestlige Del af det senere Matrikel Nr. 98 ejedes omkring Midten af det 18. Aarhundrede af *Christian Hansen*, hvis Enke i 1764 gav Skøde til *Johan Landinger*. Det var paa det Tidspunkt en ikke helt ubetydelig Ejendom med to Bygninger, Forhus og Baghus paa henholdsvis 5 og 6 Fag af »Tømmer og klinede Vægge«, samt med 4 Kakkelvne. Efter *Landinger* fulgte *Peder Mikkelsen*, som besad Stedet før og efter Aar 1800, men 1809 blev Ejendommen købt af *Christen Christensen*, og 1810 for 490 Rigsdaler tilskødet Glarmester *Andreas Knudsen*.⁴⁸

Den østlige Del af Matrikelnr. 98 var altsaa en Del af Nr. 26.

Inger, afdøde *Anders Sinnelsens* Enke, skødede 1748 Stedet, »saavel som $\frac{1}{4}$ Gaardsplads beliggende ved Tøjrslaget imellem Slotsforvalter Voigts og *Anders Andersens* tilhørende Gaardspladser« til Slagter *Simon Danielsen*. Hans Enke *Dorte Poulsdatter* overdrog 1761 de samme Ejendomme til den noksom ofte nævnte *Jokum Koch*, som gav 600 Daler for hele Herligheden.

Koch solgte det samme Aar Stedet, et teglhængt Bindingsværkshus med murede Tavler og 6 Fag langt, til Skrædder *Jens Hansen Ørnberg*, og Køberen maatte udstede en Obligation paa 200 Rigsdaler til Falkoner *Gottfried Rombens*, der nu financierede *Kochs* Foretagender.

Ørnberg solgte Stedet i 1801 – hans Hustru var mod Sædvane Medunderskriver af Skødet »med paaholden Pen«, men det var fordi Ægtefællerne var separeret og Huset i Følge Bevillingen hendes. Køberen var Glarmester *Andreas Knudsen*,⁴⁹ i Forvejen Indehaver af Grunden imod Vest. Dette var ogsaa Tilfældet ved Opmaalingen 1811, og det førte til, at de oprindeligt adskilte Ejendomme fik samme Matrikelnr. *Anders Knudsens* Arvinger fik deres Adkomst til Stederne lovformeligt bekræftet i 1841.⁵⁰

Matrikelnr. 99: Bredegade 2 A-B.

Ejendommen omfattede som allerede nævnt den østligste Del af Krigsjordebogens Nr. 26, men var gennem en Del af det 18. Aarhundrede delt i to Ejendomme. Da det var *Jokum Koch*, som oprindelig ejede begge, tør det maaske antages, at det var ham, der foretog Udstykningen af ogsaa denne Husplads.

Den vestligste af Parcellerne blev i Aaret 1756 af *Jokum Koch* solgt til *Carl Chr. Hemming* for 500 Rigsdaler som »et ham tilhørende Hus . . . med Gaardsrum og Brønd rundt om bebygget.« Men *Hemming* var Murermester og forsynede Stedet med helt nye Bygninger og opnaaede kun, at det gik til Tvangsauktion i 1775. Huset var kun paa én Etage med Grundmur baade til Gade og Gaard, samt teglhængt, »derudi 2de Værelser, 2de Senge kamre, 2de Køkkener og 2de Kakkelvne«,

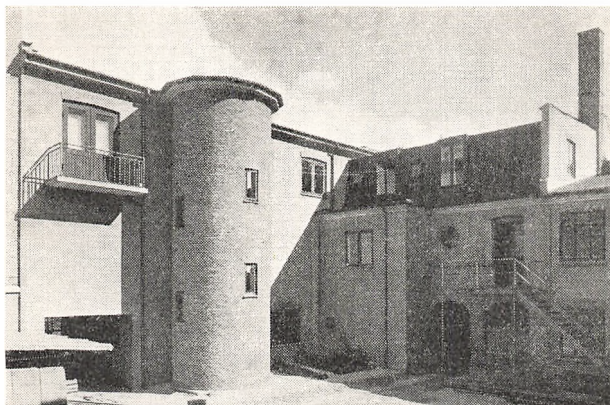
BAGHUS, BREDEGADE 4. (Fot. 1941). Det er sikkert et karakteristisk Udlejningshus fra Tiden omkring 1800, Billedet viser. Sammenligner man med Illustrationen Side 98, vil man se, at det drejer sig om et af de i ældre Tid almindelige Halvtagshuse.

samt i Gaarden et Brændeskur, det hele »af ny opbyggt i dette Aar«. Køberen var *Didrik Didriksen Winge*, som i Forvejen var i Besiddelse af Nabohuset mod Øst.⁵¹ De to Steder havde før haft fælles Ejer, for det var i 1767 *Jokum Korh*, som gav *Didrik Didriksen Winge* Skøde paa det østlige, et helt anseligt Komplex med 11 Fag i 2 Etager ud til Kongevejen (d. e. Allégade) og ud til den anden Gade, Bredegade, to Fag ligeledes i 2 Etager. Endvidere var der i denne Gade 7 Fag Hus i een Etage. Det hele var bygget i Bindingsværk, men havde Tegltag. 5 store Bilæggerovne betegner vel Antallet af Lejligheder. *Didrik Winges* Enke *Mette Sophie Lind* ægtede Bager *Joachim Bertram Kamphøener*, som for 3000 Rigsdaler i 1783 skødede begge Huse til *Niels Jakobsen*. Fra ham kom de 1807 til Høker *Frands Nielsen*, der maatte betale 5000 Rigsdaler.⁵² Senere Ejere var *Chr. Rasmussen Kallehave* og *Maren Kirstine Kallehave*, som ægtede *Adolf Martin Bøttern Fandrup* og senere *Jens Christian Gundstrup*, der 1854 fik sin Adkomst bekræftet.⁵³

Ejendommen bevarede baade sit Omraade og sit Udscende igennem lange Tider, idet de Bygninger som stod paa Grunden i 1765 synes at have været de gamle Huse, som først forsvandt i 1895.

Matrikelnr. 100: Allégade 33.

Ejendommen var i Krigsbordebogen 1718 under Nr. 27 tilskrevet *Johan Pedersen*, og der stod 6 Fag Hus paa Grunden, som strakte sig mellem de mindre Ejendomme, Nr. 94-99, der laa ud til Bredegade, og Hjørnegården ved Allégade-

GAARDINTERIØR, SMALLEGADE 13. (Fot. 1941). Trekantens Bebyggelse har ogsaa vist Eksempler paa helt moderne Arkitektur, saaledes det her gengivne Værkstedskompleks, opført med Johs. Elmquist som Arkitekt.

Smallegade, i Bredden 25 Alen og i Længden ikke mindre end 185 Alen. Efter alt at dømme kunde man tro, den i sin Tid ved Reguleringen efter Branden er blevet udlagt som en halv Gaardsplads, men derom foreligger intet.

Grunden tilhørte i 1750 *Lars Andersen Smed*, aabenbart den samme, der efter KrigsJORdebogen nævnes som Ejer af Nr. 25, og det var dette Hus, han tilligemed en halv Gaardsplads og det senere Matrikelnr. 100 dengang solgte til *Tobias Siweche* for 600 Rigsdaler. Tobias Siweches Ejendomme blev af ubekendte Grunde sekvestreret, d. v. s. konfiskeret af det Offentlige og 1753 sat til Auktion. Bygningerne var da paa 18 Fag, med klinede Vægge og Straatag. Af de to Haver var den ene indrettet til Keglebane og den anden til Kaalhøve. Stedet blev tilslaaet Falkonér *Gottfried Rombens* for 550 Rigsdaler, men han solgte det omgaaende til *Hans Henrik Borchard* for den samme Sum. Allerede 1756 skiftedes Ejer igen, og Køberen var *Jokum Koch*, der gav 800 Rigsdaler. Formelt var det Borchard, der solgte, men reelt Rombens, hvad udtrykkelig siges i den Obligation, Jokum Koch maatte udstede til ham paa 500 Rigsdaler. Ved næste Ejerskifte var Prisen steget til 1200 Rigsdaler, men Jokum Koch havde aabenbart forbedret Bygningerne paa Grunden ved Allégade, inden han i 1770 solgte samtlige Ejendomme til sin Søn *Jørgen Jokumsen Koch*. Baade Forhus og Sidehus var nu paa to Etager, og tillige var der en Længe paa 9 Fag i een Etage, indrettet »med Havestue, Bryggers og Vognremise,« ligesom der nævnes adskillige Frugttræer i Haven.

Men Koch Junior maatte hurtigt gaa fra Stedet. Panthaveren, stadig *Gottfried Rombens*, med hvem Koch Senior jo ellers stod i nært Samarbejde, havde gjort

Udlæg, og Stedet blev paa Auktion i 1775 solgt til *Johan Ehrenfried Hebert*. Debitors Fader havde afgivet Løfte om, at Sønnen vilde fraflytte sin Lejlighed i Huset til førstkommande Flyttedag til hvilken Tid »Salen« i Forhuset til Gaden ogsaa vilde blive ledig. Gaarden var vurderet til 930 Rigsdaler, og Køberen fik Hammer-slag for 981. Inden lang Tid døde han imidlertid, og hans Efterfølger i Ægte-skabet *Frantz Mathias Ratz* afhændede Ejendommen til en Mand med et godt gammelt Frederiksbergnavn *David May*. »Som boede og døde i Frederiksberg By«, staar der i Skødeprotokollen fra samme Aar 1786, da May var død og hans Ejendomme udlagt til Justitsraad *Goedaltzsch*, eller som han snarere hed *Gundelach* for 1565 Rigsdaler. Han havde ikke til Hensigt at beholde Stedet, han solgte det endnu samme Aar til den førnævnte Skildrer *Frederik Ludvig David* eller *Davidsen*, som dog ikke overtog den halve Gaardslod i Marken.

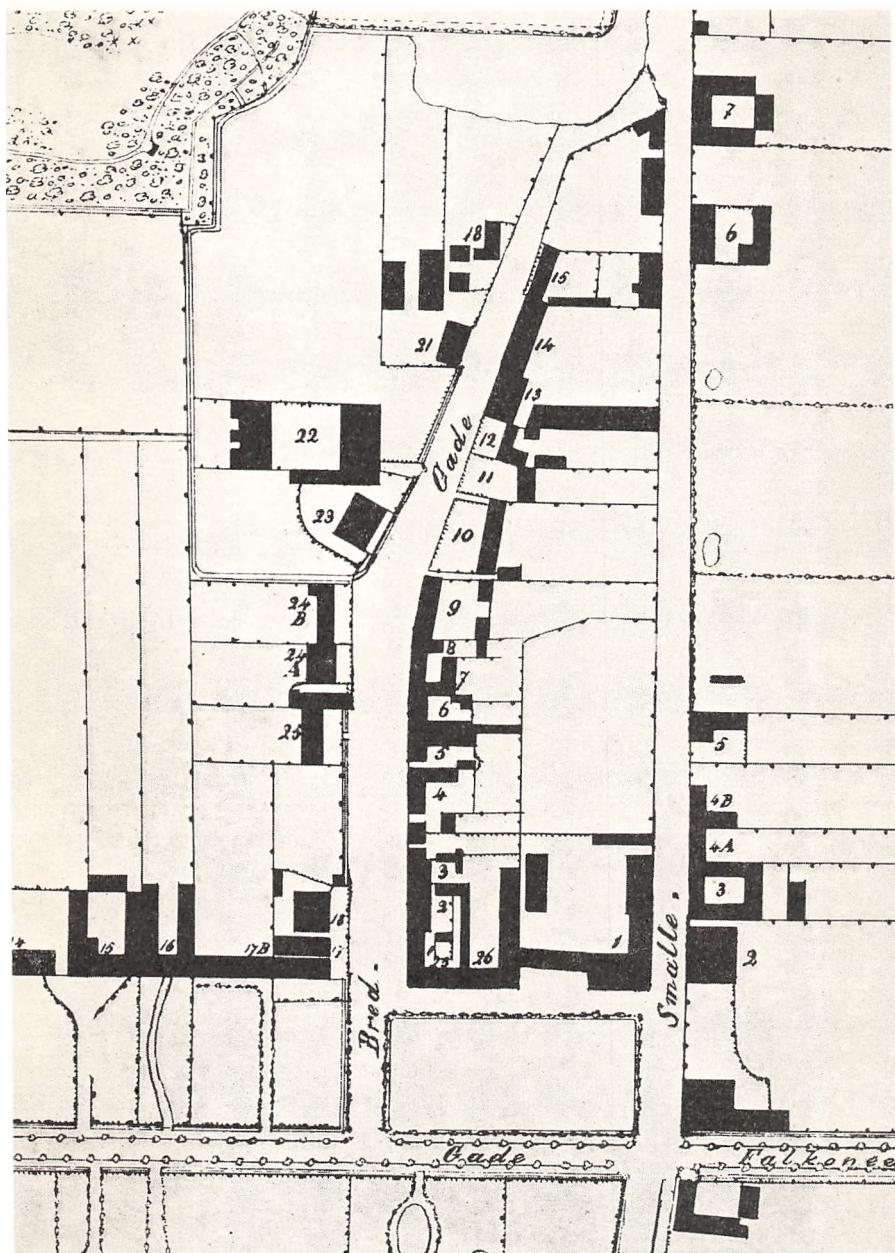
Huset i Allégade kom atter paa Auktion efter hans og hans Enkes Død og blev 1808 købt af Hattemager *David Marx*, som dog omgaaende videresolgte til *Hans Christian Hansen*. Han kaldes i Skødet Bombardér ved det kongelige Artillerikorps i København, men var ellers Farver. Det var ham, der som foran nævnt i 1812 solgte Ejendommen til Sognepræsten *Jens Frechland* og Slotsforvalter *Voigt*. De gjorde sig, som ligeledes omtalt, Fordel af at sælge henvend Halvdelen af Grunden fra til Beboerne, inden de overdrog Resten tilligemed Bygningerne til *Frederiksberg-Hvidovre Sogns Fattigvæsen*, og her blev Lokaler for Sognets første Fattighus eller Hospital, som det ogsaa kaldtes.⁵⁴

Det bestod her indtil 1835, da Ejendommen atter blev solgt til *Søren Larsen*, og siden kendt som Værtshuset »Den hvide Svane«.⁵⁵ Den gamle Bygning, der stod til 1895, og som sikkert er den samme, der omtales i Jørgen Kochs Skøde fra 1770, har saaledes indenfor sine Mure set baade Sorg og Glæde i mere end almindeligt Omfang.

Matrikelnr. 4: Allégade 35-37, Smallegade 1-11.

Denne Ejendom var ikke et Hus, men en af de godt 20 Gaardspladser, som blev udlagt ved Grundlæggelsen af Frederiksberg By i 1702. Oprindeligt var den tiltænkt Klaus Sibrandsen og Teis Petersen, to af de gamle Gaardbrugere, der som det hedder »haver hver en hel Gaards Brug og forhen afhændet deres Haveparter til Kongens Gaard i Ny Hollænderby og derfor bekommet Betaling, nyde begge en fuld Bygge- og Haveplads af Byens Gadegrund, som løber op mod Teglværkets Grund.«⁶⁶

Men Forholdet blev et andet. Assessor *Muhle*, som i Forvejen ejede to fulde Gaardspladser i Byen, skulde have Skøde paa ogsaa denne. Anledningen var vel den, at han havde ladet opføre ret anseelige Bygninger paa den, fire Lejevaaninger, som det siges. Han naaede imidlertid aldrig at faa Skøde, og da han paa Grund af sine Forhold var stukket af fra det hele, overtog Børnehuset alle tre Gaarde og fik 1702 Skøde paa Gaarden ved Allégade mod en Betaling af 560 Rigsdaler.⁶⁷

UDSNIT AF HAANDTEGNET KORT OVER FREDERIKSBERG CA. 1815. (Geodætisk Institut). Planen viser det her behandlede Omraade med den Bebyggelse og Udstykning, som fandtes, inden der blev givet Byggefrihed ved Demarkationstvængens Ophævelse 1852.

Det er heller ikke her lykkedes at oplyse, hvornaar den blev solgt fra Børnehuset, eller hvem der ejede den i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede, før den kom paa Auktion i 1763 fra *Hans Olsen Linds* Stervbo. Konditionerne gav en Beskrivelse af de ret vidtløftige Bygninger. Der nævnes »26 Fag Bindingsværk til Gaden, hvorudi er indrettet 2 Fag Smedehus, 8 Fag Stuchus, 5 Fag Møllehus, hvorudi er en god Hestemølle med Tilbehør, 9 Fag Lejevaaninger og 2 Fag Lo, alt Bindingsværk og teglhængt til Gaden og 15 Fag teglhængt til Gaarden. Endvidere 15 Fag Hus til Gaarden med Straatag og klinede Vægge, indrettet til Port, Lo, Kostald og Vogn- og Bryghus med derudi værende Bryggeredse . . . «

Naar der ikke nævnes noget om Bygningernes Beliggenhed, er det vel, fordi Gadehuset var een lang Længe, saaledes som det ogsaa synes at fremgaa af Kortet fra ca. 1750. Gaarden blev forøvrigt ofte alene kaldt Hestemøllen. Paa Auktionen i 1763 blev den købt af Major *Volrat Frederik v. Holstein* for 1620 Rigsdaler, men allerede 1765 solgt til *Jens Pedersen Bech*, der selv drev Mølleriet, dog med ringe Held, for Gaarden kom 1774 paa Tvangsauktion og blev købt af Bager *August Reimann*, der noget senere købte Hus i Bredegade. Gaardens Bygninger var stadig saa nogenlunde de samme, blot faar man i Auktionskødet en lidt mere omstændelig Beskrivelse, og det siges, at Hestemøllen med »behørige Hjul, Drev og Stene i komplet Stand« var indrettet i en næsten kvadratisk Bygning, der var 5 Fag lang og 6 Fag dyb, men som iøvrigt indgik i den lange »Længde«. Den stod der endnu, da Slotsgartner *Peter Petersen* købte Ejendommen i 1795 for 3850 Rigsdaler. Gaarden havde ellers, efter at *Reimann* havde solgt den i 1780, været besiddet af Plantør *Frederik Dems* til 1785, derefter af Skoleholder *Lorentz Lassen* til 1792 og endelig af *Hans Dam*.⁵⁸

Slotsgartner *Peter Petersen* er kendt som den Mand, der har Fortjenesten af *Frederiksberg Haves* Omlægning i landskabelig Stil. Han var som allerede fortalt foran en dannet Mand, hos hvem *Oehlsenschlägers* Forældre kom, og hvis Døtre havde deres Gang paa *Bakkehuset*.

Petersen havde syv Døtre, og de to ugifte *Erasmine Frederikke* og *Augusta Frederikke* sad tilbage paa Gaarden efter ham, der døde 1826. De gjorde i 1837 Testamente til Fordel for hinanden. *Erasmine* var den, der først døde, og *Augusta* arvede hendes Part i Gaarden, men da var hun paa sine ældre Dage blevet gift med den kendte Overretsprokurator *H. F. Payngk*, der i Forvejen havde været gift med hendes ældre Søster og ved dette dobbelte Giftermaal var kommet i Besiddelse af en Række Arveparter i Gaarden paa *Frederiksberg*. Andre købte han af *Svognere*, af hvilke den ene, som var Gartner ligesom *Faderen*, boede i Gaarden. Da *Payngk* døde i 1842, blev *Augusta* Ejer, men hun døde snart, og saa gik den ud af Familiens Eje.⁵⁹ Den blev, som foran fortalt, udstykket af *Kancellist J. Fr. Schröder*, der var blevet Ejer i 1848, og nye Huse rejste sig snart paa *Vængets Grund* langs *Smallegade*.⁶⁰

NOTER

til Side 61-103.

1. Smlgn. Nystrøm: Frederiksbergs Historie I, S. 58.
2. Frederiksberg gennem Tiderne II, S. 67ff.
3. Nystrøm o. anf. Sted. I S. 59.
4. Se. f. Eks. Kort fra 1677 (Resens Atlas), gengivet Nystrøm o. anf. St. S. 57.
5. Se Kortene fra ca. 1690, gengivet: Frederiksberg gennem 300 Aar, S. 44. Smlgn. ogsaa Scheels Plan sammesteds S. 45. Man kan dog tænke sig, at Kongevejen indtil Reguleringen efter denne Plan har haft et lille Knæk lige inden Byen.
6. Nystrøm o. anf. St. I, S. 29f.
7. Som et typisk Eksempel kan nævnes Karlebo i Nordsjælland.
8. Nystrøm o. anf. St. I, S. 90.
9. Paaskrift paa Planen, der er gengivet netop anf. Sted.
10. Hans Heinrich Scheel var en Ingeniør-officer, der som andre af sine Lige i Datiden beskæftigedes med mere civile Anlægsarbejder.
11. Den originale Indstilling findes som Bilag til kgl. Skøde af 16 el. 17 Febr. 1712 til Jan Corneliusen Bacher paa Gaardsplads Nr. 1 af Frederiksberg, d. v. s. nuværende Matr. Nr. 113-114. (Indlæg til Sjæll. Skødebog B, 267, Rigsarkivet; smlgn. Kronens Skøder III S. 467).
12. I Pakken: Rtkr. Sjæll. Rytterdistr. Div. Dokumenter, Diverse Dokumenter og Akter Ny Hollænderby vedkommende, 1681-1703 (Rigsarkivet).
13. Kortet nævnes udtrykkelig i den førnævnte Indstilling.
14. Ny Hollænderbys Markjorder var jo efter Branden frataget Beboerne og udlagt som Græsmarker, hvor der skulde avles Hø til de kgl. Stalde og Militærets Heste. Smlgn. Nystrøm o. anf. St. I, S. 82.
15. Sstds. S. 83.
16. I den i Note 12 nævnte Pakke findes en den 30. Marts 1699 dateret Opgørelse af Tilliggendet til de enkelte Gaarde i Ny Hollænderby.
17. De oprindelige Grunde blev ved Reguleringen forøget med et ogsaa paa H. H. Scheels første Plan angivet Areal.
18. Stadslandinspektør Broholm har siden dette blev skrevet henledt min Opmærksomhed paa en Kortplan i Frederiksberg Kommunes Matrikelafdeling. Det er en relativt ny Kopi af et ældre Kort, der som det synes indeholder Ingredienser af baade Scheels første og anden Plan, idet der paa dette Kort er afsat Grunde langs Nordsiden af Smallegade omtrent i den Udstrækning, som Tilfældet virkelig blev. En mere indgaaende Undersøgelse af hele dette Forhold burde med Tiden foretages.
19. Rentekammer-Resolutioner 1747 7/2, Nr. 30, Rigsarkivet.
20. Rigsarkivet.
21. Nystrøm o. anf. St. I S. 182ff.
22. Sjællandske Tegnelser 1722 24/9, Rigsarkivet.
23. D. Kanc. Supplikprotokol 1727 I, 594, Rigsarkivet.
24. Se Beskrivelserne af de enkelte Ejendomme.
25. Se S. 132.
26. Nystrøm: Frederiksbergs Historie II, S. 202.
27. Københavns Rytterdistrikts Skødebog E 272, 1775 23/1, Landsarkivet.
28. Se S. 106.
29. Saaledes i Skøde af 1810, smlgn. S. 108.
30. Nystrøm o. anf. St. II, S. 214.
31. Fr. Chr. Sibbern: Gabriellis' Breve 1826, S. 35 ff.
32. Nic. Bøgh: Fra Oehlenschlägers Kredt 1881, 108, 120.

33. Christensen, Bobé og Weilbach: Frederiksberg 1937, S. 229.
34. Oehlenschlägers Erindringer fra Barndom og Ungdom.
35. O. anf. St.
36. Museum 1896. S. 25.
37. Nystrøm o. anf. St. II, S. 110.
38. Rentekmr. Resolutionsprotokol 1849 23/9, Nr. 254, Rigsarkivet.
39. Journalsag 1851/1736, Kommunens Matrikelafdeling.
40. Nystrøm o. anf. St. II, S. 198, 200.
41. Frederiksberg gennem Tiderne III, S. 12.
42. Skødebog o 1812 7/10 Fol. 318f, Landsarkivet.
43. Journalsag 1813/783, Kommunens Matrikelafdeling.
44. Raadstue-Plakat om Demarkationslinjen udenfor Københavns Port 1810 6. Juni.
45. Frederiksberg gennem 300 Aar, S. 30, 107.
46. Journalsag 1851/1724, Kommunens Matrikelafdeling.
47. Journalsag 1858/4, 1869/135, sstds.
48. Journalsag 1867/25, 1869/12, 1872/68, sstds.
49. Sammenlign de enkelte Ejendommers Beskrivelser.
50. Journalsag 1887/2204, Kommunens Bygningsafdeling.
51. Journalsag 1879/68, sstds.
52. Beretning om Frederiksberg Kommune 1878-79, S. 52, 62, 1880-81, S. 150ff.
53. Journalsag 1924/9302, Kommunens Bygningsafdeling.
54. Journalsag 1878/985, 1549, Kommunens Matrikelafdeling.
55. Journalsag 1877/1537 sstds.
56. Journalsag 1881/1583, 1895/1906, 2833, 1896/2 sstds.; 1895/662, Komm. Bygn.
57. Beretning om Frederiksberg Kommune 1895-96, S. xxx, 104, 110; 1896-97, S. 44.
58. Statuen blev i Efteraaret 1952 flyttet til Søndermarken.
59. Beretning om Frederiksberg Kommune 1897-98, S. 64-72, 76.
60. Smlgn. Beretning etc. 1901-02, S. 59.

NOTER

til Side 104-132.

DE ENKELTE EJENDOMME

De nedenfor bragte Oplysninger stammer i det store og hele fra det københavnske Rytterdistrikts og Københavns Amts søndre Birks Skøde- og Pantebøger med tilhørende Registre i Landsarkivet, fra Udstyknings-sager i Stadslandinspektørens Kontor og fra Byggesager i Bygningsinspektoratet, begge de sidstnævnte Institutioner under Frederiksberg Kommunes tekniske Forvaltning.

Der er ved Udførelsen af de ret omfattende Arkivundersøgelser, som danner Basis for denne Artikel, saavel paa de kommunale Kontorer som i Landsarkivet vist megen Hjælpssomhed og Imødekommenhed, hvilket naturligvis har gjort Fremdragnin-

gen af de mange Enkeltoplysninger lettere. Af Pladshensyn citeres Skøde- og Pantebøgerne – Rytterdistriktets A-R og Søndre Birks N ff – med deres Bogstavbetegnelse, hvortil knyttes Foliotal og Tinglæsningsdato. Til den sidstnævnte føjes ofte en Parentes med Angivelse af Datoen for det originale Dokument, hovedsagelig i de Tilfælde, hvor dettes Datering afviger meget fra Tinglæsningsdatoen.

Henvisninger til Søndre Birks Skøderegister, der gaar til 1857 og til Søndre Birks Realregister: Frederiksberg 1853-56, begge i Landsarkivet, citeres henholdsvis Skødereg. og Realreg. Ved Efterslag maa man, hvad

det førstnævnte angaar, benytte Skødemodtagerens Navn og for det sidstnævntes Vedkommende Matrikelnummeret.

Journalsagerne fra Stadslandinspektørens Kontor – i det foregaaende citeret Aarstal/Nr., Kommunens Matrikelafdeling – citeres i det følgende: Matr. Aarstal/Nr., og paa samme Maade Journalsagerne fra Bygningsinspektoratet, der betegnes Bygn. Aarstal/Nr.

1. Nystrøm: Frederiksbergs Historie II, S. 244f.
2. D 523: 1763 12/9 (19/7); D 797: 1768 8/2; E 85: 1770 16/7 (23/2); F 59: 1783 3/2; Brandpoliceen, smlgn. Nystrøm: Frederiksbergs Hist. II, S. 208; N 614: 1802 29/3; 1844: Skødereg.
3. A 402: 1721 1/9; (26/7); C 401: 1749 18/8; D 815: 1768 12/9 (11/6); F 59: 1783 3/2; F 72: 1783 28/4; F 183: 1784 13/12; F 581: 1790 18/1; M 736: 1810 28/3.
4. Matr. 1868/5285; Bygn. 1879/1136, 1879/68, 1898/199, 1868/106-107, 1886/159.
5. D 512: 1763 11/7 (1761 6/3 med Oplysning om Skødet 1731), Rasmus Jørgensens Enke hed Karen Thomasdatter; E 1: 1770 12/2 (1768 8/12); E 680: 1780 11/12 (2/10); H 365: 1797 21/8; K 170: 1803 27/6; N 52: 1810 27/6 (28/5); O 590: 1813 10/2; N 68: 1820 2/2; 1829: Realreg.
6. D 553: 1764 14/5; D 834: 1769 20/3 (1768 5/12).
7. C 326: 1746 16/12; D 71: 1754 26/8 (8/7); D 317: 1759 11/6 (11/4); D 534: 1763 12/12 (1761 6/3, Obligation til Slotsforvalter Voigt af 1762 11/12); E 175: 1773 8/2; E 393: 1776 2/12; F 442: 1788 21/4; F. 309: 1786 29/5; G 477: 1794 1/12 (3/11); K 122: 1803 18/4; M 28: 1808 23/3; M 475: 1809 2/8; N 243: 1821 10/1.
8. D 809: 1768 20/6; E 632: 1780 1/5 (1779 18/7); E 633: 1780 1/5; F 426: 1788 18/2; F 427: 1788 18/2; I 90: 1799 2/9; 1823: Skødereg.; Skødet til Søren Mourid; af 1823 1/11 findes som Bilag ved Matr. 1887/6; E 47: 1778 19/1 (1777 11/12); F 162: 1784 9/8; F 255: 1785 10/10; G 280: 1793 5/8.
9. Matr. 1887/6, Bygn. 1889/102, 755.
10. Bygn. 1924/9302.
11. F 163: 1784 9/8 (med Oplysning om Skødet af 1781); F 419: 1788 21/1 (med Oplysning om de ældre Skøder af 1742 og 1784).
12. B 29: 1726 4/3; C 122: 1740 15/2; E 103: 1771 9/12 (17/10); F 20: 1782 1/7. Hvad angaar Navnet Lysekrug – Løskrudt, saa svarer det førstnævnte til Løsekrug og det sidste til Løskraut, begge kendt som Slægtsnavne i Nutidens København. Uden de originale Skødebrevne i Behold er det vanskeligt at afgøre, om den frederiksbergske Familie i det 18. Aarhundrede har heddet det ene eller det andet.
13. E 496: 1778 6/7; D 588: 1764 17/12; D 324: 1759 25/6 (1757 23/3); E 34: 1770 8/10 (1762 2/3).
14. E 472: 1778 19/1 (1777 8/12); E 32: 1770 17/9.
15. C 343: 1747 26/6 (1745 29/3).
16. H. Carl Andresen: Et Gadebillede, der forsvinder, Frederiksberg gennem Tilderne I, S. 84 ff.
17. N 238: 1810 28/11 (1809 5/8).
18. 1830: Skødereg. 1850, 1854: Realreg.
19. Matr. 1872/2492; Bygn. 1872/47-48.
20. B 29: 1726 4/3; C 238: 1743 16/12; C 435: 1750 2/11; C 480: 1752 3/7; F 94: 1783 6/10; F 443: 1788 5/5; H 379: 1797 25/9; I 285: 1800 28/7; I 414: 1801 2/3; I 562: 1801 21/12; I 684: 1802 9/8; O 168: 1812 10/6 (Skødet indholder ogsaa Datoen paa Skødet af 1809, men ikke, hvem det er udstedt af).
21. Nystrøm: Frederiksbergs Hist. II, S. 160 f.

22. 1835, 1842: Realreg.
23. Matr. 1887/2204; Bygn. 1887/98.
24. B 82: 1728 3/2 (1727 30/12); B 64: 1727 23/6; B 285: 1733 3/8; C 335: 1747 6/3 (1746 11/7); D 9: 1752 18/12 (19/4); Ang.»Vejpattroljen«, se Nystrøm: Frederiksbergs Hist. II, S. 106.
25. D 493: 1763 2/5 (1761 30/11, 1763 21/1); E 273: 1775 6/2 (1774 24/10); E 474: 1778 26/1 (1777 11/12); H 142: 1796 13/6; K 16: 1802 27/9 (2/9); K 359: 1804 13/6; L 183: 1806 8/1 (1805 23/12).
26. L 556: 1807 22/4; O: 1812 18/4; N 39: 1819 8/12. 1819, 1827: Skødereg.; 1829, 1846: Realreg.
27. Matr. 1883/693.
28. B 64: 1727; B 285: 1733; C 335: 1747; D 9: 1752; D 105: 1755 9/6 (1753 17/10); D 209: 1757 7/3 (1756 25/9); D 514: 1763 18/7; D 572: 1764 10/7; E 272: 1775 23/1; N 432: 1821.5/9. Sammenlign Nystrøm: Frederiksbergs Hist. II, S. 202.
29. 1822: Skødereg.; 1839, 1846, 1855: Realreg.
30. Bygn. 1872/118, 1897/57.
31. C 383: 1748 11/12; C 486: 1752 28/8; D 491: 1763 21/5 (1761 20/6); D 641: 1766 17/2; 1808 23/11, se O 431: 1812 23/12; Om F. L. David, se Weilbach.
32. O 431: 1812 23/12; 1819 ff: Realreg.
- 32a. Matr. 1883/1962; Bygn. 1883/27.
33. C 100: 1739 13/7 (Heri nævnes Skødet af 1727 20/5); C 382: 1749 13/1 (1748 11/12); D 25: 1751 23/7; D 194: 1757 17/1 (1753 12/7); D 631: 1765 23/12 (1758 1/6); D 631: 1766 3/3; E 23: 1707 23/7; 1808 23/11, se O 431: 1812 23/12.
34. D 23: 1753 27/7 (1751 23/11); F 92: 1783 22/9 (31/7); F 281: 1786 16/1; F 284: 1786 23/1; I 277: 1801 15/7 (1800 11/7); M 748: 1810 11/4.
35. D 25: 1753 23/7 (1752 29/3); D 194: 1757 17/1 (1753 12/7); D 255: 1757 12/12; D 466: 1761 19/7; H 629: 1798.
36. 1855: Realreg.
37. Matr. 1885/1993, 1885/1344; Bygn. 1885/97.
38. C 382: 1748 11/12; D 464: 1762 19/7 (1761 12/6); D 478: 1763 10/1; E 89: 1771 2/9 (1770 7/8); E 255: 1774 10/10; F 256: 1785 17/10; F 685: 1791 23/1; G 260: 1793 24/6; G 346: 1794 17/2; Om Franck, se Nystrøm: Frederiksbergs Hist. II, S. 160; L 288: 1806 7/5; P 303: 1814 6/4; N 121: 1820 11/6 (1819 16/10); 1837: Skødereg.
39. Matr. 1891/2104; Bygn. 1891/72.
40. D 119: 1755 11/8 (1754 10/6); D 492: 1763 31/1; E 57: 1771 18/3; E 547: 1779 12/4; E 733: 1781 16/7; F 314: 1786 19/6; G 264: 1793 1/7; H 338: 1797 26/7; K 503: 1804 12/12.
41. 1834: Realreg.
42. B 65: 1727 23/6; C 382: 1748 11/12; D 263: 1758 16/1 (1757 12/12); D 603: 1765 29/4 (1764 12/12); E 367: 1776 15/7; E 440: 1777 30/6; F 86: 1783 7/7.
43. N 226: 1820 13/12; 1837, 1838: Realreg.
44. Bygn. 1883/76.
45. D 93: 1755 10/2 (1754 19/8); D 315: 1759 14/5; E 428: 1777 14/4 (4/3); F 16: 1782 17/6; G 2: 1791 23/5 (Købekontrakt af 1790 13/9); L 474: 1806 24/12; M 420: 1809 14/6.
46. 1832, 1836, 1856: Realreg.
47. D 395: 1761 31/8 (1760 28/11); D 848: 1769 7/8 (1768 5/9); E 723: 1781 25/6 (Den kgl. Konfirmation dat. 1780 14/7); F 690: 1791 7/3; G 241: 1793 15/4; I 415: 1801 9/3; I 608: 1802 15/3; K 90: 1803 31/1; 1825: Skødereg.
48. D 561: 1764 18/6; i Jordebogen fra Aar 1800 siges Peder Mikkelsen at have afløst Landinger; M 728: 1810 21/3.
49. C 390: 1749 31/3 (1748 26/1); D 465: 1762 19/7 (1761 26/3, 1761 4/12); I 445: 1801 18/5; Separationsbevillingen tinglæst 1801 17/1.
50. 1841: Realreg.

51. D 162: 1756 26/7; E 328: 1776 8/1.
52. D 765: 1767 24/8; F 113: 1783 22/12;
L 666: 1807 9/12.
53. 1822: Skødereg.; 1839, 1854: Realreg.
54. C 447: 1751 24/5 (1750 14/4); D 40:
1753 15/10; D 57: 1754 22/4 (1753 22/6);
D 141: 1756 23/2; E 18: 1770 3/7 (11/6);
E 331: 1776 29/1 (1775 23/12); J. E. He-
bert var Smed i Valby; F 236: 1786 10/7
(1785 18/6); F 236: 1786 22/5; F 314:
1786 19/6; M 276: 1808 21/12; O 318:
1812 7/10.
55. 1835: Realreg.
56. Saaledes i en udateret Specifikation over
de afnaalte og inddelte Gaards- og
Havepladser i Ny Hollænderby. Den
findes i Pakken: Rtk. Sjæll. Rytterdi-
strikt, Diverse Dokum., Diverse Do-
kum. og Akter Ny Hollænderby ved-
kommende 1681-1703, Rigsarkivet.
57. Kronens Skøder III, S. 340.
58. D 478: 1763 24/1; se iøvrigt Nystrøm:
Frederiksbergs Hist. II, S. 196, 250.
59. Sstds.
60. Matr. 1851/1724, 1852/3941, 1855/2092;
Bygn. 1858/4 (Smalleg. 3), 1867/25
(Smalleg. 5), 1869/12 (Smalleg. 9),
1872/68 (Smalleg. 11).

Mosendal

Af KAJ FOLTMAR

OTTO B. WROBLEWSKI har i sine Barndomserindringer »Nørrebro i Trediverne« beskrevet Udsigten fra »Stadsoberstens Bastion« udfør Gothersgade. Idet han lader Blikket glide i vestlig Retning, naar han til Ladegaardsaaen: »I samme Retning kom Ladegaardens lange, røde Tage, ikke saa høje som nu, tilsyne, endvidere Mosendal, der som alle Huse indenfor Demarkationslinien, hvor der skulde skaffes endnu 1 Etage foruden Stuen, havde brudt Tag, derefter den statelige Vodroffsgaard med sine parklignende Anlæg, hvoraf Resten endnu findes i et offentligt Forlystelses-Etablissement, derpaa Forhaabningsholms og Lykkesholms Have.«

Om Wodroffsgaard er der skrevet meget, og Forhaabningsholm og Lykkesholm er ogsaa velkendte, men anderledes stiller det sig med Mosendal. Kun de færreste ved, naar Mosendal blev bygget, hvorledes det saa ud, eller hvem der var Bygherren.

Efter at Christian IV i 1620¹ havde erhvervet Sct. Jørgens Gaard med tilhørende Mark, anlagde han sin store Ladegaard ved Sct. Jørgens Sø.

Som et Led i Kongens Plan, der gik ud paa yderligere at styrke Københavns Forsvar ved fremskudte Værker, støttende sig til Søerne, blev Ladegaarden i Aarene omkring 1629 forsynet med bastionerede² Volde og Grave.

Fra Peblingedæmningen anlagdes ved Sct. Jørgen Søes Vestside et Trenchement,³ en Vold 3-4 m. høj til nuværende Gl. Kongevej med en i Engdraget udgravet Voldgrav foran, der helt op til vore Dage bevaredes under Navnet: Rosenaaen. Bag Volden løb en Vej, der paa Strækningen langs Ladegaarden i 1777 benævnes »Fortogs-Weyen«.

Paa et Kort fra 1771 (S. 141), der findes i Stadsarkivet, ses tydeligt Ladegaarden og dens Befæstning, samt Rosenaen fra Slusen langs Madm. Oberkampfs Jorder, og Fortogs-Vejen begyndende ved Ladegaardsvejen i lige Linie til Broen, hvorfra den bugter sig mod Wodroffsgaard.

Den nordvestlige Bastion var en Helbastion, den nordøstlige ved Ladegaardsvejen en Halvbastion, og det samme var den sydvestlige.

Paa denne sydvestlige Bastion anlagdes i 1730⁴ et Lærredsmanufaktur med tilhørende Valkemølle, som imidlertid dreves med Tab. Ladegaarden tilhørte paa den Tid Landetaten og var indrettet til Krigshospital og Straffeanstalt for militære Betlere. Et Kort fra 1741 (Stadsarkivet) har en Signatur af denne Mølle med Beplantning omkring. Paa samme Kort ses Bastionens Volde at være sløjfede, og Jorden brugt til Opfyldning af Voldgraven, saa Konturerne er som paa hosstaaende Kort.

Da »Det kongelige danske Krigshospital« den 10. Juni 1769 for en Sum af 22,100 Rdl. sælger Ladegaarden,⁵ der var stillet til offentlig Auktion den 16. November 1768, til »Directionen for det Fattiges Væsen«, er i Købet indbefattet Valkemøllen, som da benævnes »Det kongelige Uldenmanufactur tilhørte Valkemølle«. Det er denne Valkemølle med tilhørende Grund og Bygninger, der er Oprindelsen til Ejendommen »Mosendal«.

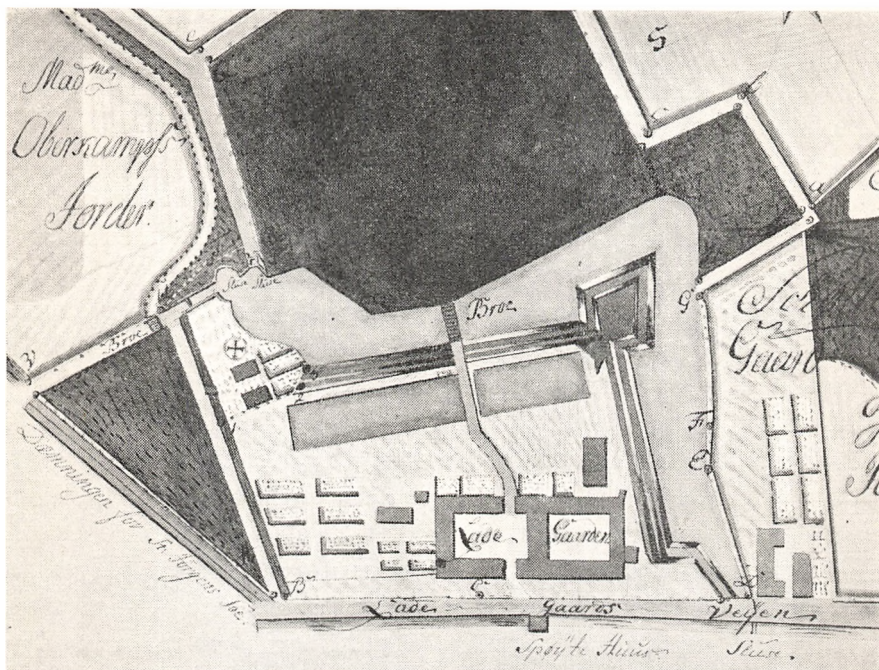
Den 13. December 1770 lader »De Fattiges Væsen i Kiøbenhavn« som Ejere »Sankte Hans Mølle« med Bygninger og Indhegninger takserer⁶ til Brandforsikring, og Tømmermester og Møllebygger Hans Høy af Kirke Værløse og Tømmermester Jens Bruun Larsen af Ordrup vurderer og takserer det hele til 3.880 Rdl., som: »— — — De hver for sig ved Eed med opragte Fingre efter Loven bekræftede, at være saaledes forefunden og forrettet efter Deres beste og nøyeste Skiønsomhed«. Denne Vurdering lader dog til at have været meget for høj, thi da Inspektør Meden paa D'Herrer Directeurer for den almindelige Plejeanstalts Vegne i 1777 lader begære offentlig Auktion⁷ afholdt, bliver Valkemøllen med Bygninger, Grund og Jordtilliggende paa tredie og sidste Auktion den 6. Marts 1777 tilslaaet Mesterbager Johan Wæver boende paa Nørregade No. 238 i Kiøbenhavn for 1.532 Rdl. plus resterende Skat 9 Rdl. 4 Mk. Købesummen var altsaa ikke engang Halvdelen af Vurderingen.

Grænsen for hans Ejendom iflg. Skøde af 22. Marts 1777 fremgaar af Kortet paa næste Side.

Den begynder ved B ved »Lade-Gaards Veyen« gaar saa langs Volden, der afgrænser Ladegaarden til 1, derfra til 2 og 3, følger saa Kanten af Voldgraven til Vest for Slusen, langs den punkterede Linie mærket T, der er et 3 Fags Stakit, til Broen, over Broen langs den østlige Bred af Vandløbet til Sct. Jørgens Sø og derefter langs Dæmningen tilbage til B. Møllens Jordtilliggende, der har Form af en Triangel, benævnes i Auktionskonditionerne som » – et Støkke Høebunds Jord«. Paa dette Areal hvilede en Hæftelse paa 2 Rdl. til den kongelige Kasse, men Afgiften havde ikke været svaret eller krævet i den Tid, da Krigshospitalet eller Plejeanstalten havde ejet det; af det øvrige skulde der ikke svares aarlige Afgifter.

Den brede lyse Stribe fra B til Broen er den før omtalte »Fortogs-Wey«. Fra Broen fortsætter den som en bugtet, med Træer indhegnet Vej til Wodroffsgaard. Til Fortogs-Vejen forbeholdt Hospitalets Ejere sig uhindret Adgang indtil Møllen. § 4 i Konditionerne lød: «Saavidt Hospitalets nu befindende eene Fortificationsgrav heigner for Møllens Eiendom, beholder Køberen ubehindret Adgang til og frie Brug af Vandet og af Slusen, hvilken sidste tilligemed det hosstaaende 3de Fag Stakit Møllens Eier bestandig vedligeholder.» Denne Paragraf tilligemed Paragraffen om Adgang til Fortogs-Vejen gav senere Anledning til Trætte med Wodroffsgaards Ejere.

Bygningerne bestod af: 1. *Vejrmøllen*, der var en hollandsk Klæde-Stampe-Mølle med Straatag. Den var indrettet med 6 Par Hamre og havde desuden et Jernpumpeværk med Tilbehør. (Vurderingssum 3.000 Rdl.). Opgangen til Møllen var i et Skur af Bindingsværk beklædt med Brædder. Ved Siden af laa 2. *en Bygning*, otte Fag lang og fire Fag dyb. Den var af Mur- og Bindingsværk og først indrettet til Pakhus senere til Kostald. 3. *Beboelseshuset* var af Mur- og Bindingsværk, een Etage høj, 11 Fag lang og 4 Fag dyb. Midtpaa var en Kvist paa 2 Fag, og det var ligesom Staldbygningen behængt med Tegl. Huset indeholdt 2 Stuer, et Køkken med aaben Skorsten, en Gang med en Kamin og saa nok et Par Stuer med Brystpanel. I Værelserne fandtes 2 Bilæggerovne og 1 Vindovn. Overalt fandtes hollandske Døre og engelske Vinduesrammer. Beboelseshuset blev kun vurderet

UDSNIT AF KORT FRA 1771. (Bymuscet). Verdenshjørnerne fremgaar af Kompassrosen i øverste højre Hjørne, hvoraf kun den sydlige Pil mrk. S er kommet med paa Kortet.

til 440 Rdl. Herudover fandtes et Skur af Bindingsværk beklædt med Brædder 2 Fag lang og 3 Fag dyb, 1 Stakit og 3 Plankeværker om Haver og Gaardsplads, hvoraf det ene paa 17 Fag stod i Skellet til Ladegaarden. En Sluse med Porte og Bro over vurderedes til 100 Rdl.

For Mesterbager Johan Wæver har det sikkert kun været en Pengeanbringelse. Han sælger iflg. Købekontrakt af 1. Maj 1784° for en Sum af 2.000 Rdl. Valkemøllen med Huse og Jordtilliggende til den kendte Brandmajor, Tømmermester og Hofarkitekt A. J. Kirkerup.

Kirkerup handlede i udstrakt Grad med Ejendomme,^o og det varede da heller ikke længe, før han fandt en Køber, og Køberen var *Johan Friderich Foltmar*, Mosendals Grundlægger.

Johan Friderich Foltmar blev døbt i Sct. Nicolai Kirke¹⁰ den 26. September 1758. Faderen var den kendte Organist til Trinitatis Kirke Johan Foltmar, een af de 4 Fagmusici i »Det musikalske Societet«, hvor

Holberg spillede paa Fløjte. Moderen hed Agnethe Maria Schou, Datter af Brygger Gerhard Schou. Han var ligesom Faderen og Farfaderen (Hoboist ved Grenaderregimentet Johan Foltmar) musikalsk begavet og averterede sine Kompositioner til Salg i Adresseavisen. Hans Farbroder var Hoftapetvæver Christian Ulrich Foltmar, og hos ham har han maaske faaet Interesse for Tegning og Trykning af Kattuner. Johan Friderich Foltmar, der var vokset op under den »Florrisante Handelsperiode«, havde ogsaa Anlæg for Handel.

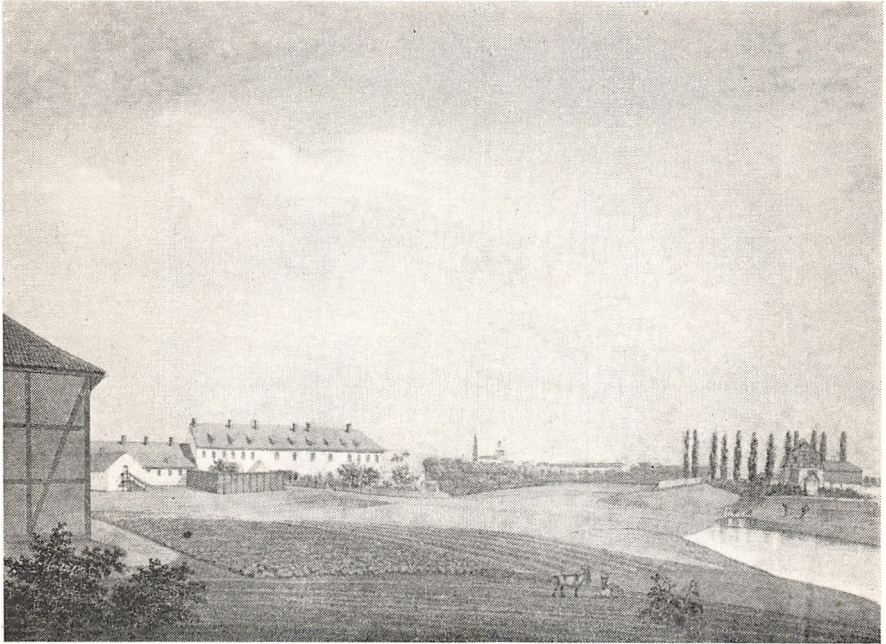
Handelen paa Ostindien og den hermed i Forbindelse staaende Indførsel af hvide og raa Kattuner¹¹ fremkaldte Anlægget af Kattuntrykkerier. De laa ved Søerne fra Østerbro og til Gl. Kongevej.

Fabrikerne arbejdede med stor Fortjeneste, og Foltmar fik nu den Idé at ville være Kattuntrykker. Den 11. Oktober 1784 faar han Borgerbrev paa »Handel efter Privilegier«, ¹² og Aaret efter køber »Borger, Kiøb- og Handelsmand Johan Foltmar« iflg. Skøde af 15. Oktober 1785¹³ af Tømmermester A. J. Kirkerup: » – en Vind-Valke-Mølle, beliggende uden for Stadens Nørre Port ved St. Hans Hospital, med dertil værende Inventarium – samt de Møllen tilhørende Bygninger«. Købesummen er 3.250 Rdl., hvoraf de 250 Rdl. udbetales kontant, medens han for Restsummen – 3.000 Rdl. – udsteder en Panteobligation til Kirkerup. Kirkerups Fortjeneste var saaledes 1.250 Rdl. efter et Aars Forløb.

Det købte svarede nøje til det ovenfor beskrevne, kun var Beboelseshuset en Del forfalden: » – hvorfor ieg Kirkerup besørger det 10 Fag Huus, som nu staaer under Reparation fuldført, med Tag, Kalkning og Dørre, samt Lofterne efterseete, at samme bliver tætte til Beboelse. – Endvidere forbinder ieg Andreas Kirkerup mig herved med Ballerups Birketings Rett at udføre den Process som af forrige Eiere af Møllen er anlagt imod Segldugs-Fabriquens Interessentere, og der fra Retten at skaffe Dom angaaende den værende Vei over Broen og Møllens Eiendom, alt uden mindste Bekostning for Kiøberen Hr. Foltmar«.

I Nicolai Jonges »Kiøbenhavns Beskrivelse« II Tome (trykt 1945) kan man Side 474 læse om: »En nye Kattun-Fabrik andlagt Aar 1787 af Foltmar foran ved Ladegaarden ved den første Veirmølle.«

Vejrmøllen har altsaa staaet her endnu i 1787, og Foltmar har vel boet i det istandsatte Beboelseshus indtil 1791. Den 26. Juli 1791¹⁴ sender han følgende Skrivelse til Københavns Magistrat:

LADEGAARDEN OG MOSENDAL. Akvarel af H. G. F. Holm, o. 1840. (Bymusset). Udsigt mod Ladegaarden til venstre og Mosendal til højre. Læg Mærke til den karakteristiske Bindingsværksgavl paa den nye Hovedbygning. Gavlen findes endnu, men det smukke Bindingsværk er nu dækket af et tykt Lag Puds.

»Da jeg paa mit Sted Mosendahl, beliggende uden Nørre-Port ved St. Hans Hospital, har opført endeel Bygninger, hvis Værdi og Beskaffenhed ey kan bedømmes af Landsbye Muur- og Tømmermestere siden de ey forstaaer sig paa sligt, -- saa er min underdanige Begjæring, at den høye Magistrat vilde behage at udnævne tvende Mænd til at vurdere mig samme efter deres sande Værdie til Assurance Efterretning«.

Magistraten efterkommer Andragendet og udnævner Tømmermester Johan Chr. Møller og Muurmester Carl Chr. Martens til Vurderingsmænd. Ved Vurderingsforretningen 10. August 1791 nævnes Møllen ikke, i Stedet har »Mosendahl« faaet et nyt Beboelseshus i Tidens Stil. Huset laa Øst-Vest parallelt med Fortogsvejen og var af ret beskeden Størrelse. Foran Huset var Volden brudt igennem, og her var Indkørslen, en stor oliemalet Port af Tømmer og 2 Fløje med en Laage paa.

Hovedbygningen var af Grundmur, en Etage høj, 22 Alen lang, 8 Alen 18 Tommer dyb. Det havde »gebrokken teglhængt Tag med Kryppel Valme paa Enderne«. Ud til Vejen fandtes 6 Fag Vinduer med udvendige Skodder og en Fløjdør i Midten; paa Bagsiden af Huset en Dør og 1 Fag Vindu og i hver af Gavlene 2 Fag Vinduer. Over de 3 midterste Fag var en Kvist med Fronton, i hvilken fandtes et rundt Vindu. Desuden fandtes 2 Tagvinduer, der ligesom Kvisten var belagt med Blik. Bygningen var »ziiret med Saalbænke og Trægessimser med Zirater«.

I den sydlige Ende af Bygningen fandtes en trefags Stue med Brystpanel rundt om, Væggene samt Pillerne var betrukket med Papir paa Lærred. Loftet var gibset og havde i Midten et »Zirkelslag«. Stuen opvarmedes af en 2.etages Vindovn paa Træfod. Ved Siden af var en tofags Forstue med Udgang til Vejen igennem en Fløjdør. I Forstuen førte en Trappe med Gelænder paa begge Sider op ovenpaa. Paa den anden Side Forstuen fandtes en Stue udstyret ligesom den første men kun paa 2 Fag.

Bag denne Stue var et Spisekammer med Reoler og Hylde og ved Siden heraf et Køkken paa 3 Fag med aaben Skorsten.

I Gebroketagen fandtes først en Stue paa 2 Fag, dernæst en »Sal« paa 3 Fag med Panel ligesom i Stuen, Væggene betrukket med Papir paa Lærred; i dette Værelse var en Alkove og et fast Skab med 2 Døre samt en 2.-etages Vindovn. Paa den anden Side af »Salen« var et Kammer paa 2 Fag med hvide Vægge. Huset vurderedes til 2.800 Rdl.

Beboelseshuset er antagelig blevet færdigt saa betids, at Foltmar ved sit Bryllup den 6. Juli 1791¹⁵ kunde føre sin unge Brud Jomfru Cathrine Kleffer ind i deres nye Hjem paa Mosendal.

Af andre Bygninger fandtes noget fra Hovedbygningen *et Tørrehus* 9 Alen i Kvadrat og 12½ Alen højt til Tagbjælkerne. Det var 3 Etager højt med teglhængt Vinkeltag og havde 4 Fag Vinduer med grønt Glas, de 2 Vinduer forsynet med Skodder, tilligemed 18 Luger til at sætte fast med Kroge. Den nederste Etage var af Grundmur, den anden af Mur- og Bindingsværk. Nederste Etage var delt i 2 Afdelinger, den ene med Brædegulv, den anden med Murstensgulv. Det øvrige af Bygningen var ud i eet. Fra Stueetagen førte en Stigetrappe op til Loftet, hvor der fandtes 130 Stænger til at tørre paa.

Ved Siden af Tørrehuset stod *en Bygning* af Mur- og Bindingsværk, 13 Alen lang, 9 Alen dyb, i 2 Etager med helt teglhængt Tag. Paa Forsiden og i Gavlen fandtes ialt 6 Fag Vinduer af grønt Glas og en stor Dør. Den nederste Etage var ligesom i Tørrehuset delt i 2 Afdelinger, med Kampestens Gulv i den ene Afdeling og Jordgulv og en Stentrappe i den anden. I øverste Etage var en Forstue. Resten var delt i 2 Dele.

Bag den sidste Bygning stod *et aabent Skur* af Tømmer med Brædebeklædning, en Etage høj med teglhængt Halvtag inddelt i 7 Fag, hvoraf de 2 Fag gik ind under den forrige Bygning.

Endvidere fandtes *en Bygning* paa $8\frac{1}{2}$ Fag, grundmuret paa de 3 Sider, en Etage høj med teglhængt Heltag og Kvist over de 2 Fag. Bygningen var 20 Alen lang og 10 Alen dyb. Nederste Etage havde en gennemgaaende Stue paa 4 Fag med Murstensgulv og Vindovn, derefter kom en Forstue paa 2 Fag med Murstensgulv og en aaben Skorsten. Ved Siden af en 2 Fags Stue, og saa nok en Stue med Bilæggerovn. Noget tyder paa, at det er det oprindelige Beboelseshus, der nu er ombygget.

Endelig fandtes et 5 Fags *Skur* af Mur- og Bindingsværk en Etage høj med Halvtag, 10 Alen langt og 5 Alen dybt. Det var indrettet til Hestestald for 3 Heste og til Huggehus.

Bygningerne var indhegnet af 15 Fag Plankeværk og 46 Fag Stakit, der var 3 Alen højt.

Udenfor Stakittet fandtes en 3 Fags grundmuret *Bygning* 11 Alen lang og 8 Alen dyb, en Etage høj med Heltag. Den indeholdt eet stort Rum med Jordgulv, hvori fandtes en aaben Skorsten og 2 indmurede Kobberkedler, den ene paa 8 den anden paa $1\frac{1}{2}$ Tønde. Udenfor Huset stod »en Opstander med Jern Pompe Redskab«.

Af Redskaber fandtes: 2 Vaskemaskiner paa en Bro med tilhørende Bukke, 1 ny Mangle til Kattun i Tørrehuset og en gammel Mangle, begge med Pokkenholts Valser og endvidere de uundværlige Brandredskaber: 1 Haandsprøjte, 2 Hager, 2 Lygter, 1 Brandstige, 1 Tragt og 6 Stk. Læderspande. De to Vurderingsmænd takserede det hele til en Værdi af 8.370 Rdl. Det var altsaa ikke saa faa Bygninger, Foltmar rejste her i Tiden fra 1787 til 1791.

Kattunfabrikken har sikkert været et lukrativt Foretagende, thi allerede den 12. Juni 1797¹⁰ køber Kattunfabrikør Joh. Frid. Foltmar

af Højesteretsadvokat Niels Hoftved den kendte »Admiral Gjeddes Gaard« i St. Kannikestræde, hvor Hoftved et Par Aar før havde opført en ny Bygning til Gaden. Brandassurancen var 9.500 Rdl. Men Foltmar havde selvfølgelig ogsaa sine Vanskeligheder. Konkurrencen var stor, og i 1795¹⁷ modsatte Kattuntrykkeriernes Svende sig, at der anvendtes Kvinder i Kattunfabrikkerne, ligesom de krævede Antallet af Drengene indskrænket til en vis Størrelse, alt under Trusel om Strejke. Fabrikkanterne bad Regeringen om Hjælp, og denne stillede sig paa deres Side, idet Fabrikkanterne fik Ret til at antage saa mange Kvinder og Drengene, som de ønskede.

Den tidligere omtalte § 4 i Salgskonditionerne førte til, at Foltmar i 1792 anlagde Sag ved Københavns Rytterdistrikts Birketing mod Wodroffsgaards Ejere C. S. Blacks Enke & Co.'s Kattuntrykkeri om Grænsen for hans Ejendom og om Vedligeholdelsespligten af Sluserne og det 3 Fags Stakit. Resultatet blev et Forlig af 6. Marts 1792,¹⁸ hvorved Grænsen mellem de to Ejendomme dannedes af Hospitalsgraven og Renden eller Vandledningen mellem denne og Sct. Jørgens Sø. Foltmar skulde fremdeles vedligeholde Slusen over Vandledningen, hvorimod » – Grøften eller Vandledningen vel skal tilhøre Brand- og Vand-Commissionen, saavidt Vandet deri nu indtages og følgelig af dem renses og vedligeholdes«. Den anden Sluse skulde være Blacks Enke & Co. uvedkommende. For at undgaa Proces betalte Interessentskabet 30 Rdl. til Foltmar.

Til Mosendal hørte en Have¹⁹ paa 1½ Tønde Land med 70 Frugttræer, 110 Ribs- og Stikkelsbærbuske samt mange andre Træer og Sirbuske. Haven strakte sig ned til Hospitalsgraven. Omgivelserne var smukke og landlige. Fra Hovedbygningens Vinduer havde man den smukke Udsigt over Sct. Jørgens Sø til Københavns grønne Volde, hvorover de røde Tage og høje Kirkespir ragede op. Til den modsatte Side laa Svanemosens Engdrag, og over Ladegaardens Jorder saas Frederiksberg Slot paa Bakkens Top. Mod Vest bugtede Fortogsvejens Forlængelse sig som en Alle med Træer paa begge Sider fra den gravede Kanal til Wodroffsgaard, følgende Rosenaaens Bugtninger igennem de side Enge, hvor Køer græssede.

Her paa Mosendal blev Foltmars eneste Barn, den senere Oberstløjtnant Friderich Wilhelm Foltmar, født den 9. Marts 1794 og døbt i

Sct. Hans Hospitals (Ladegaardens) Kirke.²⁰ Alt vilde saaledes have været lykkeligt og godt, hvis ikke et bestemt Forhold havde medvirket til at ødelægge Idyllen.

1787 Aarsagen var, at der paa Ladegaarden, kun adskilt fra Mosendal ved et højt Plankeværk, i Aarene 1787-1793 ialt levede 327 Lemmer.²¹ I en Skrivelse af 11. November 1784 fra Ladegaardens Inspektør oplyses, at Hospitalet var bestemt til at modtage til Forvaring og Pleje »vanvittige, aldeles afsindige og med ulægelige og væmmelige Sygdomme beladte Personer«. Siden forøgedes Antallet. Ved Englændernes Bombardement i 1807 evakueredes den 29. August om Natten saaledes 500 Lemmer til Frederiksberg Kirke. Saalænge de sindssyge og de andre ulykkelige boede paa Gaarden, gik Folk langt udenom det uhyggelige Sted, og det har sikkert ogsaa været Aarsagen til, at Foltmar købte »Admiral Gjeddens Gaard«,²² hvor han flyttede ind og findes boende 1801²³ og til sin Død i 1821.²⁴

Nogle af Bygningerne lejede Foltmar ud, medens han selv beboede Hovedbygningen i Sommertiden.

Ogsaa med Lejerne havde han Kvaler. Blandt Knud Lyne Rahbek's efterladte Breve findes 2 skrevet af Foltmar til Rahbek (Ny kgl. Saml. 2494). Det ene er dateret: Mosendal d. 2. Juli 1805, det andet: Kiøbenhavn d. 25. September 1805.

Rahbek havde været saa letsindig at kautionere for en af Foltmar's Lejere, en Værtshusholder Jørgensen i Københav, der ikke vil betale sin Leje, da han har en Modregning paa Foltmar, som har haft Bud hos Jørgensen baade mundtligt og skriftligt men uden Resultat og nu kræver Rahbek for 18 Rdl. 2 Mk. 7 Sk.: »som De vilde være af den Godhed og betale ifølge Deres Caution imod Qvitering, og formoder ieg ikke det skulde gøres nødig oftere at ventilere om denne Sag«.

Man faar et lille Indtryk af de Ubehageligheder, som Mosendals Ejer var udsat for, naar man læser Hospitalsinspektørens Skrivelse til Directionen dat. 19. September 1806,²⁵ hvori han meddeler, at der paa et af Kattuntrykker Foltmars Huse er en Del Vinduer, som vender ud imod Hospitalets Vænge, hvortil Foltmar ingen Hjemmel har, hvorfor han anmoder Directionen, om det maa blive paalagt Foltmar enten at tilmure Vinduerne eller forsyne dem med Jernstænger, »saaledes at ingen Communication imellem Hospitalet og Foltmars Folk derigennem kan ske.«

Den tidligere omtalte Rende fra Ladegaardsgravens sydlige Spids til Sct. Jørgens Sø er antagelig lige saa gammel som det hele Anlæg omkring Ladegaarden, ja, er maaske et sidste Minde om Aaens oprindelige Udløb. Den dannede i det 18. Aarhundrede, som omtalt, Skellet mellem Ejendommene Mosendal og Wodroffsgaard og findes en enkelt Gang nævnt som »Foltmars Grav«. I »Historiske Meddelelser om København« I-VIII, Side 405, er den omtalt med følgende Tilføjelse: » – – uden at det dog nu kan oplyses, hvilken Foltmar den havde Navn efter.« Graven har – ihvertfald i 1847 da Justitsraad F. C. Bülow var Ejer af Mosendal – været ret bred. Ved en Taksationsforretning den 6. Juli 1847 omtales en Ø i Aaen med Gelænder om, hvortil en Bro førte over fra Haven. Vandet i Foltmars Grav kunde løbe begge Veje, idet Sct. Jørgens Sø snart var opstemmet, snart ganske tørlagt. Hensigten med Renden og Sluserne var den ganske aabenlyse, at holde Vandstanden i Ladegaardsgraven i passende Højde, hvad tydeligt fremgaar af Auktionskonditionerne i 1777,²⁶ hvori det hedder: » – – og maa Møllens Eyer hverken stemme Vandets Giennemfart over Slusen efter sin nuhavende Højde, ikke heller synke Slusen saaledes, at enten Hospitalets Eyere, eller andre paagrænsende derved skulle tilføyes Skade, men Vandet skal have og beholde sit frie Løb som meldt, efter Slusens nu havende Højde fra Graven over Slusen til Sct. Jørgens Sø«. Foltmar skulde, som omtalt, holde Sluserne vedlige og havde Brugsret til Vandet, men ikke til Fiskeriet i Ladegaardsgraven. Vandet og Renden hørte under Brand- og Vand-Commissionen. Tilgangen af Vand til Ladegaardsgravene skete dels gennem Ladegaardsaaen og dels gennem en skjult Rende, som i 1679 førtes fra Peblingsøen under Ladegaardsvejen til Gravenes nordlige Del. I 1804 anlagdes en Sluse paa Dæmningen mellem Peblingsøen og Sct. Jørgens Sø, og da Vandstanden paa den Tid stod højere end i Graven, og Foltmars Grav var spærret, blev Tilstrømningen saa stærk, at Vandet løb over Dæmningen og oversvømmede Wodroffsgaards lavtliggende Jorder.²⁷

Opfyldningen af Ladegaardsgraven²⁸ var i 1845, da Bülow blev Ejer, saa vidt fremskreden, at han fandt en væsentlig Del af den gamle Voldgravs Terræn bevokset med store Træer. Denne egenmægtige Forøgelse af Wodroffsgaards og Mosendals Arealer gik ikke upaataalt hen fra Magistratens Side. I 1866 mente Magistraten dog, at paa det Terræn, der

LANDSTEDET MOSENDAL. Maleri o. 1850 af Frk. Rothe. (Bymuseet). Man skimter til venstre mellem Træerne den ældste Hovedbygning's Kvist med Frontonen, hvori der fandtes et rundt Vindue. Midt i Billedet ser man det gamle Tørrehus med Vinkeltaget, der nu er bygget sammen med den nyere Hovedbygning. Til venstre for Baaden ses »Foltmars Grav«, Renden der forbandt Ladegaardsgraven med Sct. Jørgens Sø.

var opfyldt før 1816, havde de private Grundejere vundet Hævd. Efter langvarige Forhandlinger blev der den 28. September 1874 afsluttet en Overenskomst,²⁹ hvorved Grundejerne beholdt, hvad de havde. En stor Del af Voldgraven opfyldtes omkring 1863,³⁰ da Jernbanen førtes henover Mosendals Jord. Ejeren af Wodroffsgaard, Kancelliraad Niels August Wolff, opfyldte i Aarene 1867-68 det sidste Stykke af Voldgraven og tilkastede Foltmars Grav. Paa det Sted, hvor Graven havde gaaet, fik Københavns Kommune Ret til at nedlægge en 12 Tommer lukket Rørledning.

De gode Tider naaede deres Højdepunkt i 1790'erne. De politiske Konjunkturer under de store Søkrige udnyttedes med Dygtighed af Handelsstanden, men Tiderne var urolige, Risikoen stor.

Den første Krise³¹ i 1799 var den alvorligste og fremkaldte en Del Falliter i København. Konflikten med England i 1801 fik ikke blivende Følger, og i Aarene mellem 1803 og 1806 vendte Lykken og Heldet tilbage, men i Slutningen af 1806 begyndte Vanskelighederne for Alvor, og Aaret efter gjorde det engelske Overfald grundigt og for bestandigt Ende paa »Den glimrende Handelsperiode«.

Da Vanskelighederne begyndte, afhændede Joh. Frid. Foltmar den 14. November 1806³² Mosendal med Grund og tilhørende Vænge, Kattunfabrik, Bygninger og Inventar til Kattuntrykker Johan Peter Appel. Købesummen var 6.600 Rdl. dansk Courant. Brandassurancen var 8.370 Rdl. Foltmar fik 600 Rdl. kontant samt en 3. Prioritets Panteobligation paa 1.000 Rdl., næstefter en 1. Prioritet til A. Kirkerup paa 3.000 Rdl. og en 2. Prioritet paa 2.000 Rdl. til en Glarmester Christian Clausen.

Krigen og de daarlige Tider efter denne slog Appel ud. Han prøvede at forbedre sine Indtægter ved at leje ud til Sommerbeboelse. Saaledes finder vi i Adresseavisen Mandag den 24. Maj 1813 følgende Annonce: »Paa Mosendahl ved St. Hans's Hospital er Sommerværelser tilleie for 2 Familier; til den ene Familie er 3 Værelser med Havestue, Kiøkken, Spisekammer og Pige-kammer, til den anden er 2 Værelser, Kiøkken, Spisekammer og Pige-kammer.«

For skyldige Skatter og Renter til Københavns Magistrat ca. 300 Rdl. gjorde denne Udlæg og lod ved Højesteretsadvokat Trechow Mosendal stille til offentlig Auktion.³³ 1ste Auktion blev holdt af konst. Birkedommer Jørgen Christian Landt paa dennes Kontor i Frederiksberg Allegade Nr. 14 den 10. August 1822. Ejendommen blev opraaft til Auktions-Vurderingen 3.000 Rdl., men ingen Lysthavende meldte sig. Ved 2. Auktion den 21. s. M. mødte ingen frem. Den 3. Auktion fandt Sted den 4. September s. A., her bød Hofarkitekt Kirkerups Arvinger, Etatsraad, Hofinspektør Hans Henrik Schönberg paa Hustrus og Justitsraadinde Magens Vegne 2.000 Rdl. Sølv, men Budet blev ikke akcepteret. En 4. og sidste Auktion afholdtes den 2. Oktober kl. 5. Efter Bud og Overbud blev Urtekræmmer Claus Riis, Amager-torv Nr. 7 i København højstbydende med 2070 Rdl. Sølv; hertil kom forskellige Omkostninger, saa Mosendal kom til at koste ham 2.672 Rdl. 3 Mk. 3 Sk. Auktionsskødet er dateret 8. November 1822.

Købesummen dækkede ikke engang 1. Prioritet, hvorfor Kirkerups Arvinger tog Reservation overfor Johan Peter Appel for det manglende Beløb. Appel døde i 1832, 71 Aar gammel,³⁴ som kgl. Toldbetjent.

Den 17. September 1823 lod Riis Mosendal vurdere til Brandassurancé.³⁵ Vurderingssummen 3.550 Rdl. omfattede:

Hovedbygning.....	1493 Rdl.
Et Tørrehus.....	853 »
En Bygning ved Siden af denne ...	534 »
En Bygning med Qvist.....	670 »

Bygningerne er de samme, som Foltmar byggede og lod vurdere i 1791. Dog mangler den 3 Fags grundmurede Bygning 11×8 Alen, der indeholdt 2 indmurede Kobberkedler. Skure og Hegn er heller ikke medtaget i Vurderingen.

Urtekræmmer, Agent Claus Riis fik efter Privilegium³⁶ af 29. April 1824 Tilladelse til paa Mosendal at anlægge og drive et Voksblegeri og en Voksløbsfabrik. Han indrettede Bygningerne baade til Helaarsbeboelse og til Sommerbeboelse for flere Familier. Foruden Indtægterne af Havens Frugter og Vinterbeboelsen udgjorde Lejen om Sommeren 400 Rdl. Efter hans Død i Oktober 1837³⁷ lod hans og hans forud afdøde Hustru Christiane Elsebine Riis født Høyer's Dødsbo ved Prokurator Stahlfest afholde Auktion over Mosendal.³⁸ 1. Auktion afholdtes 10. Juli 1838, 2. Auktion den 24. Juli, men ingen mødte. 3. Auktion den 7. August paa »Lyststedet Mosendal«, som det nu kaldes, fik et dramatisk Forløb, idet Kancelliraad Wolff, Ejeren af Wodroffsgaard, mødte og gjorde Krav gældende med Hensyn til en ham, efter Forlig af 9. August 1796 med en tidligere Ejer af Mosendal, tilkommende Ret til Kørsel over Mosendals Grund til Ladegaardsvejen. Stahlfest protesterede: »Han maatte benægte at Herr Wolff eller nogen anden havde Rettighed til at køre over Mosendals Grund, ialtfald maatte en saadan Forening, som den af Herr Wolff opgivne være tinglæst, men at dette ikke var Tilfældet, vil sees af den fremlagte Panteat-test, saavel som Paategningen paa sidste Ejers Skøde, og da hin Forening skulde være indgaaet i 1796, maatte den ialtfald være præskri-

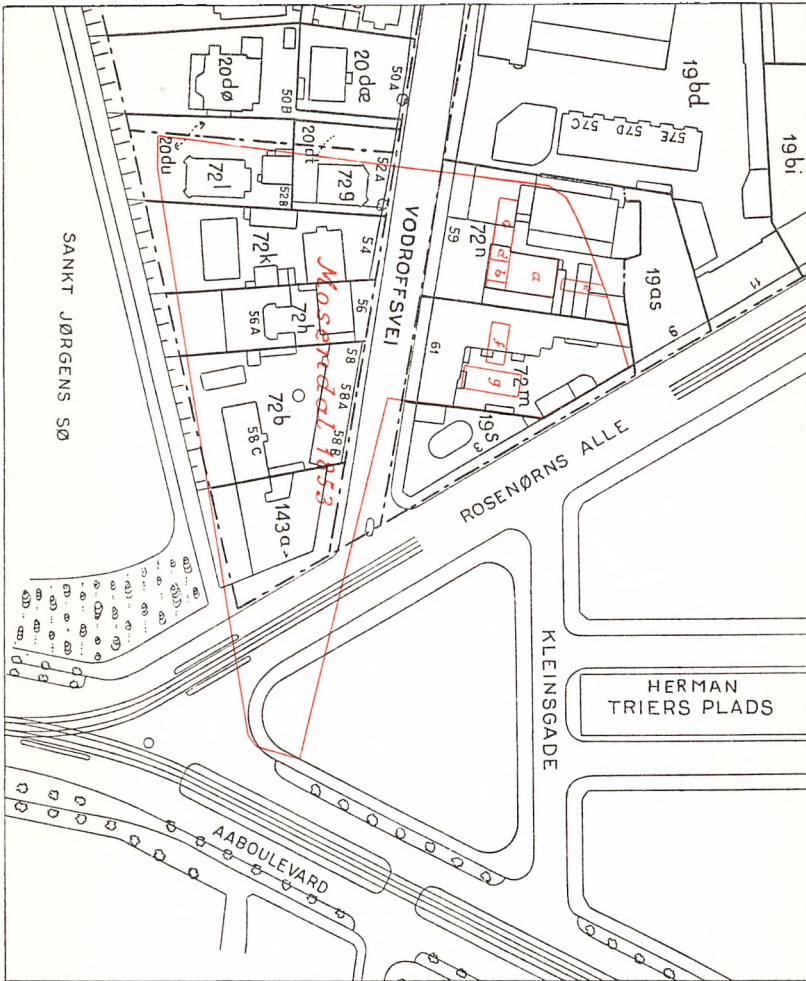

beret.« Mosendal blev opraabt for Auktions-Vurderingen 6.750 Rdl. Efter forskellige Bud og Overbud bød Kancelliraad Wolff 3.250 Rdl. og Brygger Høyer af København 3.300 Rdl. Sølv. Prokurator Stahlfest begærede en 4. Auktion til Mandag den 20 August 1838. Paa denne mødte Prokurator Høyer for den syge Stahlfest og bemærkede: »at endskønt der ikke eksisterede nogen Rettighed for Wodroffsgaard eller dens Ejere til at have Overkørsel over Mosendals Grund, saa er dog den Tilførsel til Auktionsprotokollen som Herr Wolff har gjort ved forrige Auktion af en saadan Natur, at den maa afskrække de Liebhaveere der frygte en saadan Byrde paa Ejendommen at gøre Bud paa samme.« Kancelliraad Wolff bemærkede, at hans Krav støttede sig paa den omtalte Forening: »Hvilken Forening var tilstæde blandt Boets til Afbenyttelse under 3. Auktion fremlagte Documenter, men at denne Forening idag af Auktionsreqvirenten er tilbageholdt.« Han maatte derfor vedblive sin Paastand om Ret til fri Kjørsel over Mosendals Grund. Prokurator Høyer replicerede: »Han maatte fremdeles modsætte sig Cancelliraad Wolffs Tilførsel, idet *han forbeholdt sig Ret med Hensyn til den formentlige Fornærmelse denne indeholdt.*«

Efter forskellig Byden blev Brygger Christian Petersen Høyer af København højstbydende med 4.500 Rdl. rede Sølv og fik i Henhold til Konditionerne Tilslag for sit Bud, som han erklærede var for hans Datterdatter Anne Vilhelmine Augusta Riis, Hovedarvingen efter hendes Forældre. Hans Ansøgning³⁹ om, at Datterdatteren maatte faa Mosendal udlagt som en Del af hendes Arv efter Forældrene paa det af ham gjorte Bud, blev afslaaet af Kancelliet i dens Skrivelse af 16. September 1840. Auktionsskødet af 21. November 1840 blev derfor udstedt til ham og tinglyst den 24. November s. A.

Det købte svarer stadig til det af Foltmar afstaaede, og der hører stadig en Portion fersk Vand fra Sct. Jørgens Sø til Stedet. Bygningerne er de samme, 3 grundmurede og 2 Mur- og Bindingsværksbygninger,⁴⁰ indrettet til Beboelse for flere Familier. Ved Købet følger Privilegium til at drive en Vind-Valke-Mølle, et Kattuntrykkeri, Voksblegeri og Vokslsfabrik.

Brygger Høyer havde kun Mosendal i 4 Aar, men i disse Aar forandrede og forbedrede han Ejendommen saa betydeligt, at Brandtak-

UDSNIT AF OVERSIGTSKORT AF 1942. Maalestok 1:2000. Paa Kortet er Mosendals Areal og Bygninger velvilligst indtegnet i Stadslandinspektørens Kontor 1952 efter et Matrikelkort sammesteds fra 1853.

sationen fra 3.550 Rdl. steg til 7.450 Rdl. Paa et Kort fra 1853⁴¹ (det røde Overtryk S. 153), der er det første, hvorpaa Bygningerne er indtegnede, ses tydeligt de Forandringer, der er foretaget:⁴²

a. En ny Hovedbygning.....	vurderet til	2.470 Rdl.
b. En Bygning for søndre Ende af a.	» »	800 »
c. En søndre Bygning (gamle Hovedbygning)	» »	1.650 »
d. En Bygning mellem b. og c.....	» »	300 »
e. 3 Halvtagsbygninger	» »	200 »
f. En østre Bygning for a.	» »	560 »
g. En Bygning Øst for f.	» »	1.220 »
h. En Vandopstander.....	» »	40 »
i. Hegn.....	» »	210 »
		Ialt... 7.450 Rdl.

Mosendal har altsaa nu faaet en ny Hovedbygning a., der beskrives saaledes:

»Hovedbygningen med Enderne til Syd og Nord, 1 Etage høj, ind delt i 12 Fag af Muur- og Bindingsværk med Mansardtag, tækket med Tegl, indrettet med Indgang til en Entré, hvorved en Gang, et Værelse, et Køkken med Skorsten, Menageriindretning og Stegeovn samt videre Tilhørende, et Spise- og Fadebordkammer og endelig Stald med Tilbehør for 3 Heste, et Vognskur med Porte, samt et Karlekammer. – Fra Gangen er en Trappe til Mansardtaget, hvori en Entré og Korridor hvorved en Sal og 5 Værelser. – Trappen continuerer til Loftet hvorpaa 2 Kamre og Resten til Loftsrum. Overalt Gibs og Brædeloft, Bræde- og Steengulve, engelske Vinduer, Fyldings- og glatte Døre, panelede og betrukne saa og gibsede og malede Vægge samt Træværket malet med Oliefarve, – og under endeel af Bygningen en Victualiekælder. Heri en Piedestalovn og Menageriindretning.«

Bygningen b. for søndre Ende af a. er det gamle af Foltmar byggede Tørrehus 9 × 9 Alen i Kvadrat. Det er nu sammenbygget med den nye Hovedbygning. Nederste Etage er indrettet til en Havestue med Indgang fra Hovedbygningen. Etagen ovenover er ligeledes indrettet til en »Sal«, der staar i Forbindelse med Mansardetagen, og i Taget er et panelet Kammer.

Den gamle Hovedbygning c. er aldeles uforandret fra Foltmars Tid, men den gamle Bygning og det tidligere Tørrehus er nu blevet forbundet med en Bygning d. af Mur- og Bindingsværk, tildels beklædt med Brædder og tækket med Zink. Det er indrettet som et panelet og betrukket Værelse med Gibsloft og engelske Vinduer. Paa Billedet fra 1882⁴³ (S. 157), ser man endnu tydeligt, hvorledes den nye Hovedbygning er bygget til det gamle Tørrehus og den ny Forbindelsesbygning d.

For den nordre Ende af Hovedbygningen a. var en Halvtagsbygning, dels grundmuret, dels af Mur- og Bindingsværk, tækket med Tegl. Det indeholdt »et Vaskehuus med Vægsteen, Locum, Høns- og Svinehuse« og Nord for denne Bygning endnu et Skur af Tømmer og Brædder, der var indrettet til Svinehus.

Naar vi ser paa H. G. F. Holms Billede fra 1840⁴⁴ (S. 143), af Lade-
gaarden og Mosendal, ser vi yderst til højre, tildels skjult af Træer den gamle lave Hovedbygning c., den store Gavl af den nye Hovedbygning a. og ud imod Beskueren de lave Gavle af Udbygningerne e.

Bygningen f. med Gavlene i Øst og Vest, var een Etage høj, dels grundmuret, dels af Mur- og Bindingsværk med Tegltag. Den var indrettet til Beboelse og indeholdt en Forstue, 2 Værelser og Køkken.

Bygningen g. der laa i Retning Nord-Syd var ligeledes i een Etage. Den var grundmuret til alle Sider og havde Tegltag. Den var ligeledes indrettet til Beboelse. Den indeholdt foruden Forstuen 4 Værelser og et Køkken. Fra Forstuen førte en Trappe op til Loftet, hvor der fandtes 2 Værelser, medens Resten var Loftrum.

Imellem de to sidstnævnte Bygninger var et Plankeværk med en Laage i.

Efter Brygger Christian Petersen Høyer's Død den 28. September 1844⁴⁵ blev Mosendal atter stillet til Auktion. Det skete ligesom de to foregaaende Gange ved en 4. Auktion. Den 19. Marts 1845 blev efter Begæring af Kancelliraad, Procurator Hansteen, som executor testamenti efter afgangne Brygger Høyer, afholdt 4. og sidste Auktion over Ejendommen Mosendal, skyldsæt i den ny Matrikul under Nr. 72 til 2 Skp. 2³/₄ Alb. Hartkorn. Den blev opbudt for det ved 3. Auktion gjorte Bud paa 6.150 Rdl. Det oplystes, at Gartner Niels Andersen, der havde Tilsyn med Ejendommen imod at have fri Bolig i Gartnerboligen, fratraadte denne førstkommende Paaske Flyttetid, fra hvilken

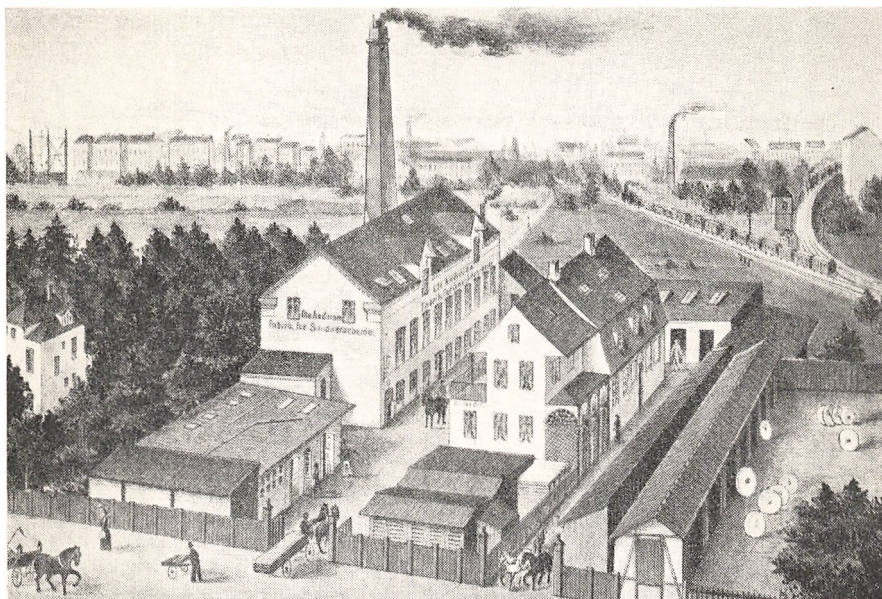
Dato Køberen kunde disponere over dennes Lejlighed. Den højstbydende blev Frederik Christoffer Bülow,⁴⁶ Inspektør ved Tvangsarbejdsanstalten paa Ladegaarden. Han bød 6.220 Rdl. og erholdt Auktions-skøde, der blev tinglyst den 25. Juni 1845.⁴⁷

Bülow forandrede det indvendige af den nye Hovedbygning⁴⁸ i 1847 og forsynede ved samme Lejlighed Bygningen b. (det oprindelige Tørrehus) med en Veranda af Tømmer og Brædder, som det fremgaar af Billedet S. 157. I 1857 foretog Bülow atter en stor indvendig Ombygning af Hovedbygningen,⁴⁹ ligesom senere Ejere ogsaa har forandret baade det indvendige og det udvendige.

Efter Demarkationsliniens Flytning i 1852 begyndte Udstykningen af Frederiksbergs Jorder. Heri deltog Inspektør, senere Raadmand F. C. Bülow som bekendt ved Købet og Udstykningen af 35 Td. Land Jord,⁵⁰ der blev belagt med Servitutter, og hvorefter opstod den smukke endnu tildels bevarede Villabebyggelse omkring Bülowsvej. I 1854 begynder han ogsaa Udstykningen af Mosendal. Den 10. Januar 1855 sælger Bülow til Handelsagent R. J. Wandel en Parcel (Matr. Nr. 72 b) paa 1 Fdk. $\frac{3}{4}$ Alb. og den 9. Januar 1856 lyses et Skøde til Tømmermester Christian Rothe paa en Parcel Matr. Nr. 72 c, (1 Fdk.), som Rothe allerede den 4. Oktober 1854 havde købt af Bülow. Rothe sælger samme Aar til Viceadmiral H. B. Dahlerup en Parcel af 72 c og saaledes fortsætter Udstykningen af Mosendal i de nærmest følgende Aar, saaledes at der af det oprindelige Matr. Nr. 72 paa 2 Skp. $2\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn i 1870 kun er 1 Skp. 2 Fdk. tilbage omkring Hovedbygningerne. Denne Hovedparcel (Matr. Nr. 72 a) sælger Raadmand Bülow iflg. Skøde af 11. November 1870 til Premierløjtnant Niels August Wolff, Ejeren af Wodroffsgaard.

Hermed slutter det egentlige Mosendals Historie. Det oprindelige Areal: Bastionen, hvor Vind-Valke-Møllen og senere Mosendals Bygninger stod, er tilligemed det triangelformede Engstykke udparcelleret. Fortogsvejen til Wodroffsgaard er blevet til Vodroffsgaards Alle og fra 1868 til Vodroffsvej. Voldgravene og Foltmars Grav er tilkastede, og Hovedbygning No. 2 er indrettet til Kontorbygning.

Til Slut vil vi følge Hovedparcellen (Matr. Nr. 72 a) og de to gamle Hovedbygningers Skæbne op til vore Dage.

LITOGRAFI FRA 1882 AF VODROFFSVEJ NR. 59. (Tilhører Firmaet Brdr. Rosendahl). I Forgrunden ser man Vodroffsvej og i Baggrunden Jernbanen, der blev ført over Mosendals Jord i 1863. Mosendals anden Hovedbygning med Mansardtaget ses tydeligt, ligeledes den foranliggende, kvadratiske Bygning, der er det gamle Tørrehus fra Foltmars Tid. Endvidere ser man den Mellembygning (Havestue), der forbandt Tørrehuset med den oprindelige Hovedbygning; oven paa Mellembygningen ser man en stor Altan. Den første Hovedbygning maa tænkes liggende i Forlængelse heraf.

Iflg. Skøde af 9. Januar 1871⁵¹ sælger Premierløjtnant i Artilleriet Niels August Wolff Matr. Nr. 72a til Kobbersmedemester Peder Wilhelm Jensen, som igen skøder Parcellen den 15. Marts 1876 til Smedemester I. E. Weitemyer. Den oprindelige Hovedbygning har nu faaet en Smedie tilbygget paa sin anden Fløj. Weitemyer sælger iflg. Skøde af 1. August 1881 Ejendommen til Finérskærer Ole Andersen, som den 11. Juli 1896 sælger totrediedele af Matr. Nr. 72a til Snedkermestrene Jens Larsen og M. Holm. Der dannes et Interessentskab af de tre Herrer »Ole Andersen, Jens Larsen og Holm«.

Som Billedet ovenfor viser, er der nu yderligere tilbygget en 2etages Fabriksbygning, Kedelbygning og en høj Dampskorsten. Pladsen foran Hovedbygningen er i Virkeligheden mindre end her vist.

15. Maj 1897 sælger Ole Andersen den sidste trediedel til Jens Larsen og Michael Holm. Interessentskabet køber af Københavns Magistrat den 21. September 1898 et Areal af det tilgrænsende Matr. Nr. 19 as. Iflg. Kommunens Skrivelse af 24. November 1943 er de to Arealer nu sammenlagt som Matr. Nr. 72 n.⁵²

Den gamle af Foltmar byggede Hovedbygning fra 1791 synes at være forsvundet i 1882. Den yngre Hovedbygning med Mansardtaget staar den Dag i Dag paa Grunden i tildels ombygget Skikkelse. Den karakteristiske Gavlfra H. G. F. Holms Akvarel fra o. 1840 kan ses endnu, men det smukke Bindingsværk er nu skjult af et tykt Pudslag. Bygningen tjener nu som Kontorbygning for den kendte internationale Flytteforretning Brdr. Rosendahl, Vodroffsvej 59, der købte Ejendommen iflg. Skøde af 7. Maj 1921 af A/S Grunde ved Vodroffsvej. Det er maaske dette Firmanavn, der har foresvævet Forfatteren af Teksten til Billedet af Mosendal i »København Før og Nu«, 1950, Bind VI, Side 106, naar han skriver: »Ejendommen skal tidligere have heddet Rosendal – «.

Af Foltmars Mosendal er i Dag tilbage kun Resterne af Tørrehuset. Den anden Hovedbygning blev bygget sammen med Tørrehuset, men bredere end dette, saa at Tørrehuset stod som et firkantet Taarn foran Gavlen (se S. 157). Senere er Hovedbygningens Mure ført frem i Flugt med Tørrehusets Forside. Af Tørrehusets Sidemure, der saaledes kom til at staa inde i Bygningen, er i den seneste Tid den ene brudt ned for at skabe eet langt Lokale, og i Havestuen, der forbandt Tørrehuset med den gamle Hovedbygning, har i Dag Brdr. Rosendahl deres Privatkontor.

NOTER

1. Carl C. Christensen, Louis Bobé og Fr. Weilbach: »Frederiksberg«, 1937. S. 277.
2. Hist. Meddel. om Københ. 2. Rk. Bd. IV. S. 168.
3. Hist. Meddel. om Københ. 2. Rk. Bd. IV. S. 318 og 319.
4. Carl Bruun: Kjøbenhavn. 2. Del. S. 730.
5. St. Hans Hospital. Nr. 3. Hospitalets Bygninger, 1769-1821. Skødet læst paa Københ. Bye Ting den 17. Juli 1769. (Stadsark.)
6. Sjællands Stiftamt. Brandtaxationsforretninger vedr. Bygninger paa Københ. Amt 1770-71. Nr. 126. (Landsark. f. Sjæll.).

7. Københ. Rytterdistr. Skøde- og Pante-protok. Ltr. E. 2. Halvbind 1776-82. Nr. 164. S. 450. Skøde udst. 22/3 1777.
8. Københ. Rytterdistr. Skøde- og Pante-protok. Ltr. F. 1. Halvbind 1782-86 S. 156. Auktionsskøde af 22. Marts 1777. Tingl. 11. Juni 1784, Brandass. 3.880 Rdl.
9. Københavns gamle Matrikul Registr. Diverse Kvarterer. (Landsark. f. Sjæll.).
10. Sct. Nicolai Kirke. Daabsprotokol 1758.
11. Carl Bruun: Kjøbenhavn. III Bd. S. 526-527.
12. Borgerskabsprotokol 1749-84. (Stadsark.).
13. Københ. Rytterdistr. Skøde- og Pante-protok. Ltr. F. 1. Halvbind 1782-86. Nr. 11. Fol. 258.
14. Gl. Københ. Amt. Brandtaxationsforretninger. Sokkelunds Herred. Hoved Nr. 1-30. 1787-1800. Frederiksberg Sogn. Hoved Nr. 5.
15. Sct. Nicolai Kirke. Vielsesprotokol 1791 6. 7.
16. Københ. gamle Matrikul Register. Klædebo Kv. gl. Nr. 43, nyt Nr. 44, og Charles Haugbøll: Admiral Gjeddes Gaard. 1943.
17. Carl Bruun: Kjøbenhavn. 3. Del. S. 838. I 1798 fandtes i København 16 Kattuntrykkerier, der tilhørte 7 Fabrikanter og beskæftigede 600 Arbejdere. Se endvidere Side 850.
18. Københ. Rytterdistr. Skøde- og Pante-protokol. Ltr. G. 1791-1795. Fol. 97.
19. Københavns Amts Søndre Birks Skøde- og Panteprotokol 18. 3. 1840-3. 3. 1841. S. 338 b.
20. Sct. Hans Hospitals Kirkes Daabsprotokol. 1794.
21. Hist. Meddel. om Københ. 3. Rk. Bind I. S. 131.
22. Københavns Pantecextract Protocol Nr. 17. Pag. 3.
23. Københavns Mandtal 1801: Klædebo Kv., St. Kannikestræde Matr. Nr. 44.
24. Trinitatis Kirkes Begravelsesprotokol 1821 8.8., og Adresseavisen Aar 1821 Nr. 184.
25. Fattigvæsenet. Ujournaliserede Sager 1782-1840. I Pk. Aar 1806. (Stadsark.).
26. Københ. Rytterdistr. Skøde- og Pante-protok. Ltr. E. 1776-1782. S. 450.
27. Hist. Meddel. om Københ. 1. Rk. Bind 8. S. 415.
28. Hist. Meddel. om Københ. 1. Rk. Bind 8. S. 407.
29. Borgerrepræsent. Forhandlingsprotokol 28. Sept. 1874. S. 516-520.
30. København Før og Nu. 1948. S. 278 og 280.
31. Carl Bruun: Kjøbenhavn. Bd. III. S. 799-803.
32. Københ. Rytterdistr. Birks Skøde- og Panteprotok. Ltr. L. 1805-1808. Pag. 489. Købekontrakt udst. 17. 12. 1806, tingl. 7. 1. 1807. Christian Friderich Clausen, Oldermænd for Københavns Glarmesterlav fra 1799 til 1813. Født 1765, død 1838.
33. Københ. Amts Rytterdistr. Søndre Birks Skøde- og Panteprotokol Ltr. O. 1821-23. Nr. 445. Pag. 265. Auktionsskøde udst. 8. 11. 1822, tingl. 18. 12.
34. V. Richter: 100 Aars Dødsfald.
35. Brandforsikringsprotokol f. Sokkelund Herred. 1843-1858. Hoved Nr. 1-43. S. 77.
36. Københ. Amts Søndre Birks Skøde- og Panteprotokol 18. 3. 1840 - 3. 3. 1841. S. 338 b.
37. V. Richter: 100 Aars Dødsfald.
38. Københ. Amts Søndre Birks Skøde- og Panteprotokol. 18. 3. 1840 - 3. 3. 1841. S. 338 b.
39. Københ. Amts Søndre Birks Auktionsprotokol 14. 11. 1840.
40. Københ. Amts. Søndre Birks Skøde- og Panteprotokol 18. 3. 1840 - 3. 3. 1841. Auctions Placat.
41. Originalkortet findes i Stadslandinspektørens Kontor paa Frederiksberg.

42. Brandforsikringsprotokol for Sokkelund Herred 1843-1858. Hoved Nr. 1-43. S. 77.
43. Frederiksberg Kommune: Bygningsinspektoratet.
44. H. G. F. Holms Akvarel af »Ladegaarden og Mosendal« 1840. Bymuseet.
45. V. Richter: 100 Aars Dødsfald.
46. Hist. Meddel. om Københ. Bd. 8. 1921-22. S. 43. Københavns Raadmænd. Frederik Christoffer Bülow født 19. 5. 1811. Skriver ved Frelserens Arbejdshus 1827, senere Fabriksskriver og Inspektør paa Ladegaarden. Raadmand 1858-69. Død 15. 12. 1890.
47. Søndre Birk. Frederiksberg. Realregister for Frederiksberg Sogn II A. Fol 144.
48. Brandtaxationsprotokol for Sokkelund Herred Nr. 7. 1846-1849. S. 163. Nr. 2655. 6. 7. 1847.
49. Brandtaxationsprotokol for Sokkelund Herred Nr. 12. S. 200. Nr. 4085. 18. 6. 1857.
50. København Før og Nu. 1950. Bd. VI. S. 46.
51. Realregister for Frederiksberg Sogn. Protokol II A. Fol. 144 og 390.
52. Tingbog 2 F. Fol. 313. Matr. Nr. 72 n Vodroffsvej Nr. 59.

Selskabets virksomhed

Ved sekretæren

MØDER

SELSKABET afholdt ONSDAG D. 25. APRIL 1951 sin 8. *generalforsamling* i hovedbibliotekets foredragssal, Solbjergvej 23. Der var mødt ca. 90 deltagere.

DAGSORDEN:

1. Beretning om selskabets virksomhed.
2. Kassereren aflægger regnskab.
3. Valg af 6 medlemmer af styret. I henhold til lovenes § 3 afgår: Professor, dr. theol. J. Oskar Andersen, forretningsfører Oluf Bertolt, skoledirektør E. Carstensen, fhv. borgmester, direktør Vilh. Fischer og oberst N. Maare. Desuden har indenrigs- og boligminister Aksel Møller ønsket at udtræde af styret.
4. Valg af revisor. I henhold til lovenes § 8 afgår: fhv. sparekassedirektør J. Falkesgaard.
5. Eventuelt.

Selskabets formand, direktør *Vilh. Fischer*, bød velkommen. Fhv. sparekassedirektør *J. Falkesgaard* valgtes til dirigent.

I sin beretning for året 1950-51 omtalte arbejdsudvalgets formand, oberst *Niels Maare*, selskabets to medlemsmøder, generalforsamlingen d. 19.4.1950 og besøget på Frederiksberg Slot d. 8.10.1950 samt de to publikationer, selskabet i dette år havde udsendt: *Frederiksberg gennem Tiderne, III*, og den af Frederiksberg Kommunebiblioteker udarbejdede bibliografi: *Litteratur om Frederiksberg*. Obersten oplyste, at jubilæumsbogen: *Frederiksberg gennem 300 Aar* nu forelå færdig fra redaktionens hånd og ville udkomme på jubilæumsdagen d. 2. juni 1951. Obersten rettede en tak til kommunalbestyrelsen for den tillid, der var blevet vist selskabet ved at overdrage det udarbejdelsen og udgivelsen af denne publikation, og for den økonomiske støtte, der har muliggjort, at værket vil komme til at foreligge i en smuk og værdig form. Jubilæumsbogen vil blive tilsendt medlemmerne som selskabets publikation for året 1951, og hvert medlem vil yderligere kunne erhverve *et* eksemplar af bogen til en favorpris af 27 kr. Obersten takkede endvidere kommunen for det sædvanlige årlige tilskud og meddelte, at medlems-tallet nu var 397. Beretningen godkendtes uden bemærkninger.

I kassererens fravær aflagde bankbestyrer *I. E. Haxthausen* regnskab for året 1950-51. Regnskabet godkendtes.

De 5 medlemmer af styret, der i henhold til lovenes § 3 skulle afgå, samt revisoren genvalgte. Det meddeltes, at direktør *Vilh. Fischer* ønskede at fratæde som selskabets formand, men var villig til at fortsætte som medlem af styret. Det samlede styre havde vedtaget at foreslå, at man i stedet for indenrigs- og boligminister *Aksel Møller*, der af hensyn til sit nuværende arbejde havde ønsket at udtræde af styret, valgte borgmester *A. Stæhr Johansen* og samtidig anmodede borgmesteren om at overtage formandshvervet. Dette forslag vedtoges enstemmigt.

Arbejdsudvalgets formand takkede derefter direktør Fischer for den værdifulde støtte, han havde ydet ved selskabets stiftelse, og udtalte sin glæde over, at direktøren som selskabets første formand havde haft den tilfredsstillende at se selskabet udvikle sig på den smukkeste måde gennem de få år, det havde virket. Arbejdsudvalgets formand rettede endvidere en tak til indenrigs- og boligminister *Aksel Møller* for den overordentlig værdifulde interesse og støtte, ministeren lige fra starten havde vist selskabet, og udtalte sin oprigtige beklagelse over, at ministeren havde set sig nødsaget til at udtræde af styret. Selskabet håbede imidlertid, at ministeren engang ville vende tilbage og atter indtage en plads i styret. Endelig udtalte arbejdsudvalgets formand håbet om, at borgmester *Stæhr Johansen* ved sin indtræden i styret som selskabets formand ville bevare og fæstne det udmærkede forhold, der består mellem kommunalbestyrelsen og selskabet.

Direktør *Vilh. Fischer* takkede styret og især arbejdsudvalget for godt samarbejde og ønskede alt godt for selskabet i fremtiden.

Under Eventuelt rettede ingeniør *Knud Raae* en hjertelig tak til arbejdsudvalget for selskabets smukke publikationer og udtalte sin varme anerkendelse af selskabets virksomhed.

Efter generalforsamlingen holdt forfatteren *Mogens Lebech* et foredrag om *Frederiksbergs villakvarterer* ledsaget af mange lysbilleder, et foredrag, som vakte tilhørernes store interesse, og som arbejdsudvalgets formand på det hjerteligste takkede foredragsholderen for.

Byjubilæet d. 2. juni 1951.

Freitag d. 25. maj 1951 blev borgmester *Stæhr Johansen* modtaget af Hans Majestæt Kong Frederik IX i privataudien på Christiansborg, hvor borgmesteren overrakte Kongen det første eksemplar af den af selskabet udarbejdede jubilæumsbog: *Frederiksberg gennem 300 Aar*, indbundet i mørkeblåt helskindsbind med guldsnit udført af bogbindermester *Niels Refsgaard*.

På 300-års dagen for Frederiksbergs grundlæggelse, d. 2. juni 1951, holdt kommunalbestyrelsen et kort møde kl. 10,45. Efter dette møde modtoges som de første gratulanter arbejdsudvalget for Historisk-topografisk Selskab, skoledirektør *E. Carstensen*, overarkivar, dr. theol. *Bjørn Kornerup*, stadsbibliotekar, dr. phil. *G. Krogh-Jensen*, oberst *Niels Maare* og assurandør, cand. act. *C. W. Petersen*.

Arbejdsudvalgets formand, oberst Maare, overrakte kommunalbestyrelsen et smukt indbundet eksemplar af jubilæumsbogen: Frederiksberg gennem 300 Aar. På selskabets vegne udtalte obersten følgende:

Hr. borgmester.

På Historisk-topografisk Selskabs vegne har arbejdsudvalget herved den ære at bede hr. borgmesteren på byens vegne modtage en hjertelig lykønskning på mindedagen, idet udvalget samtidig overrækker hr. borgmesteren det billedværk, som kommunen har vist selskabet den store tillid at lade selskabet udarbejde i dagens anledning.

Det er med værk tilstræbt at vise, hvorledes den lille bondeby gennem 300 år og navnlig i de seneste hundrede år har udviklet sig til landets næststørste bysamfund, først på grund af byens idylliske tillokkelser, senere takket være den dygtighed og den fremsynethed, som byens styre, administration og borgere, af kærlighed til og interesse for byen, har udvist for at bringe den frem blandt de førende i landet.

Historisk-topografisk Selskab benytter dagen til samtidig at takke kommunen for den store forståelse, den har vist selskabet, og for den værdifulde støtte, den har ydet det, så længe selskabet har bestået.

Med håbet om, at byens styre fremefter må have evne og kraft til at værne om de værdifulde minder, som byen har fået i arv, og til at bevare og udvikle det høje stæde, som byen nu indtager, bringer Historisk-topografisk Selskab kommunalbestyrelsen dets hilsen, hyldest og lykønskning.

Borgmester Stæhr Johansen takkede på kommunalbestyrelsens vegne selskabet for bogen og for selskabets indsats gennem de 7 år, selskabet har bestået.

Efter mødet var kommunalbestyrelsen vært ved en frokost, hvor borgmesteren i en meget hjertelig tale takkede Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg.

Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg havde SØNDAG D. 7. OKTOBER 1951 KL. 14 indbudt selskabets medlemmer til en forevisning af *Frederiksbergs nye rådhus* under opførelse. Ikke mindre end ca. 200 deltagere indfandt sig, og man samledes i rådhusets kommende bibliotekslokale, hvor den ledende arkitekt *Carl H. Nimb* gennemgik byggeplanerne. Derefter blev forsamlingen delt i flere hold, som blev ført rundt i bygningen af arkitekt Nimb og en række af hans medarbejdere. Byggearbejdet var så vidt fremskredet, at man fik et udmærket indtryk såvel af den store hal, festsalen, kommunalbestyrelsens mødesal som af de mange kontorer og arbejdsrum rundt om i bygningen, og i det smukke efterårsvejr nød man den storslåede udsigt fra det endnu ufærdige rådhusårn. Efter rundgangen bragte arbejdsudvalgets formand, oberst Maare, arkitekt Nimb og hans medarbejdere selskabets tak for den overordentlig interessante forevisning. Det var første gang, rådhuset blev forevist for en større kreds af Frederiksbergborgere.

For at imødekomme et fra flere sider fremsat ønske foranstaltede arbejdsudvalget i november 1951 en *fællesindbinding* til favørpris af jubilæumsbogen: *Frederiksberg gennem 300 Aar*, udført af bogbindermester Niels Refsgaard. Adskillige af selskabets medlemmer benyttede denne lejlighed til at få jubilæumsbogen indbundet.

Medlemmerne af Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg havde den glæde at modtage indbydelse fra *Selskabet for Københavns Historie* til at deltage i dette selskabs møde fredag d. 29. februar 1952 kl. 20 i festsalen på Københavns Rådhus. Muscumsassistent fru *Tove Clemmensen* holdt her et foredrag med titlen: »*På visit i vore oldeforældres hjem*«, illustreret med en mængde samtidige interiørbilleder fra København og nærmeste omegn. Der var mødt mange deltagere fra Frederiksberg, og efter det interessante og fornøjelige foredrag havde arbejdsudvalgets formand, oberst Maare, lejlighed til at bringe Selskabet for Københavns Historie en hjertelig tak for indbydelsen, som forhåbentlig ville danne indledningen til et godt og udbytterigt samarbejde mellem de to selskaber. Man håbede snart at kunne gøre gengæld ved at indbyde det københavnske selskabs medlemmer til et møde på Frederiksberg.

TORS DAG D. 24. APRIL 1952 KL. 20 afholdt Historisk-topografisk Selskab sin 9. *generalforsamling* i hovedbibliotekets foredragssal, Solbjergvej 23. Der var mødt ca. 70 deltagere.

DAGSORDEN:

1. Beretning om selskabets virksomhed.
2. Kassereren aflægger regnskab.
3. Valg af 5 medlemmer af styret. I henhold til lovenes § 3 afgår: Kommunaldirektør, cand. jur. C. F. Gerner Andersen, stadsarkitekt H. Carl Andresen, forbundsformand O. E. Einer-Jensen, skoleinspektør J. Hørbøll og stadsbibliotekar, dr. phil. G. Krogh-Jensen.
4. Valg af revisor. I henhold til lovenes § 8 afgår: Bankbestyrer I. E. Haxthausen.
5. Eventuelt.

Selskabets formand, borgmester *A. Støhr Johansen*, bød velkommen. Fhv. sparekassedirektør *J. Falkesgaard* valgtes til dirigent.

Arbejdsudvalgets formand, oberst *Maare*, aflagde beretning om selskabets virksomhed i året 1951-52 og omtalte herunder de i årets løb afholdte medlemsmøder samt det første fællesmøde med Selskabet for Københavns Historie d. 29. februar 1952. Redegjorde derefter for udsendelsen af jubilæumspublikationen: *Frederiksberg gennem 300 Aar* d. 2. juni 1951 og nævnedes med særlig glæde den smukke tak, som kommunalbestyrelsen på jubilæumsdagen havde rettet til selskabet for denne publikation. Jubilæumsbogen er blevet modtaget med glæde og anerken-

delse af selskabets medlemmer og har fået en velvillig omtale i pressen. Obersten gav derefter en oversigt over det forventede indhold af publikationen *Frederiksberg gennem Tiderne, IV*, der, om alt går vel, udsendes til medlemmerne i december 1952. Medlemstallet viste i det forløbne år en betydelig stigning, hvilket vel ikke mindst skyldtes udsendelsen af jubilæumsbogen, og er nu oppe på 438.

Kassereren, assurandør, cand. act. C. W. Petersen, fremlagde regnskab for året 1951-52. Regnskabet godkendtes uden bemærkninger.

Alle valg var genvalg.

Borgmesteren takkede dirigenten og gav ordet til direktør, lektor *Sven Røgind*, der derefter holdt et interessant og livligt foredrag om *træk af Frederiksbergs næringslivs historie før år 1900*. Arbejdsudvalgets formand bragte foredragsholderen forsamlingens hjerteligste tak for foredraget, som på værdifuld måde belyste et område af byens historie, som man hidtil havde kendt meget lidt til.

FREDAG D. 14. NOVEMBER 1952 KL. 20 afholdtes medlemsmøde på *Kongens Bryghus*, Vodroffsvej 25. Tilslutningen var meget stor, ca. 140 medlemmer havde givet møde. Under ledelse af driftsbestyrer *R. Krøncke* og en række af hans medarbejdere blev deltagerne i hold ført rundt i virksomheden, hvor de fik forklaret enkeltheder ved fremstillingen af bryghusets vigtigste produkt: øllet, og forevist såvel de ældre som de mest moderne maskiner. Efter gennemgangen samledes deltagerne i funktionærernes kantine, hvor der blev budt på forfriskninger af forskellig art, bl. a. fra bryghuset og »dets filial på Strandvejen«, d. v. s. Tuborg. Herved gav driftsbestyreren en interessant og fornøjelig redegørelse for virksomhedens vidtspændende fremstillinger, hvorefter direktør *Einar Dessau* i et livligt og interessant foredrag gjorde rede for Kongens Bryghus' historie gennem tiderne, altså fra 1443 op til vore dage. På selskabets vegne bragte oberst *Niels Maare* til slut direktør Dessau, driftsbestyrer Krøncke og de unge medhjælpere en hjertelig tak for den udmærkede og vel tilrettelagte og dertil meget gæstfri aften, der herved var blevet de fremmødte til del.

Styret har siden oktober 1950 været samlet til møde d. 13. marts 1951 og d. 13. marts 1952.

Arbejdsudvalget har holdt møder d. 9. november 1950, d. 20. februar 1951, d. 15. juni 1951, d. 17. oktober 1951 og d. 2. april 1952.

Underudvalget angående udgivelsen af festskriftet: Frederiksberg gennem 300 Aar holdt indtil juni 1951 møder mindst 1 gang ugentlig.

SELSKABETS PUBLIKATIONER

JØRGEN HØRBØLL: FREDERIKSBERG FRA BØNDEBY TIL STORSTAD. Udg. af Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg. I Kommission hos Gyldendal. 1945. 154 S. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, I. 1946. Udg. af Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg. I Kommission hos Gyldendal. 1946. 163 S. ill.

Indhold: *Eiler Nystrom:* Frederiksberg Bys Oprindelse og Udvikling. *Niels Maare:* Frederiksberg Slot fra 1852 til vore Dage. *Harald Langberg:* Møstings Gaard og Hassagers Kollegium. *H. Carl Andresen:* Et Gadebillede, der forsvinder. *Ejner Carstensen:* Joakim Larsen som Skolemand. *Bjørn Kornerup:* Joakim Larsen som Skolehistoriker. *Sven Houmøller:* Joakim Larsens litterære Arbejder. Bibliografi. *Meddelelser om Selskabets Oprettelse og Virksomhed. Medlemsfortegnelse. Register.*

ADAM OEHLENSCHLÄGER: FREDERIKSBERG. Et Digt. [1817]. Udg. af Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg. I Kommission hos Gyldendal. 1947. 79 S.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, II. 1948. Udg. af Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg. I Kommission hos Gyldendal. 1948. 187 S. ill.

Indhold: *P. B. Grandjean:* Frederiksberg Kommunes Vaaben. *S. Broholm:* Med Matrikulen gennem det gamle Frederiksberg. Spredte Træk af Byens Udvikling. *Charles Christensen:* Nogle Undersøgelser i Frederiksberg Have. *H. Carl Andresen:* De Classenske Boliger. *Chr. Grünwald:* Nye Træk til Belysning af Bakkehuset. *Selskabets Virksomhed. Supplement til Medlemsfortegnelse. Register.*

[WILHELM HENRIQUES]: FREDERIKSBERGSKE TILSTANDE. En Skizze af W. H. Udg. af Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg. I kommission hos Gyldendal. 1949. 95 s.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, III. 1950. Udg. af Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg. I kommission hos Gyldendal. 1950. 132 s. ill.

Indhold: *Bjørn Kornerup:* Præsten Jens Frechland og hans Skrift om Frederiksberg 1807. *Ernst Priemé:* Frederiksbergs første folketingsmand Carl Christian Hall 1849-81. *Albert Fabritius:* Overrettsjustitiarius Niels Frederik Schlegel. Formand for Frederiksberg Kommunalbestyrelse 1872-1891. *Carl Dunreicher:* Bakkehusets Charme. Småstykker: *J. V. Irgens-Møller:* Springvandet ved Prinsens gaard. *Niels Maare:* Klokkerne på Frederiksberg slot. *Niels Maare:* Forværelset til marmorbadet på Frederiksberg slot. *Erik Petersen:* Yrsa plads. *Selskabets virksomhed. Medlemsfortegnelse. Register.*

LITTERATUR OM FREDERIKSBERG. 3. udgave. Udg. af Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg. Udarb. af Frederiksberg Kommunebiblioteker. Under red. af J. Lehm Laursen. 1950. 200 s.

FREDERIKSBERG GENNEM 300 AAR. 1651-1951. Et Billedværk ved *Mogens Lebech*, Med en Indledning af *Niels Maare*. Udg. af Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg under Red. af *G. Krogh-Jensen*. I Kommission hos Gyldendal. 1951. 247 s. ill.

Styret for Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg

OKTOBER 1952

Kommunaldirektør, cand. jur. C. F. Gerner Andersen.
Professor, dr. theol. J. Oskar Andersen.
Stadsarkitekt H. Carl Andresen.
Forretningsfører Oluf Bertolt.
Skoledirektør E. Carstensen, medlem af arbejdsudvalget.
Pastor Johs. Eilschou-Holm.
Forbundsformand O. E. Einer-Jensen.
Fhv. borgmester, direktør, cand. pharm. Vilh. Fischer.
Skoleinspektør J. Hørbøll.
Borgmester, branddirektør A. Stæhr Johansen, styrets formand.
Kgl. ordenshistoriograf, overarkivar, dr. theol. Bjørn Kornerup,
medlem af arbejdsudvalget.
Stadsbibliotekar, dr. phil. G. Krogh-Jensen, medlem af arbejdsudvalget,
selskabets sekretær.
Oberst Niels Maare, arbejdsudvalgets formand, styrets næstformand.
Underdirektør, cand. polyt. Frode Nielsen.
Assurandør, cand. act. C. W. Petersen, medlem af arbejdsudvalget,
selskabets kasserer.

Revisorer.

Bankbestyrer I. E. Haxthausen.
Fhv. sparekassedirektør, cand. jur. J. Falkesgaard.

Selskabets adresse: Solbjergvej 25, København F.

Supplement til medlemsfortegnelsen i Frederiksberg gennem Tiderne, bd. III, 1950

Nye medlemmer efter 1. oktober 1950.

- Ahlers, Aage, sagfører, cand. jur., Holsted.
Andersen, A. Rygaard, kontorchef.
Andersen, Arthur, landsdommer.
Andersen, Erna, frk.
Andersen, Lykke Hec, ekspeditionssekretær,
cand. jur., frk.
Andersen, S. O., kontorchef.
Andersen-Høyer, Max, vinhandler.
Arkil, K. H., civilingeniør.
- Bagge, P. F., civilingeniør, konsul.
Barfoed, Anna, overassistent, frk.
Beer mann, Martin Wolf, grosserer.
Bentsen, S., assistent.
Blichert, Svend, fuldmægtig.
Bramsnæs, C.V., fhv. Nationalbankdirektør.
Brangstrup, Anna, fru.
Brixtofte, Christen, redaktør.
Buchardt, Kaj, sekretær.
Bül ow-Iversen, Arne, prokurist.
Bølling, Ellen, biblioteksassistent, fru.
- Carlsen, Gerhard, civilingeniør.
Centralbiblioteket for Hjørring Amt,
Hjørring.
Christensen, Sven V., sporvejsfunktionær.
Christophersen, Hugo, kommunelærer.
- Dyb mose, Børge, kommunelærer.
Dyb mose, Gerda, kommunelærerinde, fru.
Dyre, Alfred, politikommissær.
Engel, Otto C. G., arkitekt.
- Engholm, V. Th., civilingeniør.
Fabritius, Albert, administrator, dr. phil.
Fahrenheit, W. H., direktør.
Falk-Jensen, A., kontorchef.
Funder, Jacob Brøn niche, civilingeniør.
- Hansen, Kurt Albrecht, assistent.
Hermann, Elise, bibliotekar, fru.
Heyman, P. M., statsaut. revisor.
Holm, Eigil, kasserer.
Hærens Officersskole, Frederiksberg Slot.
Hørring, A., massøse, frk.
- Jarde, Keld, ekspeditionssekretær,
cand. jur.
Jensen, Aage Mehder, assistent.
Jensen, Flemming, kommunelærer.
Jensen, Oda, frk.
Jensen, Svend, ingeniør.
Jonassen, S., prokurist.
Jørgensen, Birthe Ahn nell, kontorist, frk.
Jørgensen, Edith, fru.
Jørgensen, Ejner, fuldmægtig.
Jørgensen, Hans, skolebetjent.
- Kirkensgaard, S. P., hovedbogholder.
Knopper, Karen, fru.
Kold, Poul S., manufakturhandler.
Kornerup, Einar, murermester.
- Larsen, Aage, skolinspektør.
Larsen, Harry V., lønningschef.
Larsen, K. Dalhoff, trælastgrosserer.

- Lauritsen, G. Rahbek, kalkulationschef.
Lippert, L., fru, Korsør.
- Maare, O., grosserer, civilingeniør.
Marquard, G., forretningsfører.
Meyer, Knud, direktør, civilingeniør.
Mogensen, Erik M., læge.
Møller, Erik, premierløjtnant.
Møller, Helga Monrad, bibliotekar, frk.
Møller, Stanley, direktør.
- Nationalmuseet, II. afd., Biblioteket.
Nielsen, Anton, murermester.
Nielsen, Benjamin, provst.
Nielsen, Johannes, skolebiblioteksinspektør.
Nielsen, Karen Margrethe Licht, prokurist, frk.
Nissen, Poul, arkitekt.
- Overgaard, Ellen Margrethe, bogbinder, frk.
- Paulsen, Jørgen, kaptajn, museumsdirektør.
Pedersen, Hans, kontorchef.
Pedersen, Peder Kristian, underdirektør.
Pedersen, Poul P. M., forfatter.
Petersen, Jørgen Peter Bonde, søløjtnant.
Petersen, Preben R., bogbinder.
Pinborg, Knud, kontorchef.
Poulsen, Inge, bibliotekarelev, frk.
Poulsen, Svend Vigfus, grosserer.
- Qvist, Ingeborg, fuldmægtig, fru.
- Raae, Knud, ingeniør.
Ramm, L., direktør.
Ramm, P. G., direktionsekretær, cand. polit.
Ramm, Paul, generalmajor.
Randers Centralbibliotek, Randers.
Rasmussen, Knud, boghandler.
Rasmussen, Thora, sekretær, cand. phil.
Riskær, E., fru.
- Schlütter, J. V., grosserer.
Schou, Erik, stud. theol.
Schrader, H. R., artillerikaptajn, prokurist.
Skarbøl, Einar, fuldmægtig.
Skyum-Nielsen, Kirsten, kommunelærerinde, fru.
Stahl, Christian, direktør.
Stavnstrup, Poul, politimester.
Storm, Svend, tømremester.
Stub, Erik, præst.
Suhr-Jessen, H. J. F., premierløjtnant.
- Thaulow, Per, politifuldmægtig.
Thomsen, H. L., overformynder.
Thøgersen, Elna, fru.
- Voldum-Jensen, A., landinspektør.
Wallin, Jørgen, grosserer.
- Zimmermann, Chr., bankfuldmægtig.

Hvor intet særligt er anført, er medlemmernes bopæl hovedstadsområdet.

AFGÅEDE MEDLEMMER

- Ahlefeldt, Anny, komtesse. †
Bobé, L., kgl. ordenshistoriograf, dr. phil. †
Grauslund, E., arkitekt. †
Jørgensen, Georg, dekoratør. †
Klinck, Knud, slagtermester. †
Krabbe, Oluf, professor, dr. jur. †
Leisner, Charles, bogtrykker. †
Nielsen, A. Schou, boghandler.
Ostenfeld, Knud, postmester. †
Otterstrøm, Minna Haar, fru. †

Selskabet havde 1. august 1952 440 medlemmer.

Register

Udarbejdet af Jørgen Hørbøll

- Aakjær, Jeppe 60
Abildgaard, Nicolai 26, 55
Admiral Gjeddes Gaard 146, 147, 159
Agier, Jacques 123
Ahlefeldt-Laurvigsen, Anna Margrethe Grevinde 60
Ahrendt, Frederik 124
Ahrendt, Marie Magdalene 124, 125
Allégade 61-137, 150
Allégadekrydset 64
Amagertorv 150
Andebakkedammen 66, 84
Andebakkestien 66, 84, 93
Andersdatter, Alhed Cathrine 124
Andersen, Anders 118, 127
Andersen, C. F. Gerner 164, 167
Andersen, Christen 122, 126
Andersen, Christian 88
Andersen, Hans 115
Andersen, J. Oscar 161, 167
Andersen (Møller), Jakob 121
Andersen, Lars 127
Andersen, Niels 155
Andersen, Ole 157, 158
Andersen, Peder 117
Andersen, Vilhelm 56
Andresen, H. Carl 135, 164, 166, 167
Appel, Johan Peter 150, 151
Asmussen, V. F. 102
»Assebarnet« (Anders Sandøe Ørsted) 38, 57
Aumont, Arthur 54
Bacher, Jan Corneliusen 133
Bagge, Oluf Olufsen 122
Bagger, Julius 97, 99
Baggesen, Jens 59
Bakkehuset 5-60, 84, 132, 166
Barner, Gothard 120
Bech, Ellen Margrethe 120, 121
Bech, Jens Pedersen 132
Bech, Ole Mouritsen 121
Bendtz, Prokurator 114
Berg, J. Chr. 8
Bertolt, Oluf 161, 167
Bertuch, F. J. 24, 55
Bielefeldt, Hans Mathias 118
Bildsøe, Hans Lemming 106
Bing, Laurids 100, 102, 103
Bisgaard, Christian Hjorth 116, 117
Bjerg, J. A. 199
Blaagaard, 80, 118
Black, C. S. 146
Blicher, Steen Steensen 60
Blichfeldt, F. T. E. 97, 99
Bloch, Søren Eriksen 126
»Blomsterpigeme« (Slotsgartner Petersens døtre) 57, 58, 84
Bobé, Louis 57, 134, 158
Bombelles, Grevinde (Ida Brun) 59
Bombelles, Louis Philippe de 57
Bonfils, Philibert 82, 106, 113, 114, 118, 121, 124
Bonnier, G. 21, 55
Borchard, Hans Henrik 129
Borckvart, Johan 79
Borgemester, Johan Frederik 110
Borgerdydskolen 56
Borholm, Nikolaj Peter 121
Borqvart, Hans Henrik 82
Borro, J. F. 37, 57, 58
Borthig, Frederik 116

- Borthig, Johanne Marie 116
 Bostrup, Peder 110
 Both, H. 80
 Bouterwek, Friedrich 24, 55
 Boye, A. E. 5, 56
 Boye, P. H. 5, 53, 55, 56
 Brandis, Henriette Wilhelmine 46, 58
 Brandis, Joachim Dietrich (»Løven«) 44, 45, 46, 47, 49, 58
 Brandis, Louis (»Løveungen«) 44, 45, 46, 47, 58
 Bredberg, Andreas 117
 Bringe, Christiane 108
 Brochmann, Jens Christensen 109
 Brock, Jens Christian 116
 »Broerne« 89
 Broholm, S. 133, 166
 Brummer, Fr. 20, 21, 54
 Brun, Frederikke 36, 37, 40, 44, 57, 58
 Brun, Ida (Grevinde Bombelles) 37, 40, 57, 59
 Bruun, Carl 158, 159
 Brøndbyøster 116
 Brøndsted, Peter Oluf 31, 32, 46, 48, 56
 Buchholz, Fr. 28, 55
 Buntzen, Josias 120
 Burchardt, Hans 117, 126
 Burchardt, N. Chr. 123
 Bülow, F. C. 148, 156, 160
 Bülow, Johan von 59
 Bülowsvøj 156
 Bymusæet 141, 143, 149
 Bøgh, Nicolaj Seidelin 133
 Bornehuset 130, 131

 Calderón 21, 55
 Camões (Camoens), Luiz Vaz de 22, 24, 55
 Carstensen, E. 161, 162, 166, 167
 Casse, Mathias 109, 126
 Christensen, Bent 116
 Christensen, Carl C. 134, 158
 Christensen, Charles 166
 Christensen, Christen 127
 Christensen, D. 94
 Christensen, Jakob 118
 Christensen, Jens 107
 Christensen, Laurs 118
 Christensen, Michel 111

 Christian IV 64, 138
 Christian Frederik (Christian VIII) 23, 54
 Christiannestatt 48, 59
 Christiansborg 162
 Christiansdatter, Em 115, 116
 Christiansen, Hans Adam 115
 Christianshavn 48
 Classenske Boliger 166
 Clausdatter, Bodil 107
 Clausdatter, Johanne Anne Cathrine 118
 Clausen, Christian 150
 Clausen, Christian Friderich 159
 Clemmensen, Tove 164
 Collin, Edgar 54
 Collin, Jonas 121

 Dahl, Hans 116
 Dahl, Jørgen Nielsen 107, 108
 Dahlerup, H. B. 156
 Dam, Hans 132
 Damhussøen 64
 Danielsen, Simon 127
 David (Davidsen), Frederik Ludvig 119, 121, 130
 David, Inger 119
 Davidsen, Prokurator 120
 Degn, Johan 79
 Demarkationslinien 138, 156
 Dems, Frederik 132
 »Den bedre« (Frederik Christian Petersen) 37, 57
 Dessau, Einar 165
 Drewsen, Ophelia (»Philla«) 60
 Dumreicher, Carl 166

 Eberlin, A. 94
 Egede, Christiane 106
 Egede, Hans 82, 106
 Egede, Poul 82, 106
 »Egernet« (Knud Lyne Rahbek) 44, 46
 Eigtved, Hans 108
 Eilshou-Holm, Johs. 167
 Einer-Jensen, O. E. 164, 167
 Elmquist, Johannes 129
 Engel, Opsynsmand 122
 Engel, Johanne Dorthæa 122

- England 150
 Erentsen, Jens 115
 Eriksen, Hans 111
 Eskildsen, Hans Hendrik 115, 117
 Ewald, Johannes 84
 Evertsen, Anders 108

 Fabritius, Albert 166
 Falkesgaard, J. 161, 164, 165, 167
 Falkoner Allé 73, 85, 88
 Fandrup, Traktør 86
 Fandrup, Adolf Martin Bøttern 128
 Fischer, Vilh. 161, 162, 167
 Fjellerup, Søren Hansen 106, 107
 »Fodposten« (»Rahbeks Stine«) 16, 18, 20, 22, 25,
     28, 44, 54, 58
 Foltmar, Christian Ulrich 142
 Foltmar, Friderich Wilhelm 146
 Foltmar, Johan 141, 142
 Foltmar, Johan Friderich 141, 142, 144, 145,
     146, 147, 150, 152, 153, 155, 158
 Foltmar, Kaj 138-160
 Forhaabningsholm 138
 Fortogs-Vejen 138, 139, 140, 146, 156
 Franck, Ane Juliane 120
 Franck, Vilhelm 122, 136
 Frechland, Jens 87, 130, 166
 Frederik VI 53, 76, 78
 Frederik IX 162
 Frederiks Hospital 37
 Frederiksberg Bakke 63, 66, 146
 Frederiksberg Bredegade 61-137
 Frederiksberg Have 58, 64, 66, 68, 72, 84, 85,
     166
 Frederiksberg Kirke 147
 Frederiksberg Kommunes hovedbibliotek 161,
     164
 Frederiksberg Rådhus (gamle) 102
 Frederiksberg Rådhus (nye) 61-137, 163
 Frederiksberg Runddel 64, 72
 Frederiksberg Slot 57, 146, 161, 166
 Frederiksberg-Hvidovre Kommunes første fat-
     tighus eller hospital 86, 87, 88, 130
 Frederiksberg 37
 Frey, Peter 108
 Fritsche, Mathias (Matias Væver) 79, 82, 106

 Fritze, Anders Christian 117
 Froberg, Hans Christian 121
 From, Johan 121
 Fynbo, Hans Pedersen 116

 Gammel Kongevej 61, 64, 66, 84, 85, 86, 133,
     138, 142
 Gede, Etatsråd 86
 Genève 55
 Geodætisk Institut 131
 Gielff, Cathrine 110
 Gielff, Johan 110
 Glostrup 117
 Goedaltzsch (Gundelach), Justitsråd 130
 Gothersgade 138
 Grandjean, P. B. 166
 »Grebich« (Johan Ludvig Heiberg) 58
 Grünwald, Chr. 166
 »Grækeren« (Conrad Lunzi) 32, 38, 45, 56
 Grøndal 63
 Grønland 82, 106
 Grønlund, Birkeskriver 122, 124
 Grønlund, Madame 88
 Guldhuset 48, 59
 Gundersen, Anders 114
 Gundstrup, Jens Christian 128
 Gyldenfeldt, Hans Martin 115
 Gyldenløvesgade 63
 Gørtler, Henrik Olsen 111

 Haack, Daniel Frederik 121
 Haack, Johan 121
 Haagensen, Hans 74
 Hagemester, F. D. C. 124
 Hall, Carl Christian 166
 Halpap, Lucas 54
 Hamburg 56
 Handschuh, Niels (Nikolaj Petersen eller Niels
     Petersen) 121
 Hansdatter, Karen 110
 Hansdatter, Katrine 108
 Hansen, Anders 106
 Hansen, Anne Margrethe Engelbrecht 110, 114
 Hansen, Casper 119
 Hansen, Christen 116
 Hansen, Christian 127

- Hansen, Engelbrecht 110, 111, 113, 114
 Hansen, Frederik 108, 109
 Hansen, Frederikke Hanne 118
 Hansen, Hans Christian 130
 Hansen, Henrik 111
 Hansen, Niels 79
 Hansen, Niels Brock 116, 122
 Hansen, P. Chr. 117
 Hansteen, Prokurator 155
 Harald Haarderaade, 9, 10
 Harpe, Jean-François de la 22, 24, 55
 Harretzløv, A. Rasmussen 118
 Hassagers Kollegium 83, 166
 Hauen, Reinhard van 124
 Haugbøll, Charles 159
 Hausteen, Johanne Marie 125
 Haxthausen, I. E. 162, 164, 167
 Hebert, Johan Ehrenfried 130
 Hedemann, Erich von 54, 60
 Hedemann, Friedrich (Fritz) Johann Carl von
 (»Langelænderen») 21, 37, 48, 49, 60
 Heger, Hans 20, 21, 45, 54
 Heger, Johan Carl 13, 15, 20, 23, 24, 26, 52, 54
 Heger, Stephan 45, 48, 52, 57, 58, 59
 Heger, Wilhelmine 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42,
 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 56, 57
 Heiberg, Johan Ludvig (»Grebiche») 44, 58
 Heide, A. 100
 Heide, Frits 58
 Heise, V. 57, 58, 59
 Hemming, Carl Chr. 127
 Henriksdatter, Anna Marie 111
 Henriksen, Jakob 117
 Henriques, Wilhelm 166
 Hillestrøm, Anne Margrethe 119
 Hillestrøm, Ole Jeppesen 119, 121
 Hofteatret 53
 Hoftved, Niels 145
 Holberg, Ludvig 142
 Holm, H. G. F. 143, 155, 158, 160
 Holm, Hans Pedersen 118
 Holm, Michael 157, 158
 Holman, Jakob 79, 107
 Holman, Maria 107
 Holstein, Volrath Frederik v. 132
 Holtenu, Toldforvalter 106
 Horn, Frederik 107
 Houmøller, Sven 166
 Howitzvej 74
 »Hvide Svane« 87, 96, 97, 130
 Høegh, Hans Adolph 115
 Hørbøll, J. 164, 166, 167
 Høst, Georg 107
 Høvisch, Adolf 118
 Høy, Hans 139
 Høyer, Christian Petersen 152, 155
 Ibsen, Christen 114
 Ibsen, Jens 120
 Ingemann, Bernhard Severin 39, 57, 58, 59
 Irgens-Møller, J. V. 166
 Isbrandsen, Peiter 74
 Island 9
 Islev 63
 Italien 55
 Jagtvejen 88
 Jakobsen, Frederik 118
 Jakobsen, Mads 125
 Jakobsen, Niels 128
 Jakobsen, Peder 126
 Jansen, Svend 73, 74
 Jensen, Alfred 94
 Jensen, Anders 117
 Jensen, Jan 74
 Jensen, Jens 126
 Jensen, Johan Henrik 111, 112, 114, 115
 Jensen, Niels 124
 Jensen, Peder Vilhelm 157
 Jeppesen, J. 110
 Jessen, Juliane Marie (»Frue-Pige-Jensen») 48, 59
 »Job« (Jakob Peter Mynster) 16, 25, 38, 44, 54, 57,
 58
 Jocusmen, Morten 125
 Johansen, A. Stæhr 162, 163, 164, 165, 167
 Johansen, August 94
 Johansen (Jonsen), Hen(d)rik 79, 115
 Johansen, P. 55
 Johnson, Charly 102
 Jonge, Nicolai 142
 Jonsen, Peder 110, 112
 Juel, Ulrik Knud 68

- Juul-Bruun, Urtekrammer 100
 Jørgensen, J. P. 109
 Jørgensen, Jens 96
 Jørgensen, Rasmus 107
- Kalisch, Levin Marcus 107, 108, 109
 Kallchave, Chr. Rasmussen 128
 Kallehave, Maren Kirstine 128
 Kalthuset 63
 Kamphøener, Joachim Bertram 84, 128
 Karlebo 133
 Kirke Værløse 139
 Kirkerup, A. J. 141, 142, 150, 151
 Kjær, Købmand 125
 Klausdatter, Maren 108
 Kleffer, Cathrine 144
 Knudsen, Andreas 127
 Knudsen, Knud 126
 Koch, Carl Frederik 122
 Koch, Jokum 80, 81, 82, 120, 121, 122, 124, 125, 127, 128, 129
 Koch, Jørgen Jokumsen 129, 130
 Koldsen, Ole Jakobsen 107, 108, 125
 (Det) Kongelige Bibliotek 5, 12, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 30, 32, 34, 49, 52, 56, 60, 80
 (Det) Kongelige danske Krigshospital 139, 140
 Kongens Bryghus 165
 Kornerup, Bjørn 5-60, 162, 166, 167
 Krahemann, C. J. 126
 Kramer (Kræmer), Cathrine 110
 Kramer (Kræmer), Johan Jakob 110, 122
 Krarup, Niels Bygom 56
 Krog, Peder 116, 122
 Krogh-Jensen, G. 162, 164, 166, 167
 Krøll, Bendix 106
 Krøncke, R. 165
 Kunstakademiet 23, 26
 Kyrre, Hans 54
 København 8, 19, 25, 45, 58, 62, 64, 78, 89, 95, 102, 116, 117, 119, 121, 126, 130, 138, 142, 143, 146, 147, 149, 150, 152, 158, 164
 Københavns Amt 117
 Københavns Rådhus 164
 Københavns Universitet 5, 11, 56
 Køge 64
 Kønsberg, Niels 118
- Ladegaarden (Sankt Hans Hospital) 138, 139, 140, 141, 142, 143, 146, 147, 148, 156, 159, 160
 Ladegaardsaaen 138, 148
 Ladegaardsvejen 139, 140, 148, 151
 Laksegade 20, 26, 54
 Lampe, Arkitekt 107, 117, 118
 Lampevejen 84
 Landinger, Johan 127, 136
 Landsarkivet for Sjælland 158
 Landt, Jørgen Christian 150
 Langberg, Harald 166
 Langberg, Johanne Christine 50, 59
 »Langelænderne« (Friedrich (Fritz) Johann Carl von Hedemann) 21, 37, 48, 49, 60
 Langhoff, Madame 88
 Langhoff, J. Chr. 124, 125
 Langhoff, Jørgen 123, 124
 Larsen, Anders 107
 Larsen, G. 98
 Larsen, Jens 126, 157, 158
 Larsen, Jens Bruun, 139
 Larsen, Joakim 166
 Larsen, N. P. 98
 Larsen, Søren 87, 130
 Lassen, Lorentz 132
 Lassen, Niels 120, 121
 Laursen, J. Lehm 166
 Lebech, Mogens 61-137, 162, 166
 Lemhagen, Otto 122, 124
 Lillie, Frederik 121
 Lind, Hans Olsen 132
 Lind, Mette Sophie 128
 Lorentz, Johan Herman 116, 124
 Lorentzen, Hans Just 114
 Lund, Anders 122
 Lund, Christine Amalie 107, 108, 109
 Lund, Jokum 108
 Lund, Niels Andersen 122
 Lunzi, Conrad (»Grækeren«) 32, 37, 38, 45, 56, 57
 Lydge (Lytken), Conrad 113
 Lykke, Jørgen Madsen 109
 Lykkesholm 138
 Lyngbye, H. J. 12, 54
 Lytken, Jakob 124
 Løskrudt (Løsekrug), Jørgen 112, 113, 114, 135
 Løskrudt (Løsekrug), Marie Christine 113

- »Løven« (Joachim Dietrich Brandis) 44, 45, 46, 47, 58
 »Løvengenen« (Louis Brandis) 44, 45, 46, 47, 58
- Maar, Vilhelm 54
 Maare, N. 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167
 Madsen, Søren 79, 109
 Magen, Justitsrådinde 150
 Malling, Ove 84
 Malmroes, Peter 106, 108
 Mansfelt, Poul 117
 Martens, Carl Chr. 143
 Marx, David 130
 Mathiesen, Vilhelm 91
 May, David 130
 Meden, Inspektør 139
 Melchior, Gerson 117
 Melchior, Moses 117
 Meldahl, F. M. 55
 Meltzer, Jeremias 124
 Meyer, Carl 102
 Meyer, Johannes 116
 Michelsen, Frederik Christian 109, 110
 Mikkelsen, Peder 125, 127, 136
 Minch, Johan 116, 124
 Mogensen, Høker 97
 Mogensen, Jens 126
 Molbech, Chr. K. F. 56
 Molbech, Christian (»Udgiveren«) 5, 32, 33, 37, 50, 52, 56, 57, 59
 Mollerup, Jakob 116
 Mortensen, Hans 118
 Mosendal 138–160
 Mouritsen, J. 110
 Mouritzen, Søren 110
 Moy, Christian 74
 Moy, Jakob 74
 Muhle, Assessor 72, 130
 Mundrop, Adam 107
 Müller, William 122
 Mynster, C. L. N. 54
 Mynster, J. P. (»Job«) 5, 12, 16, 18, 25, 36, 38, 44, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60
 Mynster, Ole Hieronymus 18, 54
 Münter, Fr. 51, 59
 Münter, Maria Frederica Franzisca (Fanny) 36, 38, 57
- Møller, Aksel 161, 162
 Møller, Anna Margrethe 117
 Møller, Chr. Madsen 125
 Møller, Christian 123
 Møller, Erik 108
 Møller, Jakob Andersen 121
 Møller, Jens 59
 Møller, Johan Chr. 143
 Møller, Mette Sophie 125
 Møller, Niels Andersen 122
 Møller, Peter 108
 Møller, Poul 32, 56
 Møller, Roger 116
 Møstings Gaard 73, 83, 166
- Nansen, Hans Chr. 119
 (Det) Nationalhistoriske Musæum paa Frederiksborg 60
 Nationalmusæet 69, 77
 Naur 56
 Neergaard, Tønnes Christian Bruun de 48, 59
 Neiiendam, Robert 60
 Nielsdatter, Kirstine 124
 Nielsen, A. 98
 Nielsen, Christian 115
 Nielsen, Frands 128
 Nielsen, Frode 167
 Nielsen, Herman 115
 Nielsen, Lars 116
 Nielsen, Markus 83, 119, 120, 121
 Nielsen, Peder (Vægter) 114, 115
 Nimb, Carl H. 163
 Norge 9
 Ny-Hollænderbyen 65, 66, 68, 70, 71, 133, 137
 Ny Kongensgade 58
 Nyerup, Rasmus 34, 56
 Nystrøm, Eiler 65, 66, 78, 86, 102, 133, 134, 135, 136, 137, 166
 Nørre Port 142, 143
 Nørrebro 80
 Nørregade 139
- Oberkampf, Anna Magdalene 114, 125, 139
 Oberkampf, P. Abr. 126
 Oehlenschläger, Adam 9, 23, 26, 53, 54, 55, 57, 59, 84, 85, 92, 100, 101, 102, 132, 133, 134, 166

- Olaf den Hellige 11
 Olaf Trygvason 11
 Olsen, F. C. 56
 Olsen, Frederik 76
 Olsen, Hans 114
 Olsen, Morten 118
 Ordrup 139
 Ostindien 142
 Otte, Johan 124
- Palle, Prokurator 110
 Paulli, Richard 60
 Payngk, H. F. 132
 Peblingedæmningen 138, 148
 Peblingesøen 63, 148
 Pedersen, Christian 117, 118
 Pedersen, Jens 110
 Pedersen, Johan 128
 Pedersen, Ouscher 107
 Peitersen, Karl Peiter 112
 Peitersen, Teis 74
 Petersen, Augusta Frideriche (Zuleika) 84, 132
 Petersen, C. W. 162, 165, 167
 Petersen, Erasmie Frideriche 39, 57, 84, 132
 Petersen, Erik, 166
 Petersen, Frederik Christian (»Den bedre«) 37, 56, 57
 Petersen, H. M. 118
 Petersen, J. 120
 Petersen, Peter 57, 83, 84, 87, 90, 132
 Petersen, Tcis 130
 »Philla« (Ophelia Drewsen) 60
 Pileallé 64
 Plejel, Jens Asmussen 111
 Pottemagerstræde 119, 120
 Poulsdatter, Dorte 108, 127
 Poulsen, Laurs 125
 Povelsen, Povl 120
 Priemé, Ernst 166
 Prinsegaarden 68, 72, 130, 166
- Quevedo y Villegas, Francisco Gómez de 21, 55
- Raac, Knud 162
 Rahbek, Camma 5-60
 Rahbek, Knud Lyne (»Egernet«) 5, 6, 11, 14, 15, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 56, 57, 58, 60, 147
 »Rahbeks Stine« (»Fodposten«) 16, 18, 20, 22, 25, 28, 44, 54, 58
 Ranzau, Daniel 50, 59
 Rasmussen, Lars 121
 Rasmussen, Niels 126
 Rasmussen, Peder 117
 Ratz, Frantz Mathias 130
 Rayers, Peter 74
 Refsgaard, Niels 162, 164
 Reimann, August 132
 Reimann, Helge August 124
 Rejersen, Peter 72
 Retwitz, J. 96
 Reumert, Elith 54
 Richter, V. 159, 160
 Riis, Anne Vilhelmine Augusta 152
 Riis, Christiane Elsebine 151
 Riis, Claus 150, 151
 Rothenberg, Christian 108, 117, 125
 Rømbens, Gottfried (Gotfred) 82, 127, 129
 Rosenaaen 138, 139, 146, 148
 Rosendahl, Brødrene 157, 158
 Rosing, Henrich 51, 59
 Rosing, Michael 51, 59
 Roskilde 62, 64
 Roskilde Landevej 64
 Rostock, Margrethe 122
 Rothe, Frøken 149
 Rothe, Christian 156
 Rudolph, Johan 121
 Røgind, Sven 165
- Saltholmen 122
 Sankt Georgsordenen 73, 92
 Sankt Jørgens Gaard 138
 Sankt Jørgens Sø 63, 138, 140, 146, 147, 148, 152
 Sankt Nicolai Kirke 141, 159
 Scheel, Hans Heinrich 66, 68, 69, 120, 133
 Schiebler, Slagtermester 122
 Schiller, Friedrich von 11, 53
 Schlegel, Niels Frederik 94, 166
 Schmidt, Klaus 74
 Schnack, Christoffer Henning 126

- Schou, Agnethe Maria 142
Schou, Gerhard 142
Schow, Niels 55
Schröder, J. Fr. 86, 90, 132
Schultz, Johan Frederik 14, 54
Schultz, Julius 100, 101
Schweitzerhuset 64
Schäffer, J. 107
Schønberg, Hans Henrik 150
Schønbergsgadekvarteret 89
Schønheider, Joh. Henr. 83, 106, 107
Schöning, G. 53
Seerup, Morten Nielsen 116
Seidelin, K. H. 54
Sell, E. H. 125
»Selskabet for de skønne Videnskaber« 49
Selskabet for Københavns Historie 164
Sibbern, Frederik Christian 84, 133
Sibrandsen, Klaus 130
Simonsen, L. S. Vedel 8
Sinnelsen, Anders 127
Sinnelsen, Inger 127
Siweche, Tobias 129
Skvaldergaarden 20, 26, 54
Slot, Johan Frederik 107
Smallegade 61-137
Smed, Lars Andersen 129
Smed, Niels Andersen 117
Smerup 54
Snorre Sturlassøn 9, 53
Solbjerg Landsby 64, 65, 66
Solbjerg (Frederiksberg Bakke) 64, 66
Solbjergvejen 64
Soldin, Salomon 117
Speilberg, Niels Hansen 120
Spjellerup 12, 15, 25, 50, 54
Stadsarkivet 139, 158
Stadsoberstens Bastion 138
Stahlfest, Prokurator 151, 152
Stauning, Niels Madsen 125
Stilmann, Johann Bernt 124
Storch, Daniel 107
Store Kannikestræde 146
Stoud, Frederik 107
Suhr, O. E. G. 118
Svanemosen 146
Svartz, Peter 117
Svendsen, Hans 108
Sverige 19
Søborg, Peder 116
Sødring, Anders Andersen 108, 109
»Søerne« 88, 142
Søested, Chr. 126.
Søested, Mette 126
Søkadetkorpset 51, 59
Sølver, Gottlieb Johannes 107
Søndergaard, Niels 117
Sørensen, Traktør 86
Sørensen, Lars 80, 118, 126
Sørensen, Morten 126
Sørensen, Peder 117
Sørensen, Peter 111
Tauber, Johs. Heinrich 108
Teatermusæet 60
Teglgaarden 70
Tetens, Peter 59
Thiele, J. M. 53, 54, 55, 56, 58
Thorlacius, S. 53
Thostrup, Niels Larsen 125
Thøgersen, B. C. 115
»Torvet ved Gadekæret« (Andebakkedammen) 94
Tostrup, Madame 88
Tranekær på Langeland 60
Trankjær, Malermester 93, 116
Trechow, Højesteretsadvokat 150
Trinitatis Kirke 141, 159
Tronier, Joachim Christoffer 126
Tryde, Frederik Christian 11, 53
Tuborg 165
»Udgiveren« (Christian Molbech) 37, 57
Uldum 56
Wad, G. L. 53
Valby 63, 82
Walbye, Christen Andersen 122
Valkemøllen (Sankte Hans Valkemølle) 139, 140,
141, 142, 156
Walther, Joh. Christian 126
Wandel, R. J. 156
Vanløse 126

- Weber, Andreus Stephanus 118
 Weil, Andreas 116
 Weilbach, Fr. 134, 158
 Weile, Jens 119
 Weiner, A. L. 126
 Weitemeyer, I. E. 157
 Verhagen, Henrik 82, 114, 118, 120, 124
 Verhagen, J. 82, 106, 113, 114, 118, 119, 121, 124
 Werlauff, Erich Christian 5-60
 Werlauff, Jens Stephan Wilhelm 50, 59
 Wessel, Johan Herman 84
 Vesterbro 8
 Vesterbrogade 63, 64
 Vestervold 58
 Winckler, Bernt 84
 Winge, Diderik Dideriksen 124, 128
 Vinholdt, P. H. 51, 59
 Wittmarck, Carsten 125, 126
 Wiuff, P. H. 116
 Vodroffsgaard 138, 139, 140, 146, 148, 149, 151, 152, 156
 Vodroffsgaards Allé (Vodroffsvej) 156
 Vodroffsvej (Vodroffsgaards Allé) 156, 157, 158, 160
 Voigt, David Johan Christoffer 117
 Voigt, Johan Christopher 109, 118
 Voigt, M. F. 87, 88, 127, 130, 135
 Volchers, Anne Kirstine 126
 Volchers, Carl Peter 126
 Wolff, Niels August 149, 151, 152, 156, 157
 Worsøe, Ulrik August 126
 Wroblewski, Otto B. 138
 Wulff (Wolff), Jacob 126
 Væver, Frederik 79, 110
 Wæver, Johan 139, 141
 Yrsa Plads 166
 Zuleika (Augusta Frideriche Petersen) 84
 Ørnberg, Jens Hansen 127
 Ørsted, Anders Sandøe (»Assebarnet») 35, 57, 84
 Ørsted, Sophie 84
 Østerbro 142

Indhold

<i>Bjørn Kornerup</i> : Brevveksling mellem Camma Rahbek og E. C. Werlauff 1808-1818	5
<i>Mogens Lebech</i> : Raadhusgrunden	61
<i>Kaj Foltmar</i> : Mosendal	138
Selskabets virksomhed, ved sekretæren	161
Supplement til medlemsfortegnelsen	168
Register, ved <i>Jørgen Hørbøll</i>	170

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, IV
er sat med Monotype Bembo og trykt på Specialtryk
i Nordlundes Bogtrykkeri, København
Klicheerne er udført i F. Hendriksens
Reproduktions-Atelier

NORDLUNDE
KØBENHAVN

